

Treball de fi de grau

Títol

**ANÀLISI DELS NEXES ENTRE PERIODISME I LITERATURA EN
ELS ESCRITS FETS PER DONES A LA CATALUNYA
CONTEMPORÀNIA**

Estudi del context, l'estil i l'autoria

Autor/a

Laia Paretas Almirall

Tutor/a

Albert Chillón

Departament Departament de Mitjans, Comunicació i Cultura

Grau Periodisme

Tipus de TFG Recerca

Data 02/06/2015

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:

ANÀLISI DELS NEXES ENTRE PERIODISME I LITERATURA EN ELS ESCRITS FETS PER DONES A LA CATALUNYA CONTEMPORÀNIA

Estudi del context, l'estil i l'autoria

Castellà:

ANÁLISIS DE LOS VÍNCULOS ENTRE PERIODISMO I LITERATURA EN LA CATALUÑA CONTEMPORÁNEA

Estudio del contexto, el estilo i la autoría

Anglès:

ANALYSIS OF THE LINKS BETWEEN JOURNALISM AND LITERATURE IN THE TEXTS MADE BY WOMEN IN THE CONTEMPORARY CATALONIA

Study of context, style and authorship

Autor/a:

Laia Paretas Almirall

Tutor/a:

Albert Chillón

Curs:

2015/15

Grau:

Periodisme

Paraules clau (mínim 3)

Català:

periodisme, literatura, dones, transició, estil

Castellà:

periodismo, literatura, mujeres, transición, estilo

Anglès:

journalism, literature, women, transition, style

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Aquest treball se centra en l'estudi de les dones que van practicar el periodisme i la literatura de manera paral·lela, durant la primera dècada de transformació democràtica a Catalunya. Se'n localitzen les cinc autores més representatives i se n'analitza la producció, identificar-ne els temes, els gèneres i els recursos estilístics utilitzats en els seus textos.

Castellà:

Este trabajo se centra en el estudio de las mujeres que practicaron el periodismo y la literatura de forma paralela, durante la primera década de transformación democrática en Cataluña. Se localizan las cinco autoras más representativas y se analiza su producción, identificando los temas, los géneros y los recursos estilísticos utilizados en sus textos.

Anglès:

This work focuses on the study of women who practice journalism and literature in parallel, during de first decade of democratic transformation in Catalonia. This search located the five most representative authors and analyze their production, identifying issues, genres and stylistic resources used in their texts.

Compromís d'obra original*

L'ESTUDIANT QUE PRESENTA AQUEST TREBALL DECLARA QUE:

1. Aquest treball és original i no està plagiat, en part o totalment
2. Les fonts han estat convenientment citades i referenciades
3. Aquest treball no s'ha presentat prèviament a aquesta Universitat o d'altres

I perquè així consti, afegeix a aquesta plana el seu nom i cognoms i el signa:

Laia Paretas Almirall

***Aquest full s'ha d'imprimir i lliurar en mà al tutor abans la presentació oral**

ÍNDEX

1. Introducció.....	1
2. Antecedents i marc teòric.....	5
2.1 Antecedents.....	5
2.1.1 Rerefons social i polític de la Segona República.....	5
2.1.2 El periodisme de l'època.....	6
2.1.2.1 Principals publicacions.....	6
2.1.2.2 L'època daurada.....	7
2.1.3 Les periodistes literàries del període republicà.....	7
2.1.3.1 Irene Polo: la referent del periodisme dels anys 30.....	7
2.1.3.2 Alguns exemples d'altres periodistes.....	8
2.2 Marc teòric.....	10
2.2.1 Periodisme i literatura.....	11
2.2.1.1 Les relacions promiscues entre el periodisme i la literatura.....	11
2.2.1.2 El naixement del periodisme literari.....	12
2.2.1.3 Periodisme literari a Catalunya i a Espanya.....	12
2.2.2 La premsa escrita femenina als inicis de la democràcia.....	13
2.2.2.1 El pes del periodisme literari en les dones.....	15
2.2.2.2 Quines eren les periodistes més representatives?.....	16
2.2.2.3 Perfil de les dones que escrivien als mitjans.....	16
3. Aproximació històrica i contextual.....	18
3.1 Panorama social, polític i econòmic.....	18
3.1.1. La crisi econòmica dels 70: una pedra a la sabata per a la recuperació.....	19
3.1.2 Descens del pes de la societat civil i augment del protagonisme dels partits.....	19
3.1.3 Amb la mirada a Europa.....	20

3.2 Panorama cultural.....	20
3.2.1 La crisi hegemònica del darrer franquisme.....	21
3.2.2 Recuperació cultural i lingüística.....	21
3.3 Ecosistema de mitjans a finals del franquisme i a l'inici de la democràcia.....	22
3.3.1 Premsa a Barcelona.....	22
4. Metodologia.....	24
4.1 Elecció de la mostra.....	24
4.1.1 Aproximació biogràfica i de l'obra periodística de les autores analitzades.....	24
4.1.2 Peces periodístiques seleccionades de cada una de les autores.....	30
4.1.1 Fitxa tècnica de les publicacions que recullen les obres periodístiques seleccionades.....	40
4.2 Treball de camp.....	43
4.2.1 Període d'anàlisi.....	43
4.2.2 Recollida i anàlisi de dades.....	44
4.2.2.1 Anàlisi tematlògic.....	44
4.2.2.2 Anàlisi genològic.....	44
4.2.2.3 Anàlisi morfològic.....	44
5. Recerca.....	46
Consideracions prèvies.....	46
5.1 Recerca i anàlisi.....	47
5.1.1 Aproximació tematlògica a l'obra.....	47
Montserrat Roig.....	47
Maruja Torres.....	52

Isabel-Clara Simó.....	54
Patricia Gabancho.....	57
Margarita Rivièrè.....	60
5.1.2 Caracterització genològica.....	64
Montserrat Roig.....	64
Maruja Torres.....	67
Isabel-Clara Simó.....	68
Patricia Gabancho.....	70
Margarita Rivièrè.....	73
5.1.3 Anàlisi morfològic.....	75
Montserrat Roig.....	75
Maruja Torres.....	86
Isabel-Clara Simó.....	93
Patricia Gabancho.....	97
Margarita Rivièrè.....	102
5.4 Quadre comparatiu de les obres de les autores analitzades.....	108
6. Conclusions.....	109
7. Bibliografia i fonts d'informació.....	112
8. Agraïments.....	119

*"La humanitat encara no ha perdut el delit per a sentir-se
narrada. Volem ser narrats, explicats, davant els altres,
com a personatges"*

Montserrat Roig (Un pensament de sal, un pessic de pebre, 1992)

1.INTRODUCCIÓ

Aquest és un treball que se centra en l'estudi de les dones que van practicar el periodisme i la literatura de manera paral·lela, durant la primera dècada de transformació democràtica del nostre país. El que pretén és localitzar-ne els noms més representatius i analitzar-ne la producció de la manera més rigorosa possible. L'aprofundiment en la recerca d'aquesta modalitat de produccions al nostre país des de la perspectiva del gènere és una qüestió poc estudiada en treballs precedents a aquest i, per aquest motiu, resulta necessari fer-ne una bona aproximació per descobrir quines en són les seves singularitats.

Aquesta recerca, persegueix una sèrie d'objectius molt concrets:

1. Conèixer el pes del periodisme fet per dones que es feia a escala catalana durant la primera dècada de democràcia (1975-1985)
2. Descobrir quina era la situació dels mitjans escrits a Catalunya, en relació amb el seu context històric i social, marcat per la Transició.
3. Identificar les principals dones que fessin periodisme literari escrit, o bé si la seva producció tenia elements representatius dels dos àmbits i saber en quina mena de mitjans escrits publicaven.
4. Esbrinar les singularitats dels noms principals: temes i qüestions abordades, gèneres emprats i recursos estilístics més freqüents.

Aquests objectius doncs, a grans trets, persegueixen dues fites: en primer lloc, dibuixar l'ecosistema de mitjans de l'època, per identificar-ne les màximes exponents que comptaven amb una producció a mig camí entre la literatura i el periodisme a Catalunya i, en segon, definir-ne l'estil.

Derivades d'aquests primers objectius, neixen una sèrie d'hipòtesis que hauran de ser corroborades o refutades al final de la recerca. Aquestes són les següents:

1. Els canvis socials i polítics de la Transició faciliten la inserció de les dones al mercat laboral i, per tant, també en l'àmbit dels mitjans.

Els darrers anys de franquisme suposen una obertura del règim i s'inicia un canvi de mentalitat progressiu en relació al paper de la dona en la societat. Amb la transició s'inauguren una sèrie de lleis i normes (dret a l'avortament, dret al divorci,...) que permeten un canvi de percepció d'aquesta en el conjunt de la societat. Les dones guanyen un cert grau d'independència i es van incorporant al mercat laboral, tot i que no gaudeixen d'una posició equiparable a la de l'home

en aquest període. Els salaris són més baixos i les posicions de poder encara estan reservades al col·lectiu masculí. Això també passa en l'àmbit de mitjans, en el que van agafant protagonisme les dones periodistes. A més, l'ecosistema de mitjans creix i, tot i que alguns diaris tanquen, apareixen noves publicacions que generen més llocs de feina que, de mica en mica, aniran sent ocupats per les dones.

2. Els prop de quaranta anys de Franquisme va anar en detriment del desenvolupament artístic i cultural, així com també de la igualtat de la dona.

Tot i que sí que es feia periodisme durant la dictadura, l'Estat Espanyol i, per tant, Catalunya estaven aïllats de molts corrents artístics i culturals europees i americanes. A més, bona part dels intel·lectuals es van exiliar i això va suposar un buit important en l'esfera cultural del nostre país. Pel que fa a la situació de la dona, aquesta estava subjugada a la figura masculina i hi havia un adoctrinament de la societat, a través de totes les vies possibles, la fonamental l'educació, que vetllaven per tal que tot això fos així. Fins a finals dels 60's, amb un impuls de creixents moviments socials que arrelaven al nostre territori, com l'estudiantil o el feminista, la mentalitat de la societat espanyola es va anar obrint de manera lenta i progressiva.

3. El periodisme literari no arriba amb la mateixa intensitat a Catalunya i al conjunt de l'estat, comparativament amb la força que pren a països com els Estats Units.

L'origen del periodisme literari és als Estats Units, on pren molta força amb personatges com Tom Wolfe o Gay Talese, entre molts d'altres que esdevenen les veritables icones d'aquest territori. En el cas espanyol i català, en trobem alguns exemples però no amb la mateixa intensitat ni volum de seguidors.

4. Les periodistes es centraven a fer més informació estricta que no pas altres continguts més propers al periodisme literari, que requeria un grau més elevat de notorietat.

Eren molt poques les periodistes que escrivia en grans mitjans de comunicació, ja que hi havia un gran pes del col·lectiu masculí. A més, aquest vessant del periodisme més literari i, per tant, més creatiu, estava reservat a aquelles persones més consolidades en el sector i, com que la situació de les dones no era equiparable a la dels homes, aquestes, percentualment, eren moltes menys que els seus companys.

5. Les periodistes que conreaven el vessant més literari, no ho acostumaven a fer en publicacions diàries, sinó més aviat en revistes de l'època, en llibres o bé i en formats similars.

Els diaris no reservaven aquest espai per aquest tipus de periodisme, ja que requeria unes rutines productives més lentes, a causa de l'existència d'un major grau d'aprofundiment i un treball exhaustiu del llenguatge. A més, les dones, que es trobaven en una situació de desigualtat, comparativament amb els homes, els costava trobar espai en els diaris. Per tant, els formats més idonis eren les revistes o publicacions de caràcter més aviat setmanal.

Al mateix temps, no es parteix d'unes hipòtesis pel que fa a l'estil dels seus textos, ja que considero que abans d'aprofundir-hi no és pot vaticinar quins són els seus trets. Per aquest motiu, caldrà resoldre al llarg d'aquesta recerca i posterior anàlisi, quines són els temes, els gèneres i els recursos morfològics predominants en les diverses autores.

Aquest treball, tal com es desenvolupa amb més profunditat en l'apartat de la metodologia, es centra en una mostra molt concreta de les dones periodistes, concretament es basa en l'estudi i anàlisi de l'obra periodístico-literària de cinc personalitats. La raó de ser d'aquesta mostra tan concreta és doble. En primer lloc, perquè no hi ha una gran quantitat de dones que representin el nexa entre el periodisme i la literatura i, en segon lloc, perquè el que es persegueix és una recerca més de caràcter qualitatiu, renunciant a l'exhaustivitat d'una recerca més quantitativa. El que es busca, doncs, en aquest estudi és comprendre l'estil i la singularitat dels seus escrits, deixant-ne la banda la quantitat.

Els criteris de selecció de les autores són els següents: que siguin catalanes o bé que escriguin en publicacions editades a Barcelona, instintivament si són en català i castellà, que practiquin el periodisme en el seu vessant més literari o bé que conjuguin ambdós camps, que utilitzin en suport escrit per l'exercici de la seva professió, sigui en format revista, diari o bé a través d'un llibre. Finalment, es busca, lògicament, que siguin actives professionalment en el període de recerca seleccionat. En aquesta selecció es procurarà seleccionar les autores que encaixin més en els criteris concrets que es busquen en aquest treball. Ara bé, és evident que fins que no hi ha un endinsament en l'obra no es pot determinar si la selecció d'una autora o l'altra s'ajusta més o menys al que s'imaginava inicialment de la seva producció. Crec que això també resulta interessant, perquè forma part del procés i aporta coneixements al llarg d'aquest.

Aquest treball, a més, com es pot observar en l'establiment dels objectius, es basa essencialment en l'anàlisi d'una producció escrita que combini el periodisme i la

literatura feta per dones i les singularitats presents en els seus textos. Malgrat això, és molt necessari enquadrar bé el període històric per obtenir-ne una idea més completa i rigorosa possible. Per això, aquesta recerca també ofereix una aproximació històrica i contextual al període en què treballen les autores seleccionades. D'aquesta manera, les hipòtesis són una barreja de plantejaments de context i, també d'estilístics. Tot i així, convé matissar que hi ha un predomini d'aquests darrers, ja que el que es persegueix és conèixer i analitzar els textos que escriuen les autores.

També és molt important per entendre el treball de les dones periodistes d'aquest moment, conèixer la feina prèvia que han fet les seves homòlogues de períodes anteriors. Per tant, en les properes pàgines hi ha un repàs de les antecedents més directes de les periodistes en què se centra aquesta recerca. Tal com s'assenyala més endavant, quan parlem de periodisme literari o bé de periodisme i literatura per separat, a Catalunya i ens cal fer un salt temporal a la recerca d'antecedents, cal tirar prop de 40 anys enrere del període analitzat per arribar al temps de la Segona República. És evident que durant l'època del franquisme hi havia literatura i periodisme, però el context no era de llibertat política, la situació de la dona era pèssima i subjugada a la voluntat del marit i la llengua catalana estava prohibida tant per la parla i per l'escriptura. Per tant, si viatgem enrere per comprendre i analitzar l'estadi previ al periodisme literari dels anys de la transició, cal situar el nostre punt de mira entre l'any 1931 al 1936.

Tal com he anticipat en l'obertura d'aquesta introducció la qüestió que aborda aquesta exploració ací plantejada, no compta amb uns estudis precedents centrats en l'objecte d'estudi establert en aquest treball i, per aquest fet, resulta especialment d'interès aquesta recerca. Bona part de les autores analitzades han estat treballades amb anterioritat per d'altres autors, però no hi ha un estudi global de la seva tasca periodística-literària. Aquest treball però, aporta un conjunt de reflexions i cerques prèvies per tal de situar al lector i emmarcar el punt de partida de l'estudi que teniu a les mans.

La motivació, per tant, d'aquesta recerca és posar un granet més de sorra per conèixer la gran feina periodística-literària que van fer dones a Catalunya, en un període on tot trontollava i calia ser valent. Per tant, aquest treball vol ser un petit homenatge a les companyes del gremi que van consolidar la presència de les dones a l'ecosistema de mitjans, però sobretot, també un homenatge a tantes d'altres d'anònimes que van lluitar per les llibertats democràtiques al nostre territori i que continuen combatent per contribuir a crear un entorn menys hostil per les dones en el nostre país.

2. ANTECEDENTS I MARC TEÒRIC

2.1 ANTECEDENTS

Quan parlem de periodisme literari a Catalunya i ens cal fer un salt temporal a la recerca d'antecedents, cal tirar prop de 40 anys enrere del període analitzat per arribar al temps de la Segona República. És evident que durant l'època del franquisme hi havia literatura i periodisme, però el context no era de llibertat política, la situació de la dona era pèssima i subjugada a la voluntat del marit i la llengua catalana estava prohibida tant per la parla i per l'escriptura. Per tant, si viatgem enrere per comprendre i analitzar l'estadi previ al periodisme literari dels anys de transició, 70 i 80, cal situar el nostre punt de mira entre l'any 1931 al 1936.

2.1.1 Rerefons social i polític de la Segona República

La Segona República és, segons la Gran Enciclopèdia Catalana, el “període de la història de l'Estat espanyol que comença el 14 d'abril de 1931, amb la proclamació de la República a Barcelona i a Madrid. (...) Acaba l'1 d'abril de 1939, data en què la Guerra Civil iniciada el 18 de juliol de 1936 finalitza amb la victòria de Franco i del govern de Burgos i la instauració, sobre la totalitat del territori de l'estat, d'un nou règim: el franquisme” [Gran Enciclopèdia Catalana, 2015].

Segons exposa Enric Marín, professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, “la dictadura de Primo de Rivera va ser un fracàs i el rei del moment, Alfons XII, va voler fer unes eleccions municipals l'any 1931 que es van convertir en unes plebiscitàries sobre monarquia o república. A tots els centres urbans de l'estat on el caciquisme tenia menys influència va guanyar el republicanisme i el rei va decidir marxar del país i exiliar-se, obrint pas a aquest pas al nou cicle republicà”. [Marín, 2014]¹

Alguns dels avenços que va recollir la Constitució republicana van ser el reconeixement del dret de vot de les dones, l'establiment de la separació entre l'Església Catòlica i l'Estat, la promulgació d'estatuts d'autonomia, les llibertats d'expressió, reunió i associació, de residència i circulació o el dret al divorci com a elements més destacats. Tal com recull la professora jubilada Elvira Altés al llibre *Les periodistes en el temps de la república*, “la Constitució Democràtica (...) introdueix canvis fonamentals: proposa per primera vegada la igualtat entre els sexes, i també preconitza els drets individuals, un concepte important que no havia pogut aparèixer fins aleshores a causa de l'estructura

¹ En el cas de les cites del professor Marín, no hi ha especificada una pàgina en concret, ja que les seves explicacions no han estat tretes d'un llibre, sinó que són fruit del relat oral.

oligàrquica que havia imperat en la política espanyola”. A més, Altés considera que “ambdós principis, la igualtat i els drets individuals, obrien la porta a l’avenç del feminisme liberal polític, basat en la consecució per a les dones del dret a vot i a ser elegibles”. Malgrat tot, Elvira Altés considera que els canvis “van desvetllar moltes il·lusions, però també algunes pors” i conclou que “va fer vessar molta tinta als *papers*” [Altés, 2007:22].

El professor de periodisme de la UAB, Enric Marín, exposa que la Segona República és “un règim homologable a les democràcies europees del moment, tot i que el sistema espanyol era molt inestable amb moltes confrontacions ideològiques i contradiccions socials i territorials”. A més, Marín afegeix que “la seva constitució es va inspirar en la República de Weimar, inspirada de la cultura d’esquerres que catalogava a Espanya com a una societat de treballadors”. [Marín, 2014]

2.1.2 El periodisme de l’època

Segons el professor, Enric Marín: “Quan parles de periodisme català, l’època daurada és als anys trenta (...) és quan el tipus de periodisme que es fa a Barcelona és homologable al que es fa al que es fa a París, Londres i Nova York”. A més, Marín afegeix que és diferent el periodisme de Barcelona que el que es fa a Madrid, ja que “el català està molt més inspirat amb el periodisme francès i americà, mentre que el madrileny és més autàrquic i menys connectat amb les tradicions periodístiques internacionals”. Segons el mateix professor, aquest període tenia com a característiques bàsiques que “el periodisme dels anys 30 era molt polític, que el perfil dels periodistes era estretament vinculat a la intel·lectualitat i que van prendre molta importància gèneres com el reportatge, la crònica i les columnes d’opinió”. Un cop caiguda la dictadura de Primo de Rivera, segons explica Marín, “van començar a créixer molt ràpidament els continguts polítics dels diaris i van aparèixer publicacions noves” [Marín, 2014].

2.1.2.1 Principals publicacions

En aquest període van néixer un seguit de publicacions diàries noves. Però també convé destacar que ja n’hi havia d’existents que van continuar durant el període republicà. Aquestes són, segons un recull de la professora jubilada Elvira Altés en el seu llibre *Les periodistes en el temps de la República*, les següents: *Las Noticias* (fundat l’any 1896), *La Veu de Catalunya* (fundat l’any 1899), *La Vanguardia* (fundat l’any 1881), *El Diario de Barcelona* (fundat l’any 1792), *La Publicitat* (fundat l’any 1922) o el magazine *D’ací i d’allà* (fundat l’any 1918), entre els més destacats [Altés, 2007: 37].

A més, Marín en destaca com a novetats de l'època, destaca un diari impulsat per Unió Democràtica el 1929 i de tendència catòlica anomenat *El matí*, així com també un creat per Antoni Rovira i Virgili l'any 1927: *La Nau*. A més, el mateix professor, afegeix que “van néixer diaris vinculats als partits, *La Humanitat* de ERC i *La Solidaridad Obrera* del sindicat de la CNT”. També, en matèria esportiva, “la revista *Mundo Deportivo* es va convertir en un diari (...) va néixer una revista anomenada *La Rambla* que vinculava els conceptes de ciutadania i esports i que, juntament amb una naixent publicació *El mirador* (d'informació política i cultural) es convertiren en les de referència”. Finalment, el professor d'història destaca l'aparició de la revista satírica de referència: *El be negre* [Marín, 2014].

2.1.2.2 Època daurada

El professor d'història del periodisme de l'Autònoma de Barcelona, Enric Marín, justifica el seu qualificatiu “d'època daurada del periodisme català” exposant que “mentre durant la dictadura (de Primo de Rivera) la difusió diària era de 400 mil exemplars, en el cicle republicà s'estima que era de 500 mil exemplars. I tenint en compte que la població catalana era d'uns 3 milions d'habitants, això era molta gent”. A més, Marín afegeix que en aquella època “hi havia uns 18 diaris que publicaven en català”. Ell conclou amb contundència, doncs, que Catalunya tenia “un sistema comunicatiu de masses d'avantguarda” i que, a més, “el català es podia plantejar córrer amb igualtat de condicions que el castellà i trencar amb el sistema de diglòssia (que feia que el català fos abans considerat un idioma familiar i el castellà el que tenia classe)” [Marín, 2014].

2.1.3 Les periodistes literàries del període republicà

Segons la professora i periodista Elvira Altés, les periodistes de la Segona República “tot i les diferències entre elles, pel que fa a la dedicació i a la retribució econòmica, podem dir que cadascuna va escriure sobre diverses àrees temàtiques dins les convencions periodístiques i a través de diferents gèneres, practicant l'article cultural, la columna d'opinió, la crònica, l'entrevista i el reportatge”. A més, Altés explica que “les dones periodistes estaven en situacions similars a les dels seus col·legues (redactors anònims, lletraferits, professionals i polítics en promoció) i presenten escrits que són del tot comparables als que publicaven els homes a la premsa de l'època” [Altés, 2007: 48]

2.1.3.1 Irene Polo: la referent del periodisme femení dels anys 30

L'autora de *Les periodistes en el temps de la república* repassa en aquest treball a un seguit de periodistes dels anys 30 que es van dedicar a aquest ofici. Malgrat tot, no

totes es dedicaven de manera exclusiva al periodisme literari. El màxim exponent d'aquest gènere és la periodista Irene Polo.

Aquesta, segons el treball d'Altés, va ser una noia nascuda a la Barcelona de 1909 que de manera autodidàctica va tenir accés a la cultura del moment. Els anys 30 van ser de constant creació artística per Polo, tal com ens explica el llibre-recull *Les periodistes en el temps de la república*: “El mateix any 1930, va publicar una desena de treballs a *Imatges*, entre reportatges, entrevistes i cròniques, va col·laborar al *Setmanari Gràfic d'Actualitat* i, també, al setmanari madrileny *Mundo Gráfico*, entre d'altres. A partir de 1931 va treballar per *La Humanitat* i, ensems, pel setmanari *La Rambla* fins al 1934. Va ser redactora de *L'Opinió*, els anys 1933-34, va treballar per *L'Instant* (1935) i pel diari de tarda *Última Hora*, 1935-1936”. Com ens recorda el mateix recull, aquesta es va exiliar l'any 1936 quan va començar la Guerra Civil i visqué a Llatinoamèrica fins l'any 1942 que, després d'una depressió, va posar fi a la seva vida [Altés, 2007:92].

El *Diccionari Bibliogràfic de Dones* la descriu com a “cosmopolita, moderna i progressista, el seu periodisme és un exemple de la seva ambició professional i de la capacitat d'innovar tant en l'enfocament com en l'escriptura dels articles que va escriure” [DBD, 2015]

Altés en el seu treball reconeix que Polo “és potser la periodista més brillant i més completa”, comparant-la amb les seves coetànies, ja que “va conrear amb encert diversos gèneres i es va interessar per una àmplia gamma de temes”. Tot i que tenia un ferm compromís polític d'esquerres i, per tant, té un ampli repertori de textos de caràcter polític, Elvira Altés confessa que les cròniques que escrivia a *La Rambla* “són divertides i originals”. Podem concloure doncs que es tractava d'una dona molt avançada al seu temps i una pionera en la barreja de gèneres [Altés, 2007: 92].

2.1.3.2 Alguns exemples d'altres periodistes

A banda d'Irene Polo, el període republicà es va caracteritzar per ser una veritable font de talents femenins en aquest ofici. Malgrat això, en aquest apartat del treball, només es recullen aquelles dones que van conrear un periodisme amb pinzellades més literàries. Dins el recull proposat per Elvira Altés, en destaquen les següents:

- Regina Opisso (1879-1965): Tal com diu el *Diccionari Bibliogràfic de Dones*, es tracta d'una periodista que “va iniciar els seus passos en la literatura a través de la poesia, i ben aviat va compaginar les seves inquietuds culturals amb les col·laboracions a la premsa, tant a la catalana com a la de Madrid” [DBD, 2015]

- Aurora Bertrana (1892 – 1974): Segons *l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana*, es tracta d'una "autora amb una bibliografia àmplia que s'estén al llarg de tot el segle XX" i que "és especialment coneguda pels seus llibres de viatges". També destaca per "cultivar molts gèneres" i per donar a conèixer cultures diverses vinculades amb la seva pròpia trajectòria vital. A més, també va recollir testimoni de conflictes diversos, com la II Guerra Mundial sobre la qual va publicar llibres de clars tocs de periodisme literari. [AELC, 2015]

- María Luz Morales (1898 – 1980): Es tracta d'una escriptora gallega, però que va viure bona part de la seva vida a Barcelona. A la ciutat comtal, segons el portal *Escritoras.com*, va treballar a *La Vanguardia* (d'on en va ser directora posteriorment) i més endavant també a *El diario de Barcelona*. Tot això, tal com ens revela la mateixa font, compaginat amb la seva tasca com a escriptora. [Escritoras.com, 2015]

- Anna Murià (1904 – 2002): Segons el recull de la professora Altés *Les Periodistes en el temps de la república*, "les seves col·laboracions escrites s'inicien el 1926 a *La Dona Catalana*, revista del qual n'era director el seu pare" i per això, hi escrivia amb un pseudònim. Va treballar a *La Nau*, *La Rambla* i a *El diario de Barcelona*. Es va exiliar i al tornar al 70, "va continuar les seves col·laboracions periodístiques a *Serra d'Or*, *Cavall Fort* i *Revista de Catalunya*, també va seguir amb la seva obra literària i va publicar diversos títols" [Altés, 2007; 66].

- Federica Montseny (1905-1994): Segons el portal web *Biografias y vidas*, aquesta va ser una líder anarquista, posterior ministra de la Segona República, a més d'escriptora i periodista. Tal com recull Altés, "el 1920, escriu la seva primera novel·la i un llarg llibre (...), i el 1922, quan tenia 18 anys, publica el seu primer article a *Solidaridad Obrera* i comença a col·laborar en publicacions anarquistes". Es va exiliar, però va anar fent viatges a Catalunya. [Altés, 2007: 74].

- Llucieta Canyà (1907-1980): Va ser una dona feminista conservadora que, tal com ens plasma el Diccionari Biogràfic de Dones, va conrear tant el periodisme com la literatura: "Va començar a publicar els seus escrits l'any 1928 en fer-se

càrrec de la secció diària *Món femení* de *La Veu de Catalunya*. Va col·laborar en la premsa local *El Bisbalenc* i també en la revista *Joventut Catalana* i al setmanari *D'ací D'allà*. Al 1929 publicà el monòleg íntim en vers *Mare* que s'exhaurí de seguida. El mateix èxit tingué el llibre de poemes *Reculls*, i *Caixa de núvia* (1933)". [DBD, 2015].

- Rosa Maria Arquimbau (1910-1992): El portal *Periodistes en temps difícils* de l'Associació de Periodistes de Catalunya, la defineix com a "pionera en la lluita per les llibertats de les dones, fou una escriptora innovadora pel seu temps. La seva obra tenia tot aquell regust de la vida quotidiana. Tant les seves novel·les com les seves obres de teatre curtes i d'estil humorístic tractaven temes de la vida moderna, molt vius i de vegades molt punyents, que generalment eren menyspreats per considerar-los banals i frívols". A més, remarca que "el periodisme i la literatura no la van apartar de la política ni del feminisme". A més, convé destacar que "com a periodista va col·laborar en gairebé tots els diaris i setmanaris d'esquerra entre els anys 1924-1936: *Joventut Catalana*, *La Dona Catalana*, *Flames Noves*, *La Nau*, *Imatges*, *La Publicitat*, *l'Opinió* i *La Humanitat*. [Periodistesentempsdifícils, APC, 2015].

Aquests són alguns dels exemples de dones que van conrear el periodisme amb tocs literaris, ja que moltes eren alhora periodistes i escriptores, i fins i tot, en alguns casos autodidactes en les dos camps.

2.2 MARC TEÒRIC

Un dels elements interessants de la recerca plantejada és el fet de la poca existència d'estudis precedents al voltant d'aquesta qüestió. I aquest és, segons el meu entendre, l'interès del treball ací plantejada. Per contra, en el període democràtic precedent a l'analitzat, el que correspon a la Segona República Espanyola, sí que trobem nombroses recerques al voltant de la situació del periodisme a nivell català, de la barreja entre el periodisme i la literatura i, fins i tot també, de la presència de dones periodistes i l'estudi dels estils que aquestes practicaven.

De les sinèrgies entre periodisme i literatura als anys 70 i 80 a Catalunya i més, si hi afegim la variant del gènere, en trobem pocs documents, fet que atorga interès al document que presento.

Per aquest motiu, el marc teòric de la recerca és escàs. Tot i així, es troba dividit en dos grans blocs. En el primer es recullen els estudis fets sobre periodisme i literatura, amb

Albert Chillón com a expert en la matèria. En segon lloc, hi ha un breu apartat que recull algunes informacions sobre la presència de les dones periodistes en l'àmbit dels mitjans de comunicació en el període analitzat.

2.2.1 Periodisme i literatura

2.2.1.1 Les relacions promiscues entre el periodisme i la literatura

El periodisme i la literatura són gairebé germanes, ja que ambdues pretenen comunicar quelcom. Els vincles promiscus entre ambdues han estat freqüents al llarg de la història i, per aquest motiu, no és estrany que alguns escriptors busquin els mitjans per plasmar els seus textos i, per altra banda, molts periodistes d'ofici acabin entrant en el camp de la literatura. De tota aquesta mena de relacions continues entre els dos camps en sorgeix un de sol: el periodisme literari.

L'autor i professor Albert Chillón, en el seu darrer llibre *La palabra facticia*, afirma amb contundència un "naixement simultani del periodisme i de la novel·la moderna", exposant com a un dels primers exemples de simbiosi les obres de Daniel Defoe, considerat per Chillón "un novel·lista excepcional i un periodista influent". [Chillón, 2014: 155]. Gèneres com la crònica, la biografia o el retrat són, segons el mateix autor, gèneres periodístics poden beure dels dos camps. En aquest sentit, Llorenç Gomis en el seu article *Gèneres literaris i gèneres periodístics* també afegeix a l'assaig com a tipus d'escrit en que es produeix aquest tipus de mescla, a més de comptar sovint també amb un punt més filosòfic. També José Acosta Montoro en la seva obra *Periodismo y literatura* afirma l'existència d'aquestes relacions al·legant que "són com la branca i el tronc que no poden viure per separat" [Acosta, 1973:51].

Per contra, l'autor Octavi Aguilera en el seu text *L'article, font per a la polèmica entre literatura i periodisme* considera que el periodisme i la literatura són "dues coses diferenciades que comparteixen la mateixa eina de treball: el llenguatge. Al mateix temps, Aguilera afegeix, discrepant amb els autors anteriors, que "confondre manifestacions literàries amb productes periodístics és com si limitéssim al llibre tota possibilitat de vehicle de suport de la literatura". A més també afirma amb contundència que "no és periodisme tot allò que apareix en un periòdic" [Aguilera, 1989: 39].

El que és clar és que la discussió hi és perquè certament, en ocasions, hi ha una línia molt fina entre els conceptes de periodisme i literatura. I que sovint les catalogacions i classificacions no es poden correspondre a la realitat, perquè com ens recorda Albert Chillón en el seu article *Què pot manllevar el periodisme a la literatura? Propostes per a la fonamentació del comparativisme periodístico-literari*, hi ha "un patrimoni de

tècniques de composició i estil encunyat per les narracions estilístiques que constitueix un veritable tresor de recursos escrits” [Chillón: 1989: 121]. Amb això, justifica que la influència del camp literari al periodístic a través de tècniques estilístiques no és un fenomen dolent i viceversa, sinó una font de riquesa per ambdós.

2.2.1.2 El naixement del periodisme literari

Tal com ens presenta Albert Chillón en el seu llibre *La palabra facticia*, exposa que “si volem comprendre la significació del periodisme literari a la cultura contemporània, cal que posem abans de relleu que durant les últimes dècades han adquirit nous gèneres, estils i modalitats d’expressió i comunicació nascuts de la simbiosis entre el documentalisme científic i periodístic, per una banda, i les formes d’art i literatura tradicionals, per un altra” [Chillón, 2014: 261]. Ell mateix posa com a exemple autors com Hersey, Ross o Truman Capote, exponents del periodisme literari modern, barrejant ficció i realitat, combinant tota mena de tècniques d’ambdues. Chillón atribueix al naixent reportatge novel·lat, el qualificatiu de “gènere mixt” per excel·lència. Aquest seria doncs, el naixement del periodisme literari més contemporani.

Si parlem de pioners, cal remarcar sobretot els Estats Units com a inventors del que després s’anomenarà *New Journalism*, una corrent que encarna a la perfecció aquestes relacions entre periodisme i literatura. Un dels pares, sense cap mena de dubte és Tom Wolfe, que el defineix així: “no era un moviment (...). En aquella època, a mitjans dels setanta, un només era conscient que, de cop, havia aparegut una mena d’excitació artística en el periodisme i que allò era quelcom nou” [Wolfe, 1973: 23]. La premsa i la novel·la van iniciar en aquest període una veritable relació d’amor i alimentació mútua que va contribuir a generar obres tan emblemàtiques com *Miedo y asco en Las Vegas* de Hunter S. Thomson, *A sang freda* de Truman Capote, *Retratos y encuentros* de Gay Talese o *Els nus i els morts* de Norman Mailer.

Segons recull el mateix Chillón en el seu darrer treball, aquestes influències mútues entre els dos camps es van escampar per Llatinoamèrica, amb Gabriel García Márquez com un dels seus màxims exponents, i també a Europa, amb autors com Ryszard Kapuschinsky o bé, Günter Wallraff, com a protagonistes més destacats. Però, també van arribar a la Península?

2.2.1.3 Periodisme literari a Catalunya i Espanya

El professor i autor de *La palabra facticia* Albert Chillón, com un dels màxims coneixedors de la matèria, creu que hi ha hagut una mena de “nou periodisme” també a casa nostra. Exposar, en el que és el seu darrer llibre, que “un inventari de les

transformacions experimentades per la premsa escrita espanyola – en castellà i també en català – entre el tardofranquisme i l'hora present hauria d'incloure en un lloc destacat, la presència rellevant de noves modalitats de periodisme informatiu caracteritzades per l'estroncament deliberat amb la major tradició periodístico-literaria autòctona". Malgrat això, Chillón afegeix que es tractava d'una corrent diferent de l'europea o l'americana i que comptava amb una "actitud d'accent crític i intel·lectual" [Chillón, 2014: 423].

Les revistes a escala estatal eren més propenses a la germinació i són, segons el mateix autor, *Destino*, *Triunfo*, *Cambio 16*... I en català, destaquen *Serra d'Or*, *Presència* o *Canigó*. Al mateix temps, tal com recull en el mateix llibre, alguns dels periòdics també donaven cabuda a aquesta mena de periodisme amb tints literaris. A l'àmbit estatal, Chillón destaca *Informaciones*, *Madrid*, *Diario 16*, *Mundo Diario*, *Tele-eXprés* i, especialment, *El País*. En l'àmbit català, destaquen *El correo catalán*, *La Vanguardia*, *L'Avui* o *El Diario de Barcelona*.

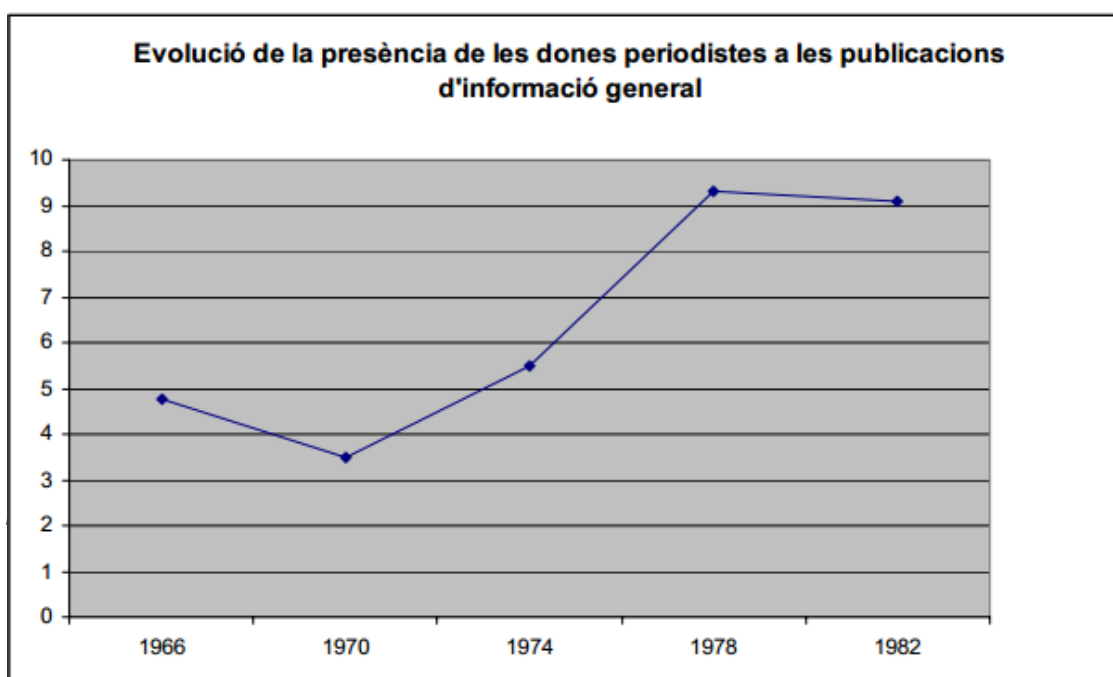
Albert Chillón conclou, en el seu llibre *La palabra facticia* que "en l'aparició d'aquesta tendència van intervenir els següents factors: el relaxament de la rígida censura franquista, l'arribada a la majoria d'edat professional d'una generació nascuda després de la Guerra Civil i influenciada pels ecos del Maig del 68 i la contracultura estatunidenca, l'aparició de noves capçaleres no controlades per la premsa del Moviment i vinculades a la cultura d'esquerres, la lenta però progressiva recuperació del català, l'eusquera i el gallec com a llengües de comunicació periodística, l'augment general de la qualitat de la premsa i, per últim, (...) la cerca per part d'alguns periodistes i mitjans de noves formes d'escriptura" [Chillón, 2014: 425]. En aquest mateix treball de l'autor, i alhora professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, destaca com a màxims exponents a Rosa Montero, Manuel Vicent i a l'emblemàtica Montserrat Roig.

2.2.2 La premsa escrita femenina als inicis de la democràcia

Durant els darrers anys de franquisme, sobretot amb la Llei de Premsa de 1966 impulsada per Fraga, es va començar a dibuixar un cert pluralisme intern. A més, tal com ens recorda l'estudi de Mevi Carrasco, *Evolució de la presència de dones periodistes en les publicacions d'informació general (1966-1982)*, "el mateix 1966, es va crear el Grup Democràtic de Periodistes i l'ambient progressista del moment va portar el govern a tornar a obrir a Barcelona l'any 1968 l'Escola Oficial de Periodisme" [Carrasco, 2009: 3]. Aquest Grup Democràtic de Periodistes va posar de manifest una dinamització i renovació dins els sectors de la comunicació. "Encara que entre els seus dotze fundadors no hi havia cap dona, s'hi van afegir progressivament periodistes con

Carmen Alcalde, Anna Balletbó, Concha Fagoaga, Maria Favà, Mar Fontcuberta, M. Eugènia Ibáñez, Rosa Massagué, Amparo Moreno, Margarita Rivièrre, Margarita Sáenz Díez, Amparo Tuñón, entre d'altres" [Carrasco, 2009: 4].

Per tant, el col·lectiu femení va ser part activa dins aquest procés de regeneració democràtica en conjunt de sectors de la societat i també dins l'àmbit dels mitjans de comunicació. Tot això, es tradueix en un augment significatiu de la presència de les dones a les redaccions, tal com ho mostra el següent gràfic elaborat per l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya:



Gràfic 1. Evolució de la presència de dones periodistes a les publicacions d'informació general (Font: Carrasco, 2009)

Després de l'anàlisi de diverses publicacions i de la participació femenina en elles, la recerca capitanejada per Mavi Carrasco conclou que "els canvis socials i polítics (....) viscuts entre finals del franquisme i els primers anys de la transició faciliten la incorporació de les dones al món laboral" i que, lògicament, aquest fet "té la seva repercussió en les redaccions dels mitjans". A més, també exposen que les seccions ocupades per les dones són "les tradicionalment considerades femenines", com ara la Llar i Moda. També observen un "alt percentatge d'homes" que fan articles d'opinió respecte a les dones i ho atribueixen al fet que "no hi ha dones expertes" per qüestions culturals i socials. Finalment, també exposen en aquest estudi de l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya, que "els diaris més locals i petits (...) les dones hi tenien més pes (...) i realitzaven una feina més polivalent". [Carrasco, 2009: 46].

2.2.2.1 El pes del periodisme literari en les dones

La professora d'Història del Periodisme, Carme Ferré explica que “en la dècada dels 70 hi ha una revolució social que arriba amb retard dels seixanta europeus i americans”. Aquest és el fet que contribueix, segons Ferré, que hi hagi “la consciència que cal fer visible les dones”. A més, Ferré explica que, tot i aquesta presència creixent, “és difícil valorar que hi hagi un periodisme literari com a corrent”, sinó més aviat “dones escriptores que fan periodisme i algunes que fan un tipus de periodisme més literari” [Ferré, 2015]².

En aquest sentit, segons la també professora Joana Gallego, el pes del periodisme literari, comparativament amb altres territoris, era “més aviat minso”. Gallego creu que no és “perquè no hi hagués dones periodistes sinó perquè els mitjans per escriure eren molt escassos”, considera que “hi havia poques revistes que acoïssin periodisme literari: una d'elles era *Triunfo*, *Sábado Gráfico*, *Destino* i en català *Canigó*, o *Presència*” i que en “els diaris d'informació general no conreaven el periodisme literari, excepte ocasionalment” També exposa que “més tard van sorgir revistes com *El Viejo Topo* i *Ajoblanco* en què es publicaven alguns reportatges més literaris” i explica que aquesta darrera “tenia un caràcter més anarquista i per tant, també el seu contingut era més irreverent.” En canvi, afegeix: “*El Viejo Topo* era més aviat de reflexió i pensament [Gallego, 2015]³

La professora Gallego explica que la presència d'aquesta és més reduïda, perquè “era una en què majoritàriament el paper de les dones estava molt reduït a l'àmbit domèstic. El franquisme juntament amb l'església, havia creat una ideologia molt tradicional i conservadora pel que fa al paper femení. La moral era molt estricta per les dones. Per tant, sortir d'aquesta moralitat era molt mal vist per la societat. Si no complies aquestes normes, podies ser qualificada de dona indecent, i això, és clar, no li agrada a ningú” [Gallego, 2015]. La professora Ferré també es recolza en “una tradició catòlica molt arrelada” que en justifica una presència més minoritària que en el sexe contrari. Gallego, al seu torn, afegeix que “els homes no han estat mai sotmesos a aquesta fèrria moralitat”. Per tant “podien tenir una vida molt més lliure”. Gallego creu que aquest és un element important “per entendre per què hi havia tan poques dones en aquest món literari-periodístic” [Ferré, 2015].

² Les cites de la professora Carme Ferré no tenen referències de pàgina, ja que no són escrites en un suport físic concret, sinó que són fruit d'una entrevista.

³ Les cites de la professora Joana Gallego no tenen referències de pàgina, ja que no són escrites en un suport físic concret, sinó que són fruit d'una entrevista.

2.2.2.2 Quines eren les periodistes més representatives?

Joana Gallego, explica que, per exemple, “recorda a Lidia Falcón que va escriure *Cartas a una idiota española* (1973) a la revista *Sábado Gráfico*, que van fer despertar moltes consciències feministes.” Gallego també destaca a “Montserrat Roig que feia entrevistes, i la Rosa Montero i Maruja Torres, que escrivia textos a *Fotogramas*”, textos que qualifica de “molt actuals”. També hi havia, afegeix a la Julia Navarro, “que escrivia en una revista que es deia *La Calle*, i també feia alguns reportatges literaris.” La professora Gallego, remarca també la presència de moltes dones periodistes a la revista feminista *Vindicación Feminista*. En aquesta publicació, “hi escrivien Anna Maria Moix, Gumer Fuentes, Maite Goicoechea i d'altres que feien reportatges amb un estil més literari”. Gallego destaca especialment a Carmen Alcalde “que era la directora de *Vindicación*, i també escrivia a *Destino* i *Presència*”. Entre altres dones importants, també fa referència a Isabel Clara Simó que “va ser directora de *Presència* (1971) durant un temps” i a Dolors Palau que “era una periodista que practicava un periodisme cultural en alguns diaris, però va morir molt jove” [Gallego, 2015].

L'estudi de Mevi Carrasco, presentat per l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya, en destaca uns quants noms com Marina Bru, que va escriure a *Diario Femenino* i a *Diario de Barcelona*. També Teresa Rubio que, a més de publicar textos en aquestes dues publicacions, ho va fer a més a *Mundo Diario* i *El Periódico de Catalunya*. Finalment, Carrasco també posa de manifest la tasca d'una jove Sara Masó que va escriure una novel·la seriada a *Diario Femenino*.

Fruit d'una recerca pròpia en diverses publicacions de l'època, sobresurten alguns noms destacats com Mercè Conesa que publicava al diari *Avui* i a *El Periódico de Catalunya* i Anna Maria Murià que, a més d'escriure en el primer d'aquests, també escrivia a *La Vanguardia*. Entre d'altres, destaca Patricia Gabancho que va publicar diversos textos culturals a *El Noticiero Universal*.

2.2.2.3 Perfil de les dones que escrivien als mitjans

La professora Gallego exposa que les dones que conjugaven el periodisme i la literatura tenien “un perfil que amb dos vessants: el literari i el polític o activista”. Afegeix també que “eren dones molt interessades per la literatura, de tal manera que moltes d'elles actualment són reconegudes com a escriptores abans que periodistes.” Per altra banda, Gallego creu que cal destacar que eren figures “molt compromeses amb idees d'esquerres i freqüentment feministes.” [Gallego, 2015].

Les dues professores de la Universitat Autònoma valoren molt la taca que van fer bona part d'elles. Ferré remarca que “s’ha de valorar la valentia d’anar a contracorrent social, quan el més fàcil per una noia no devia ser periodista” [Ferré, 2015]. Gallego considera important destacar que la tasca d’aquestes “ha estat molt valuosa, doncs van ser les primeres dones després de la República que van començar a obrir camins per a les noves generacions”. A més, afegeix que “moltes de les reivindicacions d'avui dia ja les van reclamar aquestes dones en el seu moment”. Per tant, “es mereixen el reconeixement i el nostre agraïment.” [Gallego, 2015]. En aquest sentit, Ferré reflexiona que, avui en dia, les dones “no són la nòmina de l’aparador mediàtic de la mateixa manera” que els homes i que, per tant, “queda molta feina a fer” [Ferré, 2015].

3. APROXIMACIÓ HISTÒRICA I CONTEXTUAL

“Un dels requisits imprescindibles per poder interpretar una etapa pretèrita passa per tenir en compte la complexitat del procés històric que es vol estudiar, de la mateixa manera que per poder entendre quin va ser el paper de les dones en un moment determinat caldrà relacionar la seva experiència específica amb el seu entorn social, cultural, polític i econòmic” [Altés, 2007; 21]. D'aquesta manera, la catedràtica Elvira Altés reforça la necessitat de contextualitzar les trajectòries personals i professionals de les dones, que són objecte d'estudi, per tal de comprendre'n la globalitat de la seva obra i estil.

Cal entendre però, abans d'analitzar de manera concreta el període que ens ocupa, la primera dècada de democràcia. Cal remarcar que es prové d'un estadi previ de dictadura, de prop de quaranta anys de durada, que elimina qualsevol reminiscència cultural de l'etapa precedent que és la Segona República. En aquesta, es van produir avenços molts significatius en diverses matèries, especialment la cultural. I, la situació de la dona tot i estar encara allunyada de la concepció que es tenia dels homes, havia aconseguit una sèrie de drets, com per exemple el de la igualtat política. Tots aquests primers avenços en matèria de gènere i a escala cultural, van ser esquinçats pel cop d'Estat i pel posterior totalitarisme franquista que va fer fugir els intel·lectuals del territori, al mateix temps que abocava el país a l'aïllament de qualsevol novetat literària i cultural que es desenvolupava a la resta de països occidentals. Malgrat que hi ha un renaixement de tot això, amb un cert grau de pluralisme intern sobretot a partir de la Llei de Premsa del 1966, no és fins que es donen les primeres eines i claus democràtiques que no es consolida tot plegat.

3. 1 PANORAMA SOCIAL, POLÍTIC I ECONÒMIC

“Havent estat, durant els darrers anys del franquisme, la zona on la societat civil estava més articulada al marge de les estructures del règim, i on la oposició democràtica presentava al mateix temps un front més compacte , un ventall més diversificat i una gran capacitat de mobilització, Catalunya i el ‘problema català’ adquireixen a partir del novembre de 1975 un destacat protagonisme en el procés polític espanyol, un relleu semblant al que ja havien tingut en l'etapa històrica 1930-1933, a la sortida d'un altre període autoritari” [De Riquer i Culla, 1989: 427]. D'aquesta manera, els historiadors Borja de Riquer i Joan B. Culla, emmarquen els primers anys de transformació democràtica que viu el país, situant la qüestió catalana com a epicentre d'aquests anys.

Just en els primers anys de democràcia, la pressió de la societat civil catalana per la demanda del retorn de les institucions abolides i de més autonomia política, adquireix

un protagonisme polític notable. Els primers anys els protagonitzen la massiva manifestació de l'11 de setembre de 1977; el retorn de l'exili del president Tarradellas del 23 d'octubre del 1977; el procés de l'Estatut d'Autonomia de l'any 1978 i l'aprovació i ratificació ciutadana de l'any 1979. Tot i així, els historiadors Borja de Riquer i J.B Culla remarquen que “de moment, però, i un cop quedà ben clar el caràcter constituent de les Corts elegides el juny de 1977, el futur autonòmic del Principat s'ha anat dilucidant a Madrid, en la definició del nou marc constitucional espanyol” [De Riquer i Culla, 1989: 430].

3.1.1 La crisi econòmica dels 70: una pedra a la sabata per a la recuperació

“Cap als anys 1973-1974 es va fer patent que s'havia acabat el creixement ininterromput de l'economia occidental, iniciat després de la Segona Guerra Mundial, i que l'economia catalana, com en general l'espanyola, també patiria les conseqüències de la crisi”, que va ser tractada amb un cert retard per part de les institucions, a causa de la situació de complexitat política que hi havia al país [De Riquer i Culla, 1989: 431].

En el cas concret de Catalunya, la crisi va incidir de manera més dràstica que a la resta de comunitats autònomes i especialment “afectà de forma especial les indústries tèxtil i metal·lúrgica, la construcció i el sector financer català” [De Riquer i Culla, 1989: 432]. Pel que fa a aquest darrer, convé destacar la fallida, l'any 1983, de la Banca Catalana, emblema del sistema econòmic i financer del principat. La conseqüència més evident en el cas de Catalunya, va ser l'augment significatiu de la taxa d'atur, que va fins més del 22% l'any 1985. Aquest any es va tocar fons i, de mica en mica, es va anar recuperant la ocupació.

Un altre factor característic del moment, conseqüència en part de la crisi, va ser el pas d'un creixement demogràfic significatiu a un estancament. Aquest va ser degut, segons els historiadors De Riquer i Culla, a dos factors principalment: “l'aturada i la inversió del corrent migratori i la forta davallada de la taxa de natalitat” [De Riquer i Culla, 1989: 434].

3.1.2 Descens del pes de la societat civil i augment del protagonisme dels partits

Tal com s'avançava a l'inici d'aquest bloc històric, el protagonisme de la societat civil i la seva incidència en l'àmbit polític era significativa durant els primers anys de transició democràtica. Tot i així, els partits van anar agafant més protagonisme a la vida pública, en detriment de les associacions de veïns i els moviments sindicals. La caiguda s'explica, segons De Riquer i Culla, pel fet de no haver trobar el seu lloc ni jugar un paper complementari a les cambres de representació política del moment. Pel que fa essencialment els sindicats, la disminució del seu pes en la vida pública es va fer evident

en la seva exclusió dels Pactes de la Moncloa de 1977 i es va anar posant de manifest durant els anys següents, quedant només dos sindicats com a màxims exponents del moment, Comissions Obreres i la UGT, vinculats clarament a formacions polítiques del moment.

Finalment, pel que fa als partits polítics, nous protagonistes de la vida pública, convé destacar que, a nivell espanyol, hi va haver una hegemonia del centre-esquerra amb el PSOE i, en el cas català, la opció majoritària va ser Convergència i Unió, sota les directrius de Jordi Pujol. Els socialistes van quedar relegats a determinats municipis, amb un protagonisme destacat a l'àrea metropolitana i a l'Ajuntament de Barcelona on van ostentar-ne l'alcaldia, mentre que les opcions comunistes es van anar diluint. Borja de Riquer i Joan B. Culla afegeixen, a més, afegeixen que “resulten significatives tant l'ensulsiada extrema-esquerra, delmada en grups i militants i reduïda a una presència pública residual, com a efervescència d'un independentisme juvenil i activista que organitzacions com La Crida a la Solidaritat o el Moviment de Defensa de la Terra intenten recollir i enquadrar” [De Riquer i Culla, 1989: 441].

3.1.3 Amb la mirada a Europa

De mica en mica, es va anar consolidant el sistema polític espanyol i català com un règim democràtic homologable a la resta de països de l'Europa Occidental, el país es va fixar, als 80, com a objectiu, la seva entrada a la comunitat europea, que es va formalitzar definitivament el 1986. Mentrestant, “Catalunya afrontava el repte de mantenir la seva identitat nacional, el seu dinamisme social i el seu desenvolupament econòmic” [De Riquer i Culla, 1989: 444].

3.2 PANORAMA CULTURAL

El professor de la UAB Joan Manuel Tresserras exposa, en el seu article anomenat *Catalunya i la mundialització. Llengua i cultura: nous reptes*, que “durant els darrers anys de la dictadura franquista, a Catalunya, el règim havia anat perdent l'hegemonia cultural en els espais públics, (...) ja no podia determinar les concepcions i l'imaginari dels sectors socials cada vegada més amplis. (...) La percepció dels discursos oficials com un paradigma del passat (...) no només afectava tots els aspectes de la vida cultural i política, sinó que anava més enllà i afectava fins i tot l'aspecte de les persones, la manera de vestir o pentinar-se, la gesticulació, totes les formes expressives” [Tresserras, 2013: 1].

3.2.1 La crisi hegemònica del darrer franquisme

El que passava a l'Estat era un fenomen conegut com a crisi d'hegemonia, ja que “la cultura quotidiana del gruix de les classes treballadores, la dels estudiants i de la joventut en general, la dels grups professionals emergents, la dels nuclis que volien atribuir-se un aire avançat i europeu, s'allunyaven tant com podien de l'estereotip i el rovellament franquista” [Tresserras, 2013:1].

Antonio Gramsci, als anys 20, va ser un dels primers a desenvolupar el concepte de crisi d'hegemonia. En un ordre social basat en la desigualtat, la classe dominant és dominant i dirigent, és la que té autoritat moral i cultural. “Gramsci diu, justament, que el grup social que mana en una societat té hegemonia o el control de la força bruta i coacció, però per altre són capaços de fer veure que l'ordre amb què manen és legítim” [Atentas, 2014⁴]. Quan hi ha processos revolucionaris es trenca aquesta hegemonia i quan això passa ens referim a una crisi d'hegemonia on el *frame* la minoria dominant no és acceptat per la majoria.

3.2.2 Recuperació cultural i lingüística

El professor Joan Manuel Tresserras explica que “durant la dictadura la llengua i la cultura catalanes havien quedat greument discapadades i molt lluny de les rutines i possibilitats de les llengües i cultures d'una dimensió similar. (...) Havien quedat absolutament i permanentment marginades de la vida institucional i no comptaven amb el gruix dels sectors socials dirigits”, abocades segons ell mateix a “un inevitable procés de folklorització” [Tresserras, 2013; 2]. Per tant, hi havia una molt baixa consideració de la cultura catalana que calia enfortir per tal de fer-la homologable a qualsevol de les europees.

En aquest procés de recuperació i homologació de la llengua i la cultura catalanes, el que també fou conseller de cultura de la Generalitat de Catalunya valora la gran tasca de l'associacionisme, les persones de l'àmbit educatiu i universitari, literari i teatral, intel·lectual i periodístic, de la política local, de l'Església més progressista,... Per contra, segons Tresserras, la burgesia hi va tenir un paper molt escàs: “un dels més persistents i decisiu va ser l'escàs compromís de la nova elit política i econòmica, resultat dels creuaments entre l'aristocràcia residual, la burgesia industrial i els quadres institucionals”. Tot i això, el professor de la UAB, considera que “la resistència i la militància cultural que s'havien començat a manifestar als anys seixanta, havien assolit a començaments dels vuitanta la majoria d'objectius possibles”, tot i que “malgrat el

⁴ Cita extreta del professor de l'assignatura de Moviments Socials Contemporanis de la UAB, JM Atentas.

canvi polític, les inèrcies tendien a reproduir la subordinació respecte al sistema cultural espanyol” [Tresserras, 2013: 3].

L'autor de *Catalunya i la mundialització. Llengua i cultura: nous reptes*, explica també en aquest text, en relació a l'acomplexament català, que “aquest mercat (el català) resultava, doncs, tot just subsidiari, constituït per un grapat de publicacions, col·leccions editorials, discos i músics, o alguna pel·lícula”. També afegeix que tot i les enormes xifres de vendes de productes culturals com *La Gran Enciclopèdia Catalana*, melodies de la Nova Cançó com el *Viatge a Ítaca* (1975) de Lluís Llach o *El mecanoscrit del segon origen* (1974) de Manuel de Pedrolo, aquestes eren enteses “com un fenomen militant, com una anomalia transitòria”. Finalment, el mateix apunta que “en un futur immediat, quan fossin possibles, les polítiques culturals i de comunicació tindrien (...) la gosadia d'apostar per una llengua i una cultura perfectament equiparables a les altres cultures del món de la nostra dimensió” i, especialment, destaca la importància i l'èxit de la Llei de normalització lingüística (1983) i de la posterior implantació de la política d'immersió lingüística a les escoles [Tresserras, 2013: 3].

3.3 ECOSISTEMA DE MITJANS ESCRITS A FINALS DEL FRANQUISME I A L'INICI DE LA DEMOCRÀCIA

Quan parlem de l'ecosistema de mitjans de l'època, convé fer referència també a l'herència rebuda pels darrers anys de franquisme. Tal com recull recerca, dirigida per Mavi Carrasco i titulada *Evolució de la presència de les dones periodistes en les publicacions d'informació general (1966-1982): Del control de la informació a la llibertat d'expressió*, convé destacar la importància de la Llei de la Premsa del 1966 (Llei Fraga) que “va propiciar l'obertura del franquisme a un cert pluralisme intern” amb l'obertura de nous diaris i revistes [Carrasco, 2009: 3]. Aquesta nova llei eliminava la censura prèvia que la va rellevar la figura dels directors dels diaris que vetllaven per no anar en contra del règim, però que alhora, convé destacar que ja no eren escollits pel règim. A més, també va suposar una simplificació dels tràmits administratius per crear una nova empresa, tal com ens recorda el professor d'història del periodisme Enric Marín.

El professor Marín, a més, afegeix que “en aquests anys (finals del franquisme i inicis de la transició) hi ha una renovació del periodisme”, amb l'aparició de noves publicacions tant a Madrid com a Barcelona.

3.3.1 Premsa escrita a Barcelona

Pel que fa a les publicacions amb seu a Barcelona, Marín explica que “els diaris catalans desconnecten del franquisme en la mesura que poden, excepte *La Vanguardia*,

més conservador i franquista”. A més, també destaca l’aparició del diari *Tele/exprés* l’any 1964, un diari de tarda que està “inspirat en el model novaiorquès i influenciat pel diari de la Segona República *Última Hora*”. També, “vinculat a aquest apareix el suplement *Tele/Estel* i, un altre diari que havia representat el catolicisme més tradicional, *El correo catalán*, es modernitza”. A tot això, cal sumar-hi, segons Marín, “el retorn d’intel·lectuals i periodistes que estaven a l’exili” i aquests, lògicament, tornaran a escriure als diaris i publicacions estatals i catalans [Marín, 2014].

Més endavant, concretament entre l’any 1976 i el 1984, explica Marín que “apareixen encara més mitjans, però també en desapareixen d’altres com *El noticiero universal*, *El correo catalán* i *El Tele/Exprés*. Sobreviu *Diario de Barcelona*, però morirà anys més tard”. Pel que fa a les noves aparicions convé destacar, *El Periódico* i, tal com he anticipat amb anterioritat, *El País*, com a contrapunt d’esquerres per l’ABC. A més, també hi ha un naixement de publicacions fora de la ciutat comptal: *El Punt* a les comarques gironines, *El Segre* a les lleidatanes i, més endavant, *el 9 nou* a Vic. Però sobretot, el que Marín destaca és l’aparició del primer diari en català: l’*Avui*.

4.METODOLOGIA

Per tal de complir els objectius he realitzat un treball de camp de caràcter qualitatiu, basat en els criteris següents:

4.1. ELECCIÓ DE LA MOSTRA:

La recerca es basa en l'estudi concret de 5 figures femenines que conreen una forma d'escriure a mig camí entre el periodisme i la literatura. Aquestes són: Montserrat Roig, Maruja Torres, Isabel-Clara Simó, Patricia Gabancho, i Margarita Rivièr. Tal com s'ha exposat en les primeres línies introductòries a aquest estudi, en aquest cas s'ha fet una renúncia conscient a l'exhaustivitat d'una recerca quantitativa completa, ja que el que es persegueix és fer una anàlisi el més rigorosa possible de la producció periodístico-literaria d'aquestes autores, que ens serveixen com a mostra d'aquesta modalitat d'escriptura que barreja periodisme i literatura, durant el període comprès entre l'any 1975-1985. D'aquesta manera doncs, es pretén fer una aproximació temològica, genològica i morfològica, dibuixant així les singularitats en l'escriptura de les autores seleccionades.

Els criteris de selecció de les autores són els següents:

- Estar actives professionalment durant el període analitzat.
- Ser catalanes o bé escriure en publicacions editades a Barcelona.
- Dedicades al periodisme, al mateix temps que conreen una faceta més literària.
- Utilitzar el suport escrit per l'exercici de la seva professió, sigui en format revista, diari o bé a través d'un llibre.
- Comptar amb un cert grau de notorietat dins la professió.

4.1.1 Aproximació biogràfica i de l'obra periodística de les autores analitzades

Montserrat Roig (13 de juny de 1946, Barcelona – 10 de novembre de 1991, Barcelona). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

Nascuda a Barcelona, concretament al barri de l'Eixample, on hi va residir bona part de la seva vida. Va estudiar a *La Divina Pastora* i, més tard, a l'Institut Montserrat de la ciutat comtal. L'any 1963 va començar a estudiar Filosofia i Lletres. A més, va entrar en contacte amb el moviment estudiantil que tenia molta força en aquell període. El 1968, va acabar els estudis de romàniques i es va llicenciar en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Aquest mateix any, va entrar com a militant al PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya) en què s'hi va estar fins el 1969, tot i que el 1979 hi va reingressar.

Montserrat Roig va destacar per la seva carrera com a novel·lista, així com per la seva trajectòria com a periodista. Es va consolidar com a escriptora l'any 1971 amb el seu llibre *Molta roba i poc sabó...*, amb el qual va guanyar el premi Víctor Català, que la va consagrar en el gremi de les lletres. Els seus inicis en el món del periodisme van ser amb unes primeres entrevistes que, a principis de la dècada dels 70 va començar a publicar per Serra d'Or.

L'any 1972 va publicar la seva primera novel·la *Ramona, Adéu* i poc després, va estar com a professora de Llengua Espanyola a la Universitat de Bristol, a Anglaterra, fins l'any 1974. Entre les seves obres literàries destaquen la seva novel·la *El temps de les cireres* (1977), amb la que va guanyar el Premi Sant Jordi, *L'òpera quotidiana* (1982), *La veu melódica* (1987) o bé el recull de narracions *El cant a la joventut* (1989).

Dins els seus treballs periodístics hi ha el recull *Retrats Paral·lels* (1975) i els posteriors volums, *Els catalans als camps nazis* (1977) amb el que va guanyar el Premi Crítica Serra d'Or, així com *L'agulla daurada* (1985), reportatge en forma de llibre resultant de la seva estada a Leningrad, a Rússia. També fruit dels seus viatges a Llatinoamèrica amb Pilar Aymerich l'any 1982 en van sorgir treballs periodístics destacats, com una entrevista a Fidel Castro per encàrrec del diari *El País*, malgrat que al final no es va publicar. En la seva faceta com a periodista també en destaquen programes televisius com *Tot art* de TV2 a mitjans dels 70 o *Personatges* a TV2, entre el 1977 i el 1978, com a més significatius.

Després d'una estada a Arizona, Estats Units, com a docent, li van diagnosticar un càncer de mama el darrer any dels 80. Roig va posar punt i final a la seva trajectòria periodística amb la columna *Un pensament de sal, un pessic de pebre* al *Diari Avui*, entre el 1990 i el 1991. ". El darrer any de la seva vida publica un llibre importantíssim de teoria literària: *Digues que m'estimes encara que sigui mentida* (1991). El 10 de desembre d'aquest mateix any, va morir a la Clínica del Pilar de Barcelona.

Justificació de l'elecció

Montserrat Roig ha estat escollida per aquest recull per la seva doble faceta de periodista i escriptora, sent així la referent del periodisme literari del nostre país. Per la seva dilatada producció literària i periodística durant els primers anys de transformació democràtica, esdevé una dona clau en l'estudi que ens ocupa i la seva presència en aquest treball està més que justificada. A més, també destaca per la modalitat de periodisme que fa, que no només persegueix conèixer la realitat, sinó que també ajuda i dona eines per a comprendre-la, essencialment en el cas dels reportatges novel·lats.

Maruja Torres (Barcelona, 16 de març de 1943). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

Nascuda en el barri del Raval de Barcelona, es va iniciar en el món del periodisme de ben joveneta, amb *La Prensa*, un diari vinculat al Movimiento. A la dècada dels 70, Torres va ser contractada per la revista *Garbo* i, més tard, va començar a col·laborar a *Fotogramas*. En aquest període, també va col·laborar en la revista *Por Favor*.

Entre 1979 i 1981, va estar a *Mundo Diario* i *Tele Express* i cap a finals de la dècada dels 80, va abandonar la ciutat comtal per instal·lar-se a Madrid i començar de nou. Va ser integrant de la redacció del diari *El País*, des de l'any 198 fins al 2013. Hi va treballar des de corresponsal de guerra, d'on n'han sorgit alguns dels seus llibres, així com també va conrear la seva faceta com a entrevistadora. De tots aquests treballs de Torres, se'n destaquen un conjunt d'articles agrupats sota el nom de *Hogueras de agosto* i *Nosotros a lo Nuestro*.

Una de les altres facetes de la catalana d'origen murcià, va ser la d'escriptora, a la qual es va endinsar més tard, a mitjans dels anys 80. L'any 1986 va publicar el seu primer llibre *¡Oh es él! viaje fantástico hacia Julio Iglesias* que és una immersió dins la figura del cantant espanyol. A aquest el van seguir, al llarg de la dècada dels 90, *Ceguera de amor* (1991), *Amor América* (1993), *Un calor tan cercano* (1998) *Mujer en guerra* (1998) i *Más masters da la vida* (1999),

Entre els principals reconeixements rebuts destaquen el Premi Planeta, per la seva novel·la *Mientras Vivimos* i, en el terreny del periodisme, va aconseguir el Premi Manuel Vázquez Montalbán de Periodisme, com a reconeixement a la seva tasca al diari *El País*. A més, també va obtenir el 2004 la Creu de Sant Jordi, al 2006, la Medalla d'Or al Mèrit de les Belles Arts i, el Premi Nadal, l'any 2009, pel llibre que Torres va escriure des de Beirut, titulat: *Esperadme en el cielo*.

Des del 2013, que va plegar del diari *El País*, escriu la seva columna d'opinió al *eldiario.es* i també té una secció anomenada *Cuéntaselo a Maruja* a la revista *Mongolia*.

Justificació de l'elecció

Maruja Torres ha estat escollida per a ser analitzada perquè té, com Roig, una dilatada experiència en els dos camps que ens interessin: periodisme i literatura. A més, en alguns dels seus treballs combina les dues esferes exercint allò que denominem periodisme literari. També resulta d'especial interès, ja que malgrat ser de Barcelona, també té una gran carrera a Madrid. Per tant, Torres esdevé una referent pel nostre objecte d'estudi i és interessant estudiar i comprendre els seus treballs.

Isabel Clara-Simó (Alcoi, 4 d'abril de 1943) és una escriptora, periodista i política valenciana. Considerada una de les autores més importants del segle XX en llengua catalana.

Natural d'Alcoi, és llicenciada en Filosofia per la Universitat de València i, posteriorment, esdevé Doctora en Filologia Romànica. A través del vincle que va establir amb el director de *Canigó* Xavier Safó, posteriorment el seu marit, va obrir la porta als seus primers treballs periodístics amb la revista. A més, l'alcoiana va esdevenir directora de la publicació, que va ser embrió dels primers textos periodístics en català, des de l'any 1972 fins al 1983.

Paral·lelament amb l'ensenyament, que va esdevenir un dels seus principals oficis, Isabel-Clara Simó ha combinat la tasca de periodista amb la d'escriptora al llarg de la seva trajectòria professional. Es va donar a conèixer com a escriptora, l'any 1979, amb un recull de contes *És quan miro que hi veig clar*, guardonat amb el Premi Víctor Català de l'any 1978. Més tard, va anar publicant un seguit de llibres que la van consolidar dins el panorama literari del moment, entre els quals destaquen *Júlia* (1983), *Ídols* (1985), *T'estimo Marta* (1986), *El mossèn* (1987), *La veïna* (1990), *La Nati* (1991), *La innocent* (1995) o *El professor de música* (1998). També destaca en llibres de narracions com *Bresca*, l'any 1985; *Alcoi-Nova York*, dos anys més tard; *Històries perverses* de l'any 1992 amb el que guanya premi de la Crítica Serra d'Or 1993, un any més tard; *Dones* l'any 1997 o *El gust amarg de la cervesa*, l'any 1999.

L'escriptora d'Alcoi també va treballar com a guionista del programa de Catalunya Ràdio *El braçalel*, l'any 1988, i també va ser integrant de l'equip de guionistes de la sèrie *La granja*, emesa per Televisió de Catalunya, entre 1989 i 1990.

Va recuperar amb força la seva faceta com a periodista l'any 1999, com a articulista al *Diari Avui*. També va col·laborar a la revista *El temps* i *Serra d'Or* i al diari *El País*. Finalment, l'escriptora també ha fet més recentment incursions dins el gènere de l'assaig amb *Si em necessites, xiula* (2005) en què homenatja a Montserrat Roig o, més recentment, *Cartes d'independència a la vora d'una tassa de te* (2011) que escriu amb la també escriptora Patrícia Gabancho.

Justificació de l'elecció

Isabel-Clara Simó és una peça clau dins el panorama cultural del nostre país i no hi podia faltar. A més, també conrea tant el periodisme com la literatura en les diverses etapes de la seva vida, cosa que resulta interessant. ja que es tracta d'una literata que ha fet periodisme i resulta interessant també analitzar aquest perfil de dona.

Patricia Gabancho i Ghielmetti (Buenos Aires, 29 de setembre de 1952). Periodista i escriptora argentina en llengua catalana.

Nascuda a Buenos Aires, a l'Argentina. Era filla del reconegut filòsof Alexandre Deulofeu. Va aprendre la llengua catalana a la seva ciutat natal i hi va estudiar la carrera de Periodisme. Quan tenia prop de 22 anys va arribar a la ciutat de Barcelona, a l'any 1974.

A mitjans dels anys 70, va començar a exercir de periodista a la ciutat de Barcelona. Es va iniciar a la revista *Canigó*, després va col·laborar a *Destino* i a partir d'aquí va començar a participar, al llarg dels anys 70 i 80 de manera regular als mitjans de l'època, entre els que destaca, per exemple, el diari vespertí *El Noticiero Universal*, on escrivia a les seccions de Cultura i Espectacles.

Ha tingut una extensa carrera com a periodista i escriptora, amb un interès especial pels temes relacionats amb la realitat catalana: història, urbanisme, immigració, llengua, cultura i política: *Cultura rima amb confitura* (1980), *Barcelona, tercera patria del tango* (1990) amb Xavier Febrés, *Despert entre adormits. Joan Maragall i la fi de segle a Barcelona* (1998), *El segle XX vist per les àvies* amb Emma Aixelà i *El Besòs. El riu que mirava passar els trens* (1999).

Patricia Gabancho es va dedicar especialment, a escriure assaigs sobre cultura, societat i política catalanes, en els quals defensa posicions sobiranistes: *Sobre la immigració* (2001), *La batalla de l'Estatut* (2006), *El preu de ser catalans. Una cultura mil·lenària en vies d'extinció* (2007), *El fil secret de la història* (2008), *El preu de ser catalans* (2008), *Apàtrides, incultes i (de vegades) analfabets* (2008), *La batalla de l'Estatut* (2008), *El retorn dels catalans* (2010), *A la intempèrie* (2011), crònica personal de la transició, *L'autonomia que ens cal és la de Portugal* (2012) i *Les dones de 1714* (2014). A més, va escriure l'obra de ficció política *Crònica de la independència* (2009) i la biografia política *Joan Laporta* (2010). Convé destacar la seva incursió definitiva dins el gènere essencialment literari amb la novel·la *La néta d'Adam*, l'any 2012 i amb la que va guanyar el Premi Prudenci Bertrana.

Actualment, és col·laboradora del diari *Ara*, d'*El País* i de *Nació Digital* i participa en les principals tertúlies audiovisuals.

Justificació de l'elecció

Es una dona que és periodista i ahora escriptora que va treballar als mitjans de l'època. Tot i que la seva tasca com a escriptora no és essencialment literària fins més endavant, les seves publicacions en format llibre resulten interessants, ja que entre les seves temàtiques destaquen la qüestió cultural i la nacional, temes molt freqüentats a l'època.

Margarita Rivière (Barcelona, 17 d'agost de 1944 - Barcelona, 29 de març de 2015) va ser una periodista, assagista i escriptora important tant a Catalunya com a Espanya.

Nascuda en el si d'una família benestant de Barcelona, Rivièr va estudiar Periodisme a l'Escola de l'Església de Barcelona i es va llicenciar en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Destacava també per la seva afició pel món de la moda, fet que la va portar a estudiar disseny a la ciutat de París. Es va iniciar en el camp del periodisme sent corresponsal a Espanya de la revista francesa *Marie Claire*, des de 1965 al 1968. També va treballar com a redactora a la revista *Dossier Mundo* entre 1971 i 1974, de la que en va ser també cap de redacció. Del 1974 al 1978 va formar part de la redacció de *Diario de Barcelona*, primer a la secció més local i després com a directora de l'edició de diumenge.

Destaca com a periodista per la seva participació a *El Periódico de Catalunya*, a partir de 1978. Al diari, va ser cap de la secció d'espectacles, del suplement i, fins i tot, directora de l'edició dominical. A més, escrivia una columna diària d'opinió en aquesta publicació. Entre l'any 1981 i l'any 1984 hi feia una entrevista diària, també. També en premsa escrita, destaca la seva incorporació, l'any 1988, com a delegada d'Agència EFE a Catalunya. Hi va estar fins l'any 1991 i va impulsar un servei de notícies en català. Al llarg de la seva trajectòria professional, ha participat en diversos diaris com ara fent la contraportada de *La Vanguardia* entre 1995 i 1999, així com també publicant-ne entrevistes. es va dedicar a escriure articles per diverses publicacions com el diari *El País* en la seva edició de Catalunya, *Le Monde Diplomatique*, la revista *Qué leer*, entre d'altres. A partir del 1999, per exemple, En televisió, cal dir que va estar vinculada a TVE: primer, l'any 1984, un programa d'entrevistes i després, l'any 1992, com a col·laboradora habitual del magazine de TVE *Peligrosamente juntas* que presentaven Inka Martí i Marisol Galdón.

Amb un pes destacat en el món de l'escriptura, especialment dins el gènere de l'assaig, Rivièr destaca per un seguit de textos feministes com ara *El mundo según las mujeres* (2001) o *El placer de ser mujer* (2006), que se sumen al que va escriure amb Dexeus l'any 1977: *Anticonceptivos y control de natalidad*. Destaca també: *Lo cursi y el poder de la moda* (1991), guardonat el 1992 amb el Premi Espasa d'assaig.

Justificació de l'elecció:

Margarita Rivièr ha estat escollida perquè combina el seu ofici com a periodista amb el d'escriptora, amb un gènere tan important com l'assaig, que calia incloure'l en el conjunt d'obres a analitzar. Es complementa a la perfecció amb la resta d'autores escollides.

4.1.2 Peces periodístiques seleccionades de cada una de les autores

Per tal de fer una aproximació temàtica, dels gèneres emprats i de l'estil i els recursos estilístics de cada una de les autores, cal fer una selecció dels seus textos més rellevants. En aquest sentit, en aquesta recerca s'han escollit aquelles produccions més rellevants, compreses entre el període establert (1975-1985). Les obres analitzades en aquest treball, classificades per les autores, són:

✓ Montserrat Roig:

Montserrat Roig era una escriptora i periodista molt prolífica que, al llarg de la seva carrera, com es pot copsar en la seva biografia, va treballar tant en ràdio i en televisió, però destaca també pels seus textos escrits. Amb la voluntat de copsar quins eren els trets de la seva producció periodístico-literària, s'han seleccionat diversos textos, compresos en el període analitzat (1975-1985), que siguin de diversa índole. Per això, d'entre els 5 escrits seleccionats hi podem trobar: dos articles d'opinió (*Teatre Lliure* i *La dona davant les eleccions*), un retrat (*Lluís M.Xirinachs: un místic de la resistència*) i dos reportatges novel·lats (*Els catalans als camps nazis* i *L'agulla daurada*). Heus aquí un resum introductori dels textos mencionats:

“Teatre Lliure”, article d'opinió publicat a *Mundo Diario*, l'1 de febrer de 1976

Aquest és un article dels molts que Montserrat Roig va publicar a *Mundo Diario*, a la que hi va escriure des de l'any 1975. El conjunt d'articles que escriu en aquesta publicació ens mostren la ideologia feminista i d'esquerres que caracteritza a l'autora. A més, en alguns d'aquests articles plasma el seu interès i la seva vinculació estreta amb el món cultural del moment. És el cas, per exemple, d'aquest article, que fa referència a la creació d'una nova companyia teatral que es dirà Teatre Lliure. La història d'aquesta nova agrupació neix l'any 1976, el mateix any que Roig hi dedica la història se'ns explica de la següent manera: “Amb l'estrena de *Camí de nit* (1854), amb text i direcció de Lluís Pasqual, començava públicament la seva trajectòria una nova sala i una nova companyia, establerta a l'espai reformat de la cooperativa de consum graciencia de La Lleialtat, amb una cooperativa teatral formada per una quinzena de persones procedents del teatre independent, amb llarga o curta història al darrere, i amb el lideratge indiscutit de Fabià Puigserver. El grup promotor estava format, a més, per Carlota Soldevila, Lluís Pasqual i Pere Planella”.

“Lluís Maria Xirinachs: un místic de la resistència”, retrat inclòs dins el capítol VII “El país ideal” de *Retrats Paral·lels 3*, publicat per Publicacions l'Abadia de Montserrat, l'agost 1976

Aquest és un retrat inclòs dins la col·lecció recopilatori d'entrevistes que la periodista i escriptora Montserrat Roig va fer a diverses personalitats de la vida política i cultural catalana, concretament pertany al tercer volum de converses. Aquest llibre recull un conjunt d'entrevistes publicades entre 1972 i 1977 a les revistes *Destino*, *Triunfo*, *Arreu* i *Serra d'Or*. En concret, l'escollida és al religiós i activista social i nacional: Lluís Maria Xirinachs. A través de la conversa que Roig manté amb el protagonista ens apropa la trajectòria biogràfica de l'entrevistat, al mateix temps que transmet les seves idees i inquietuds en un dels períodes claus de la història del nostre país: els primers anys de democràcia.

“La dona davant les eleccions”, article d'opinió publicat a *Diario de Barcelona*, el 28 de maig de 1977.

Aquest és un article dels molts que Montserrat Roig va publicar a *Diario de Barcelona*, al que hi va escriure diversos textos durant els primers anys de transformació democràtica del nostre país. En aquest cas, l'autora hi escriu també en nom del PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), al que va militar uns anys. Aquest és un article en què, com en tants d'altres, l'autora mostra la seva condició de feminista, al mateix temps que, de dona d'esquerreres i amb fermes conviccions socialistes. Concretament, en aquest fa referència a un fet històric i clau dels darrers anys: la primera cita electoral en democràcia. En aquest cas, però també compta amb un valor afegit i és que ho fa des de la perspectiva de gènere. Roig anima a les dones a votar en aquestes primeres eleccions i, a més, les aconsella: vol que votin l'opció socialista, a la que la mateixa autora pertany.

“Els catalans als camps nazis”, reportatge novel·lat, publicat per Edicions 62 l'any 1977

Aquesta és una novel·la en format reportatge que Montserrat Roig va publicar l'any 1977. Es tracta d'un text que recull l'experiència dels deportats catalans als camps de concentració nazis durant la Segona Guerra Mundial. L'autora ofereix un relat amè i cru sobre els exiliats catalans que, un cop havien fugit del país per l'esclat del franquisme, van anar a parar en aquests indrets habilitats pel govern de Hitler. *Els catalans als camps nazis* constitueix un veritable document de memòria històrica que recull el que ha estat un dels majors drames de la humanitat i que va portar fins a 6 milions de víctimes mortals, de diverses nacionalitats i, entre aquestes, la catalana.

“L'agulla daurada”, reportatge novel·lat, publicat per Edicions 62 l'any 1985

Montserrat Roig va ser convidada l'any 1980, per Edicions Progrés, durant dos mesos a l'antiga Unió Soviètica per escriure un llibre en format de novel·la sobre el setge i posterior bloqueig de la ciutat de Leningrad. Aquest treball és un recull de la seva experiència, així com d'un seguit de testimonis que exposen la història que es visqué a Rússia, durant aquest moment històric. La novel·la, en forma de reportatge, relata la tragèdia humana, a través de testimonis supervivents, que es va viure durant la Segona Guerra Mundial, quan els nazis van bloquejar la ciutat de Leningrad. Al mateix temps, també ofereix una exhaustiva descripció del país i de la ciutat, fruit d'aquest viatge de l'autora. També ens presenta, en forma de pinzellades, la cultura d'aquest país, a través de passatges que ens exposen les singularitats i els personatges més rellevants del món de la música, la literatura i la història del lloc que visita. La mateixa Montserrat Roig, en les primeres línies d'aquest treball, alerta el lector amb el següent text: "Si espereu llegir un llibre sobre el paradís soviètic, deixeu-ho córrer, no continueu. Si busqueu les reflexions d'una intel·lectual desencisada sobre les traïcions de la URSS, també".

✓ Maruja Torres:

Maruja Torres és una escriptora i periodista molt significativa del segle XX, tant a Catalunya com a Espanya. Torres compta amb una producció que combina a la perfecció periodisme i literatura. Tot i que el període seleccionat per analitzar fa que no es puguin tenir en compte obres tan cabdals de l'autora com *Mujer en guerra* (1999) o *Amor América* (1993), que potser recullen més l'essència d'un periodisme més literari, amb la selecció que es mostra a continuació es pretén recollir obres de diversa índole per plasmar el caràcter divers del seu llegat en els dos àmbits analitzats: el periodisme i la literatura. Per aquest motiu, la selecció compta amb dos tipus de textos representatius de la seva producció: 4 articles al diari *El País* (tres cròniques i un article d'opinió) i un llibre de narrativa de ficció (*Oh, es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias*). Convé matissar que la idea inicial era recollir articles que no fossin d'una sola publicació, sinó que pertanyessin a més d'un mitjà, però com que en el cas dels diaris més antics en els que va publicar Torres (*Mundo Diario* i *Tele Exprés*) moltes de les peces són signades com a "Redacció" i no amb el nom del periodista, la tria ha hagut de ser d'un sol mitjà: *El País*. Tot i així, la selecció recull dos articles de dos anys diferents (dos de 1982 i dos de 1983), a més de ser de dos gèneres també diferents (dues cròniques i dos articles d'opinió). També cal matissar que la novel·la de Torres fou publicada a l'any 1986, data que s'escapa del període establert en la cerca que és la primera dècada de democràcia (1975-1986). Finalment, s'ha decidit incloure aquesta publicació per dos motius: el primer és que, malgrat que la publicació és un any després del període establert, la creació i la redacció de l'obra sí que, per força, pertany al període

seleccionat; i en segon lloc, perquè es tracta de la primera obra literària coneguda de l'autora i calia tenir una representació d'aquest tipus de produccions. Heus aquí un resum introductori de cada un dels textos seleccionats:

“Paseo de verano por el Museo del Prado”, crònica publicada a *El país*, el 22 d'agost de 1982

Aquest és un dels textos que Maruja Torres va escriure al diari *El País*. Torres va començar a escriure a aquesta publicació l'any 1981, on, segons el perfil biogràfic que recull la pàgina web de la publicació “ha cobert conflictes armats , ha fet reportatges o ha estat autora de les famoses sèries de columnes com *Hogueras de agosto* i *Perdonen que no me levante*”. Hi va escriure fins l'any 2013. Per tant, aquest és un text dels primers anys que Torres escrivia a la publicació. Aquesta crònica està escrita des de la ciutat de Madrid i fa referència a uns dels edificis més emblemàtics de la ciutat: el Museu del Prado. Una de les categories temàtiques més recurrents de Torres és precisament la cultura i també, la vinculació que aquesta té amb el turisme a les ciutats. Aquest n'és un cas. Un altre exemple similar és un altre text que també escriu durant aquests anys que també té una temàtica similar. Porta per nom “Dos grupos de ochenta personas, primeros ‘turistas’ del Liceo”.

“Maria del Mar Bonet canta al Mediterráneo en Madrid”, article d'opinió publicat a *El país*, el 17 d'octubre de 1982

Aquest també és un dels textos que Maruja Torres va escriure al diari *El País*. Es tracta d'un article dels primers anys que Torres escrivia a la publicació. Aquest relat se centra en la figura de Maria del Mar Bonet i en el concert que aquesta va fer a la ciutat de Madrid. Aquesta funció, juntament amb els All Tars, representava el primer escenari que la cantautora balear, vinculada al moviment de *La Nova Cançó*, feia a la capital espanyola.

“Dos grupos de ochenta personas, primeros ‘turistas’ del Liceo”, crònica publicada a *El país*, el 4 de gener de 1983.

Aquest també és un dels textos que Maruja Torres va escriure al diari *El País*. Es tracta d'un article dels primers anys que Torres escrivia a la publicació. Aquesta crònica està escrit des de la ciutat de Barcelona i fa referència a uns dels edificis més emblemàtics de la ciutat: el Gran Teatre del Liceu. Una de les categories temàtiques més recurrents de Torres és precisament la cultura i també, la vinculació que aquesta té amb el turisme a les ciutats. Aquest n'és un cas. Un altre exemple similar és un altre text que també

escriu durant aquests anys que també té una temàtica similar. Porta per nom “Paseo de Verano en el Museo del Prado”.

“La Plaza Mayor de Madrid volvió a ser socialista”, crònica publicada a *El país*, el 9 de maig de 1983.

Aquest també és un dels textos dels primers anys que Maruja Torres va escriure al diari *El País*. Aquesta crònica explica la nit electoral que es va viure a la ciutat de Madrid, quan el candidat socialista Enrique Tierno va guanyar els comicis a la capital de l'estat, el maig de 1983. Descriu de manera minuciosa com es va viure aquesta nit a l'epicentre de la ciutat, a la Plaza Mayor.

“Oh, es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias”, novel·la publicada per Anagrama l'any 1986

Es tracta d'una novel·la de ficció amb tocs de versemblança i algun punt de realisme, tot i que conserva alguns elements més inversemblants i esbojarrats. Tal com diu la contraportada del llibre, és “una farsa trepidant en la què es barregen els ingredients típics de la premsa del cor utilitzats de forma esperpèntica i sempre vistos sota el prisma d'un humor visual i esbojarrat”. Com que Maruja Torres, prèviament a l'escriptura d'aquest llibre, que suposa la seva incursió en el món de la ficció, ha treballat en diverses redaccions com a periodista, coneix l'àmbit professional en què es centra la protagonista de la seva història, l'Encarna Alférez. Aquest fet, atorga un gran valor afegit a la novel·la.

✓ Isabel-Clara Simó:

Isabel-Clara Simó es una escriptora i periodista en llengua catalana. Natural de la localitat d'Alcoi, va exercir funcions de directora a la revista *Canigó*, on també hi escrivia diversos textos periodístics, essencialment entrevistes a personatges vinculats amb l'actualitat. Aquesta revista va ser embrió dels primers textos periodístics en català, des de l'any 1972 fins al 1983. Instal·lada des del 1973 a la ciutat de Barcelona, va combinar aquesta etapa d'incursió en el món de la comunicació, estudiant també algunes assignatures de periodisme, amb la seva tasca com a mestra en diversos centres educatius. A finals dels anys 70, es va estrenar amb la creació literària amb el recull de contes *És quan miro que hi veig clar*, guardonat amb el Premi Víctor Català, l'any 1979. A mode d'exemple de la seva producció periodística i literària durant els primers anys de democràcia, els textos seleccionats per analitzar són representatius de la seva producció del moment: entrevistes (un total de tres, dedicades a Joan Fuster, Joan Ballester i Heribert Barrera) i relats (un total de dos dels sis totals del seu primer llibre literari *És quan miro que hi veig clar*. Heus aquí un resum introductori dels textos analitzats:

“Joan Fuster honora un premi”, entrevista publicada a la revista setmanal *Canigó*, el 24 de maig de 1975

Aquesta és una de les entrevistes que Isabel-Clara Simó va publicar a la revista de caràcter setmanal, *Canigó*. A través del vincle que l'autora va establir amb el director de la publicació Xavier Safó, va obrir la porta als seus primers treballs periodístics amb la revista. A més, l'alcoiana va esdevenir-ne directora, de la que va ser embrió dels primers textos periodístics en català, entre l'any 1972 fins al 1983. Instal·lada des de l'any 1973 a la ciutat de Barcelona, Isabel-Clara Simó va combinar aquesta etapa d'incursió en el món de la comunicació, estudiant també algunes assignatures de periodisme, amb la seva tasca com a mestra en diversos centres educatius. En aquesta publicació, exercia funcions més directives i no hi escrivia, almenys amb signatura, en tots els números. De tant en tant, l'autora publica entrevistes a personatges destacats del moment. En aquest cas, se centra l'escriptor i periodista valencià Joan Fuster i el motiu de l'entrevista és que aquest ha estat guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

“Joan Ballester: Una lluita aferrissada pels Països Catalans”, entrevista publicada a la revista setmanal *Canigó*, el 10 de gener de 1976

Aquesta és una altra de les entrevistes que Isabel-Clara Simó va publicar a la revista de caràcter setmanal, *Canigó*. En aquesta publicació, exercia funcions més directives i no hi escrivia, almenys amb signatura, en tots els números. De tant en tant, l'autora publica entrevistes a personatges destacats del moment. En aquest cas, entrevista a l'editor i activista cultural català Joan Ballester. La mateixa autora reconeix en el paràgraf inicial i previ a l'entrevista pròpiament dita, que l'entrevistat no ha rebut prou reconeixements i que, per fi, des de la revista *Canigó* poden fer-li l'entrevista que tenien pendent. És un relat que aborda qüestions culturals i polítiques, amb especial èmfasi en els Països Catalans.

“Heribert Barrera, exportant dignitat. Un discurs contundent a les Corts Espanyoles”, entrevista publicada a la revista setmanal *Canigó*, el 20 de maig de 1978

Aquesta és una altra de les entrevistes que Isabel-Clara Simó va publicar a la revista de caràcter setmanal, *Canigó*. En aquesta publicació, exercia funcions més directives i no hi escrivia, almenys amb signatura, en tots els números. De tant en tant, l'autora publica entrevistes a personatges destacats del moment. En aquest cas, l'entrevistat és el polític d'Esquerra Republicana de Catalunya, Heribert Barrera, en aquell moment també diputat per la formació política al Congrés dels Diputats. El motiu de l'entrevista és el discurs polèmic que va pronunciar a les Corts aquest mateix any 1978, en què va reivindicar la nacionalitat catalana.

“Engruna de res”, relat publicat dins el recull, publicat per Selecta-Catalònia, anomenat *És quan miro que hi veig clar*, guardonat amb el Premi Víctor Català d'assaig el 1978

Aquest és un relat curt, comprès dins d'un recull més extens. Isabel Clara-Simó es va donar a conèixer com a escriptora, amb un recull de contes *És quan miro que hi veig clar*, guardonat amb el Premi Víctor Català de l'any 1978. Més tard, va anar publicant un seguit de llibres que la van consolidar dins el panorama literari del moment. El nom que rep aquest recull és un homenatge a un poema de J.V. Foix de l'any 1953 que es diu *És quan dormo que hi veig clar*. En aquests textos, l'autora posa de manifest les contradiccions entre els desigs de llibertat dels individus que les protagonitzen i la pressió de la societat que l'envolta. En aquest cas es tracta de la història entre dos joves, la Lena i el Lluís, que descobreixen el sexe, però que s'amaguen per la pudor que generava aquest tema en la societat del moment.

“Sense aturador”, relat publicat dins el recull, publicat per Selecta-Catalònia, anomenat *És quan miro que hi veig clar*, guardonat amb el Premi Víctor Català d'assaig el 1978

Aquest és, de nou, un altre relat curt comprès dins d'un recull més extens. Isabel Clara-Simó es va donar a conèixer com a escriptora, amb un recull de contes *És quan miro que hi veig clar*, guardonat amb el Premi Víctor Català de l'any 1978. En aquest cas es tracta de la història d'un home gran que fa un trajecte en metro i es posa nerviós perquè no arriba la parada en què ha de baixar i, mentre dura el viatge, reflexiona sobre la vida, la seva existència, els familiars que l'envolten, mira i pensa en la gent que hi ha al tren,... Es tracta d'un conte articulat a través d'un monòleg d'un sol personatge.

✓ Patricia Gabancho:

Es tracta d'una escriptora i periodista d'origen argentí que va arribar a la ciutat de Barcelona quan tenia prop de 22 anys. Va treballar en diversos mitjans de l'època, entre els què destaca *El Noticiero Universal*. Per aquest motiu, bona part dels textos seleccionats pertanyen a aquesta publicació. Entre els escrits analitzats s'hi troben dos articles d'opinió (*La cuestión cultural aquí y ahora* i *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada*) centrats en la cultura catalana, una crítica teatral titulada *Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo* i, finalment, un llibre en format d'assaig *Cultura rima amb confitura* (1980). Convé destacar que, tot i que es dedica a l'escriptura, a banda del periodisme, la major part dels seus textos de l'època no pertanyen al camp estricte de la literatura, sinó més aviat són textos més reflexius i d'anàlisi com aquest darrer. No serà fins més endavant que, Gabancho, entrarà plenament en el terreny de la ficció, tot i que ja apunta maneres en alguns dels seus

textos, on s'hi esbossen lleugers tocs literaris. Heus aquí un resum introductori dels textos analitzats:

“Cultura rima amb confitura. Bases per a un debat sobre la literatura catalana”, assaig publicat per Edicions 62 el març de 1980

Aquest és un dels primers llibres escrits per Patricia Gabancho. Es tracta d'un text que planteja un debat sobre l'estat de la cultura, entenent aquesta essencialment com una reflexió sobre la literatura i, de retruc, també de la llengua i de la situació social i política del país en què s'emmarca: Catalunya. En dècades posteriors, Gabancho es dedica a l'escriptura de textos essencialment literaris, però en aquest període de transformació democràtica, centra bona part de les seves produccions a l'anàlisi i l'estudi de la realitat cultural catalana, que esdevé la seva màxima preocupació. En aquest cas, reflexiona sobre aquesta qüestió, acompanyada per 8 testimonis que són referències dins aquest camp, als anys 80. Aquests són, ordenats per estricte ordre alfabètic: Josep Maria Castellet, Narcís Comadira, Pere Gimferrer, Joaquim Molas, Quim Monzó, Oriol Pi de Cabanyes, Montserrat Roig i Joan de Segarra.

“Quim Monzó: a divertir-se llaman”, entrevista publicada al diari vespertí *El Noticiero Universal*, el 5 de març de 1984

Aquest és un dels molts textos que la periodista i escriptora catalana d'origen argentí va publicar al diari vespertí *El Noticiero Universal*. Gabancho, a finals de la dècada dels 70 i especialment als anys 80, va participar en diversos mitjans de comunicació, tant en ràdio com en premsa escrita. En aquest cas es tracta d'una entrevista en format retrat d'un jove escriptor Quim Monzó que ja destacava a l'època pel volum de produccions i també de traduccions que tenien les seves obres. En aquest cas, Gabancho ofereix un retrat del Monzó més personal i de caràcter, per descobrir al lector essencialment qui és el personatge.

“Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo”, crítica publicada al diari vespertí *El Noticiero Universal*, el 2 de maig de 1984:

Aquest és també un dels molts textos que la periodista i escriptora catalana d'origen argentí va publicar al diari vespertí *El Noticiero Universal*. En aquest cas es tracta d'una crítica dins la secció d'Espectacles, apartat del diari habitual de l'autora. En aquesta, Gabancho critica negativament la interpretació d'una de les obres de Gonzalo de Berceo que es va presentar a la capella de Santa Àgata, al barri Gòtic de la ciutat de Barcelona.

“La cuestión cultural aquí y ahora”, article d'opinió publicat al diari vespertí *El Noticiero Universal*, el 16 de febrer de 1985

Aquest és també un dels molts textos que la periodista i escriptora catalana d'origen argentí va publicar al diari vespertí *El Noticiero Universal*. En aquest cas es tracta d'un article sobre la qüestió cultural a Catalunya en el moment en què es va publicar el text, l'any 1985. Gabancho defensa la tesi que el poder sobre la cultura del nostre país el tenen les institucions. Les reflexions al voltant de la qüestió cultural són presents en moltes de les obres de l'autora, per exemple, en el seu llibre *Cultura rima amb confitura. Bases per a un debat sobre la literatura catalana* (1980).

“Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada” article d'opinió publicat al diari vespertí *El Noticiero Universal*, el 2 de maig de 1985

Aquest és també un dels molts textos que la periodista i escriptora catalana d'origen argentí va publicar al diari vespertí *El Noticiero Universal*. En aquest cas concret, es tracta d'un article que fa balanç del Festival Grec de l'any 1985. Patricia Gabancho desenvolupa un text, aparentment informatiu, però amb grans dosis d'opinió i valoració del que ella considera que ha estat la pitjor temporada del Grec, malgrat la gran dotació en inversions que ha rebut l'esdeveniment.

✓ Margarita Rivièrè

Margarita Rivièrè era una periodista i assagista destacada de l'època. Va cultivar diversos gèneres entre els seus escrits, entre els què destaquen els articles, les entrevistes i, d'una manera també especial, els assaigs, amb els quals ha comptat amb diversos reconeixements, entre els què destaca el Premi Espasa d'Assaig el 1992 per l'obra *Lo cursi i el poder de la moda*. Aquest text no està dins les peces analitzades, degut a que no es correspon al període d'anàlisi seleccionat, que és la primera dècada de democràcia (1975-1985). Tot i així, en aquesta cerca s'ha buscat que hi hagi una representació dels principals gèneres cultivats per Rivièrè. Per aquest motiu, els textos analitzats compten amb dos articles (*Dudas y periódicos* i *Dieciocho años*), dues entrevistes: una a Ernest Lluch i l'altra a Maria Dolores Ibárruri; a més del que va ser el primer assaig important de l'autora (*La moda, ¿Comunicación o incomunicación?*). Heus aquí un resum introductori de les obres seleccionades:

“Dudas y periódicos”, article d'opinió publicat a *El Periódico de Catalunya*, el 26 d'octubre de 1978

Aquest és un article que va escriure la periodista i escriptora Margarita Rivièrè al diari *El Periódico de Catalunya*. Aquest diari es va fundar precisament aquest mateix dia per

l'Antonio Asensio i aquest és, per tant, el primer text que l'autora escriu per aquesta publicació. Durant prop més d'una dècada, Rivièrè esdevé una habitual en aquesta publicació, ja sigui a través d'aquests articles com a través de les entrevistes que, a partir dels 80, hi publicarà.

“Dieciocho años”, article d'opinió publicat a *El Periódico de Catalunya*, el 2 de novembre de 1978

Aquest és un article que va escriure la periodista i escriptora Margarita Rivièrè al diari *El Periódico de Catalunya*. Aquest diari es va fundar precisament aquest mateix any per l'Antonio Asensio i aquest és, per tant, dels primers textos que l'autora va escriure en aquesta publicació. Se centra en una reflexió de Rivièrè sobre les tendències estètiques entre els més joves. Per tant, es tracta d'un tema estretament vinculat amb la moda, que és un camp molt freqüentat per l'autora i al qual ha dedicat altres textos seus com ara un parell d'assaigs com: *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977) i *Lo cursi y el poder de la moda* (1991), guardonat amb el Premi Espasa d'Assaig de l'any 1992.

“Dolores Ibárruri <Pasionaria>. “No soy un personaje, soy una trabajadora”, entrevista publicada a *El Periódico de Catalunya*, el 17 d'abril de 1983

Aquesta és una de les moltes entrevistes que va fer la periodista Margarita Rivièrè al diari *El Periódico de Catalunya*. Rivièrè va publicar una entrevista diària en aquest, des de l'any 1981 fins a l'any 1986, tot i que treballava a la publicació des de l'any 1978 i hi va escriure diverses columnes d'opinió diàries també, al mateix temps que en va ser redactora i cap de la secció d'espectacles, del suplement i, fins i tot, directora de l'edició dominical. Les entrevistes estan recollides al llibre *La generación del cambio* (1984), publicat per l'editorial Planeta. Aquestes estan fetes a personatges públics importants del moment com el rei Joan Carles I i entre els que destaquen també polítics com Jordi Pujol, Joaquín Almunia, Carlos Garaikoetxea, Alfonso Guerra, Pasqual Maragall, Miquel Roca Junyent o Narcís Serra, entre molts d'altres. Rivièrè també parla amb icones del món cultural com Joan Manuel Serrat, Rocío Jurado, Pedro Almodóvar, Eduardo Mendoza, José Sacristán, Charo López, Fernando Savater, José Luis Garci o Pere Gimferrer, entre d'altres. En aquest cas, l'entrevista és a Maria Dolores Ibárruri <Pasionaria>, política espanyola i membre històrica del partit comunista. Tal com ens detalla l'autora en la pròpia entrevista, aquesta està feta quan l'entrevistada té 87 anys.

“Ernest Lluch. “Ser ministro es difícil”, entrevista publicada a *El Periódico de Catalunya*, el 28 d'octubre de 1983

Aquesta també és una de les moltes entrevistes que va fer la periodista Margarita Rivièrè al diari *El Periódico de Catalunya*. Rivièrè va publicar una entrevista diària en aquest, des de l'any 1981 fins a l'any 1986. Les entrevistes estan recollides al llibre "La generación del cambio" (1984), publicat per l'editorial Planeta. En aquest cas, l'entrevista és a Ernest Lluch, el polític socialista català que va ser ministre espanyol de Sanitat i Consum entre 1982 i 1986. Més tard, el 21 de novembre del 2000, aquest va ser assassinat per la banda terrorista ETA.

"La moda: ¿comunicación o incomunicación?", assaig publicat per l'editorial Gustavo Gili l'any 1977

Aquest és un text que reflexiona l'estreta relació entre la moda i la comunicació. Ambdós són temes protagonistes en la trajectòria de Rivièrè. El primer, perquè ha estat una qüestió força abordada per Rivièrè en bona part dels seus textos. De fet, al voltant del tema de la moda, l'autora ha publicat diversos escrits com ara el que la va fer guanyar el Premi Espasa d'Assaig l'any 1992: *Lo cursi y el poder de la moda*, publicat l'any 1991. El segon tema, el de la comunicació, és un element clau en la biografia de Rivièrè, ja que el seu ofici és el de periodista i el va exercir durant bona part de la seva vida.

4.1.3 Fitxa tècnica de les publicacions que recullen les obres periodístiques seleccionades⁵

Aquest apartat pretén conèixer a grans trets les publicacions en què s'emmarquen els textos seleccionats de les autores analitzades. Aquest bloc serveix, doncs, com a complement per a conèixer l'ecosistema de mitjans del moment. Les publicacions de premsa escrita són: *Mundo Diario*, *Diario de Barcelona*, la revista *Canigó*, *El Noticiero Universal*, *El Periódico de Catalunya* i *El País*. Les editorials són: *Edicions 62*, *Publicacions de l'Abadia de Montserrat*, *Editorial Gustavo Gili* i *Editorial Selecta-Catalònia* i *Editorial Anagrama*.

Premsa escrita:

Mundo Diario

- Any d'aparició: 1974. Sebastià Augé va comprar *Diario Femenino* i el va canviar
- Any de desaparició: 1980.
- Tipus de diari: matutí.

⁵ Les informacions de les fitxes tècniques han estat extretes gairebé en la seva totalitat de l'Associació de Dones Periodistes. La presentació de les dades en les fitxes també ha estat inspirada per un estudi d'aquesta associació. Carrasco Rocamora, Mevi (2009) *Evolució de la presència de les dones periodistes en les publicacions d'informació general (1966-1982)*. *Del control de la informació a la llibertat d'expressió*. La resta d'informacions han estat extretes d'altres espais web, especificats a la bibliografia.

- Direcció: Ramón Solanes Piñol (1974), Josep Pernau Riu (1978). És un dels primers diaris en tenir una dona sotsdirectora: M. Eugènia Ibáñez
- Tendència ideològica: Progressista; especialitzat en informació de barris i laboral.

Diario de Barcelona

- Any d'aparició: 1 d'octubre de 1792. Fundat per Pedro Husson, impresor d'origen napolità.
- Any de desaparició: 1994 (en digital fins l'any 2009).
- Tipus de diari: matutí
- Direcció: Pere Pau Usson, Manuel A. Igual, Antoni Brusi i Mirabent, Antoni Brusi i Ferrer, Joan Mañé, Teodor Baró, Miquel del Sants Oliver, Lluís Soler, Arcadi d'Arquer, Joan Burgada, J. Josa, Marcel·lí Perelló, Enrique del Castillo, José Tarín, Manuel Martín, Josep Pernau, Tristán la Rosa, Antoni Alemany, Juan Segura, Juan Manuel Blanco, Lluís Llobet, Santiago Vilanova, Enric Sopena, Jaume Boix, Carles Revés i Pasqual Llongueras
- Tendència ideològica: Monàrquic i liberal-conservador, a excepció de la Guerra Civil que era dirigit per Estat Català amb Marcel·lí Perelló al capdavant.

Canigó [revista setmanal]

- Any d'aparició: 1954, impulsada per Xavier Dalfó.
- Any de desaparició: 1983, per motius econòmics
- Tipus de revista: periodicitat setmanal
- Direcció: Xavier Dalfó (1954), Isabel-Clara Simó (1981)
- Tendència ideològica: Catalanista

El Noticiero Universal

- Any d'aparició: 15 d'abril de 1888, fundat per Francisco Peris Mencheta.
- Any de desaparició: 1985.
- Tipus de diari: vespertí.
- Direcció: José María Hernández Pardos (1966), José Tarín Iglesias (1978), Jordi Domènech (1982).
- Tendència ideològica: conservador.

El Periódico de Catalunya

- Any d'aparició: 26 d'octubre de 1978, fundat per Antonio Asensio Pizarro
- Any de desaparició: -
- Tipus de diari: matutí.
- Direcció: Antonio Franco (1978), Ginés Vivancos (1982), Enrique Arias (1984), Antonio Franco (1988), Rafael Nadal (2001), Enric Hernández (2010).
- Tendència ideològica: Progressista, de centre-esquerra.

El País:

- Any d'aparició: 4 de maig de 1976
- Any de desaparició: -
- Tipus de diari: matutí.
- Direcció: Juan Luis Cebrian, Joaquín Estefanía, Jesús Ceberio, Javier Moreno, Antonio Caño
- Tendència ideològica: Diari estatal, progressista.

Editorials:

Edicions 62

- Any d'aparició: 23 d'abril de 1962
- Localització: Barcelona
- Fundadors: Ramon Bastardes i Max Cahner
- Directors i editors: Josep M. Castellet, Pilar Bertran, Jordi Cornudella i Ester Pujol
- Tipus de publicacions: Poesia, teatre, narrativa, assaig, biografies i memòries; edicions de butxaca, llibres de text i edicions escolars d'obres literàries; diccionaris i enciclopèdies, grans obres il·lustrades, etc.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

- Any d'aparició: 1499
- Localització: Barcelona
- Fundadors: Monjos benedictins
- Directors i editors: Monjos benedictins de Montserrat, des dels anys 70 ho és Josep Massot.
- Tipus de publicacions: A més de l'edició de llibres, també publica de forma quinzenal i mensual les revistes *Serra d'Or*, *Tretzevents*, *Piu-Piu*, *Documents*

d'Església, Qüestions de Vida Cristiana, Studia Monastica, Randa, Catalan Review i Caplletra.

Editorial Gustavo Gili:

- Any d'aparició: 1902
- Localització: Barcelona
- Fundadors: Gustau Gili i Roig
- Directors i editors: Gustau Gili i Roig, Gustau Gili i Esteve, Gustau Gili i Torra, Mònica i Gabriel Gili i Galfetti.
- Tipus de publicacions: Producció molt variada: llibres de ficció, assaigs, monografies, llibres tècnics, etc.

Editorial Selecta- Catalònia:

- Any d'aparició: 1946. L'any 1986 va esdevenir una secció de la Llibreria Catalònia
- Localització: Barcelona
- Fundadors: Josep Maria Cruzet
- Directors i editors: Josep Miracle, Tomàs Tebé.
- Tipus de publicacions: Literatura d'autors catalans, essencialment ficció.

Editorial Anagrama:

- Any d'aparició: 1969
- Localització: Barcelona
- Fundadors: Jorge Herralde
- Directors i editors: Jorge Herralde
- Tipus de publicacions: Narrativa hispànica

4.2. TREBALL DE CAMP

4.2.1 Període d'anàlisi

El període d'anàlisi seleccionat és la primera dècada de democràcia al nostre país, és a dir, entre l'any 1975 i el 1985. La selecció d'aquest és perquè coincideix amb uns anys de naixement del sistema democràtic del nostre país, al mateix temps, que hi ha un augment de publicacions escrites al nostre territori, tal com es recull en el mateix context històric d'aquest treball. També es tracta d'una dècada important pel feminisme i, al realitzar una recerca on els rostres protagonistes són femenins, aquest era un punt a favor per l'elecció d'aquest període d'anàlisi concret.

Era necessari acotar aquest espai temporal, ja que bona part de les autores estudiades compten amb una producció periodístico-literària molt extensa i calia analitzar-ne una mostra concreta, vinculada a un període històric també acotat.

4.2.2 Recollida i anàlisi de dades

Per tal de fer efectiva una correcta recollida d'informacions corresponents als seus textos més significatius, cal establir un seguit de criteris per analitzar les obres seleccionades i establir-ne al mateix temps una comparativa. És per això que en aquesta recerca s'han establert una sèrie de pautes que es desglossen a continuació.

Criteris i pautes de les fitxes

Per tal de fer una recollida de dades homogènia de totes les obres, indistintament de la seva índole, sigui un text de premsa escrita o bé un llibre, s'han utilitzat els criteris establerts al llibre *Literatura de fets* (1994) del professor Albert Chillón. Seguint els criteris recollits en el seus escrits, s'ha fet una anàlisi de temes, de gèneres emprats i dels recursos morfològics.

4.2.2.1 Anàlisi temològic

El que es persegueix és identificar els temes que centren les diverses obres de les autores, amb la finalitat d'esbrinar aquells que són més utilitzats en els escrits analitzats. Dins d'aquesta anàlisi, s'han establert en alguns casos on hi havia multiplicitat de temàtiques, dues categories: la de temes principals que són aquells més recurrents en cada una de les autores i la de temes secundaris que són aquells que, tot i aparèixer en els textos, tenen un menor protagonisme en aquests.

4.2.2.2 Anàlisi genològic

Un dels altres elements claus per a determinar l'estil de les diverses produccions analitzades és l'anàlisi dels gèneres emprats per les diverses autores seleccionades en els seus escrits. D'aquesta manera es pretén descobrir quines són les singularitats d'escriptura d'aquestes i els seus textos.

4.2.2.3 Anàlisi morfològic

Aquesta és pròpiament dita l'anàlisi que determina els recursos estilístics utilitzats per les autores en les seves obres seleccionades. Amb la finalitat de fer un estudi el més rigorós possible s'han establert una sèrie de criteris dins la morfologia que esdevenen claus per a analitzar qualsevol producció escrita. Són els següents:

Punt de vista

Es pretén esbrinar des de quina perspectiva escriuen les autores seleccionades. Per això, en aquest apartat es determina quin és el tipus de narrador emprat i les característiques bàsiques que té aquest.

Personatges

Aquest bloc analitza diversos aspectes al voltant dels diversos personatges que apareixen en els escrits seleccionats. En primer lloc, es determina l'existència de personatges principals i secundaris en els textos i el paper que aquests hi desenvolupen. També s'estableix, seguint les pautes del llibre d'Albert Chillón, quins són els recursos de presentació i de caracterització dels diversos personatges.

Escenaris

En aquest bloc es pretenen identificar quins són els principals espais on es desenvolupen les diverses narracions, siguin de ficció o de no ficció, així com el pes i la transcendència que aquests tenen en la història que s'explica. Al mateix temps, també es persegueix caracteritzar-los i determinar-ne l'ús que en fan d'aquests les mateixes autores en els seus textos.

Temps del relat

En aquest apartat es pretén determinar la manera en què s'explica la història, pel que fa al temps narratiu. En primer lloc, pretén classificar els textos en funció si aquests són explicats de manera isocrònica o no, al mateix temps que explicita, si n'hi ha, salts temporals. També es fa referència al ritme narratiu, és a dir, a la rapidesa o a la lentitud que té el text i els recursos que les autores empren per aconseguir una finalitat o altra en els seus textos.

Altres recursos emprats

En aquest apartat es mencionen la resta de recursos que s'han explicat amb anterioritat, però que són importants, en la mesura que afecten estilísticament a l'obra analitzada.

5.RECERCA

CONSIDERACIONS PRÈVIES:

Aquesta és una recerca de caràcter qualitatiu i per aquest motiu, tal com s'explicita en apartats anteriors, es fa una renúncia conscient a l'exhaustivitat d'una recerca quantitativa completa, ja que el que es persegueix és fer una anàlisi el més rigorosa possible de la producció periodístico-literària, de caire qualitatiu, d'aquestes cinc autores que ens serveixen com a mostra del nexa existent entre els dos camps i que va estar conreat per dones, durant el període comprès entre l'any 1975-1985. Així doncs, l'objectiu d'aquesta recerca és esbrinar quins són els principals temes i qüestions que aborden els seus textos, els gèneres més habituals, així com els recursos estilístics i compositius utilitzats.

L'elecció de les cinc autores és fruit d'una escrupolosa recerca del panorama de dones periodistes i escriptores existents en aquesta primera dècada de democràcia. Per l'anàlisi s'han triat aquelles de més notorietat i que han cultivat textos que posen de manifest el nexa entre el periodisme i la literatura. Tot i que no totes les autores compten amb un volum de producció similar, les conclusions que se n'extreguin, serviran per esbrinar el grau d'arrelament d'aquest tipus de textos en aquestes autores representatives i això ja ens donarà eines per comprendre-ho de manera global la situació. En la selecció de les autores s'ha perseguit que hi hagi una varietat de perfils a analitzar. Montserrat Roig i Maruja Torres, per exemple, representen a la perfecció la simbiosi entre periodisme i literatura, ja que desenvolupaven de manera paral·lela i amb una intensitat similar les dues professions. En el cas de la Isabel-Clara Simó, el que es persegueix és analitzar un perfil de dones essencialment escriptores, però que desenvolupaven algunes tasques als mitjans de comunicació. Finalment, en el cas de Patricia Gabancho i Margarita Rivièrre convé destacar que, tot i que tinguin també aquesta doble faceta de periodistes i escriptores, en aquest darrer camp, es van centrar més en el món de l'assaig que no en la literatura pròpiament dita. Per tant, amb aquestes consideracions prèvies el que es pretén és aclarir que totes i cada una de les autores han estat escollides perquè desenvolupen una funció concreta dins l'univers del periodisme i la literatura: des d'unes que practiquen el periodisme literari al 100% fins a d'altres que cultiven textos d'un àmbit i de l'altre.

Pel que fa a la presentació de les dades de l'anàlisi, convé matissar que s'han procurat establir unes mateixes pautes per extreure'n les dades en les diferents modalitats d'escrits, plasmades en el bloc metodològic. És evident que en un tipus de text més novel·lat, per exemple, hi ha un major treball de caracterització dels personatges que en

un article d'opinió que no en té. Ara bé, el fet de compartir pautes d'anàlisi, permet extreure unes conclusions més globals, indistintament dels gèneres que s'estudiïn. És per aquest motiu, per tenir aquesta idea coral, que s'han establert els mateixos criteris d'anàlisi. Tot i així, és evident, que hi ha un major desenvolupament de l'apartat essencialment metodològic en les autores que tenen un major pes en els dos camps, el periodisme i la literatura, en detriment a aquells textos que són més purament periodístics on resulta més complicat, per una menor existència de recursos estilístics, fer-ne un desenvolupament i anàlisi tan complex.

5. 1 RECERCA I ANÀLISI:

Aquest és l'apartat del treball on s'aprofundeix i s'analitza, de la manera més rigorosa possible, les produccions periodístiques i literàries de les autores seleccionades. A partir de les obres, que serveixen com a mostra representativa dels escrits de les dones, es pretén fer una aproximació temàtica, genològica i morfològica, per comprendre'n les característiques i les singularitats:

5.1.1 Anàlisi de les autores:

Aquest bloc del treball el que pretén és fer una aproximació i anàlisi rigorosa a través de la dissecció de les diverses qüestions abordades, a través dels criteris establerts prèviament, per comprendre el perfil i la producció de cada una de les dones seleccionades.

5.1.1.1 Aproximació temàtica a l'obra:

Montserrat Roig (13 de juny de 1946, Barcelona – 10 de novembre de 1991, Barcelona). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

Temes principals:

Les obres analitzades sostenen la seva temàtica sobre tres elements: la política, el feminisme i la cultura.

En primer lloc, pel que fa a la matèria política, es pot observar que aquesta és molt recurrent en moltes de les seves obres. Roig destaca, tal com es pot observar en la seva biografia, per unes fermes conviccions d'esquerreres i, més concretament, amb una tendència clara al socialisme. De fet, en un dels articles analitzats, *La dona davant les eleccions*, l'autora mostra un clar interès en convèncer de que la millor opció, davant les eleccions de 1977, és votar formacions socialistes. S'intueix al llarg del text, però es fa més evident en les darreres pàgines:

“I a l’hora de votar, hem de triar bé aquells partits polítics que, malgrat les seves diferències, ens ofereixen aquest marc polític necessari per al nostre alliberament (...). Ens cal votar socialisme a fi que el camí cap al nostre alliberament no sigui tan llarg” [Roig, 2011: 110, 111]

Al partir d’aquesta petició formal pel vot dels socialistes, Roig, en paràgrafs anteriors d’aquest mateix article, critica a altres formacions polítiques existents en el moment:

“Els qui són demagògics són aquells que, com Alianza Popular o Convergència, a Catalunya, demanen el nostre vot oferint-nos la igualtat entre l’home i la dona” [Roig, 2011: 107]

“Altres ens tracten d’una manera més subtil (...). El govern Suárez demanava a les dones que votéssim pel nostre futur (...) Quantes dones han estat ministres amb el govern Suárez? Només una” [Roig, 2011: 108, 109]

També es pot copsar aquest interès per el corrent socialista en el fet que viatja a Rússia, concretament a la ciutat de Leningrad, per tal de retratar l’univers soviètic, al reportatge novel·lat *L’agulla daurada* (1985). Tot i així, l’autora, en les primeres línies d’aquest treball, alerta el lector amb el següent text: “Si espereu llegir un llibre sobre el paradís soviètic, deixeu-ho córrer, no continueu. Si busqueu les reflexions d’una intel·lectual desencisada sobre les traïcions de la URSS, també”.

En el retrat que ha estat objecte d’anàlisi d’aquesta recerca, dedicat a la figura de Lluís Maria Xininachs, també aborda aquesta mena de qüestions. De fet, el mateix personatge en si ja està vinculat amb la matèria, ja que era un activista polític i social del moment. En el seu retrat, parlen sobre Catalunya i, a partir d’aquí, de temes vinculats amb la política:

“Quina és la teva idea de Catalunya?” [Roig,1978:209]

“De quins polítics catalans, vius o morts, et sents més a prop, tu?” [Roig,1978:209]

Dins també de la temàtica política, però com a subgènere, Roig posa de manifest el seu interès per la barbàrie nazi. Fa referència al nacionalsocialisme en la novel·la *L’agulla daurada* (1985), ja que el setge i el posterior bloqueig de Leningrad és provocat pels nazis, però especialment en la que és una de les seves obres cabdals: *Els catalans als camps nazis* (1977). En aquest darrer reportatge novel·lat, Roig es centra en la situació dels deportats catalans als camps de concentració. En un apartat del llibre, l’autora en recull la seva presència:

“Podem dir que moriren gairebé 1.800 catalans (...). També sabem els republicans que anaren a Mathausen: set mil cent vuitanta –nou. Gairebé cinc mil no en sortiren vius. Si tenim en compte que el pas d’accés per França, a l’hora de l’èxode, es féu per Catalunya, hem de creure que, pel cap baix, una tercera part dels republicans espanyols eren catalans” [Roig, 1977: 130, 131]

També en aquest mateix reportatge novel·lat, Roig esdevé una ferma defensora dels valors republicans i ho podem copsar, en les darreres línies del primer capítol:

“Aquests són els nostres deportats, els <rojos>, els <criminals> que passaren la frontera a començament de l’any 1939. (...) Aquests són els que acabaren sent tractats com a bèsties als camps d’extermini nazi (...) dobles víctimes de de la irracionalitat del feixisme (...) El seu crim, l’havien assenyalat els codis franquistes: (...) s’havien significat públicament a favor de la República i de la Generalitat, ho havien fet de manera voluntària i lliure, i no havien fet cap mena de penediment” [Roig, 1977:38]

Una de les altres qüestions principals abordades per Montserrat Roig en els seus textos, tal com s’ha dit, és el feminisme. L’autora era una defensora de l’emancipació de les dones i de la lluita per la igualtat entre sexes. Ho fa palès, especialment, en l’article *La dona davant les eleccions*, en el qual fa pedagogia del feminisme polític:

“El feminisme polític, cal aclarir-ho, no va en contra de la família ni contra el matrimoni, sinó contra que siguin cèl·lules socials que es mantenen més per raons econòmiques que no per raons d’afecte. El feminisme polític entén que els problemes del manteniment dels vells, dels nens, dels subnormals, dels invàlids, etc. no han de córrer a càrrec de la dona dins la família sinó de tota la comunitat” [Roig, 2011:108].

L’especial referència al sexe femení, també adquireix un fort protagonisme al reportatge novel·lat *Els catalans als camps nazis* (1977). De fet, en la major part de capítols d’aquest, es dedica a explicar la història de les dones deportades, cosa que denota les seves conviccions feministes. Aquestes referències són continues al llarg del llibre, però a tall d’exemple, convé destacar unes declaracions que fa la deportada, Neus Català, al final del llibre:

“No només hi ha el deportat, també hi ha la deportada. <I de nosaltres, ningú no se’n recorda mai>, diu la Neus Català” [Roig, 1977:353]

En alguns moments l'autora fa referència a les diferències evidents entre homes i dones, però no hi dóna massa importància. En el setzè capítol del llibre, per exemple, Roig posa de manifest el seu enuig envers un tracte determinat d'en Nikolai:

“- No estic acostumada al fet que em tractin així, saps?

– Doncs aquí tractem les dones soviètiques d'aquesta manera i prou que els hi agrada

– Ho dubto Nikolai. T'ho deus imaginar”. [Roig,1985:93]

La darrera qüestió que cobra especial importància en els textos analitzats de Roig és la cultura. De fet, dedica un dels seus articles, *Teatre Lliure*, a una iniciativa cultural: la creació d'un nou grup de teatre.

“Però vet aquí que de tant en tant apareixen notícies que t'ajuden a reconciliar-te amb la realitat (...). Una d'aquestes és la creació d'un nou grup de teatre que es dirà Teatre Lliure” [Roig,2011: 62]

Amb una major intensitat apareix aquest tema a la novel·la *L'agulla daurada* (1985). En aquest llibre, Roig posa de manifest el seu bagatge cultural, al mateix temps les referències culturals que aporta a mesura que el llibre va avançant, aporten un gran valor afegit al seu text. Aquestes estan vinculades amb la seva experiència a Rússia i permeten dotar al lector d'un coneixement més ampli sobre el territori al que Roig li transporta a través d'aquest llibre. Fa especialment referència a la literatura i més concretament al poeta rus Puixkin, del qual en repassa la seva biografia. També n'aborda d'altres com la pintura, la mitologia o la música. Heus aquí uns exemples del llibre:

“Aquell dia es faria famós a la història de la literatura russa, Puixkin s'aixecà, com sempre a les vuit del matí”. [Roig,1985: 136]

“Tiziano i altres pintors han reproduït la penetració de Zeus dins de Dànae amb una autèntica pluja de monedes d'or. La idea devia satisfer als comerciants més rics de l'època, per mercaders i per mascles”. [Roig,1985: 59]

“Acrisi, rei d'Argos, era el pare de Dànae. L'oracle li va dir que Dànae tindria un fill que el mataria. I el rei d'Argos, espantat, féu tancar la filla en una torre de bronze”. [Roig,1985: 59]

“Xostakòvitx va començar a escriure la “Setena Simfonia” durant els primers dies del setge” [Roig, 1985: 118]

Altres temes abordats:

A banda dels tres mencionats amb anterioritat, una de les qüestions que cobra força protagonisme en la major part de textos analitzats de Montserrat Roig és la història. Això es posa especialment de manifest, només en l'elecció de les qüestions dels seus reportatges novel·lats: el setge a la ciutat de Leningrad present a *L'agulla daurada* (1985) o la situació dels deportats catalans als camps de concentració a *Els catalans als camps nazis* (1977). A tall d'exemple, algunes mostres d'aquestes referències històriques que fa l'autora en aquests dos llibres mencionats:

“Pensava en aquell octubre de 1955, en què Ivan el Terrible havia dominat els tàrtars i s'obria cap al Kazan i Sibèria” [Roig, 1985: 20]

“Mirava el mateix paisatge que tants russos havien vist des que aquesta via va ser inaugurada pel Tsar Nicolau I a mitjan segle XIX”. [Roig, 1985: 23]

“El 4 de març de 1944, el cap de la Gestapo, Henrich Müller, ordenava que els militars evadits dels camps de presoners, havien d'ésser menats a Mauthausen i executats amb una bala a la nuca” [Roig, 1977:198]

“Pel juny de 1940, les tropes alemanyes envaeixen França. El país queda dividit en dues zones, l'ocupada i la zona que, eufemísticament, és anomenada lliure. Els republicans que s'enrolaren a la resistència treballaren per les dues zones” [Roig, 1977:69]

Una de les altres qüestions que apareixen, concretament al retrat que fa Roig sobre la figura de Xirinachs, és la religió:

“La teva vocació religiosa quan es desvetllà?” [Roig, 1978:203]

“Bé, bé, m'agradaria que m'expliquessis quina és la teva idea de Déu” [Roig, 1978:206]

“I què passa amb això de la virginitat de la Mare de Déu” [Roig, 1978:208]

Quan s'aborda aquesta qüestió més religiosa es copsa, al llarg d'aquesta mateixa entrevista en format retrat, és l'animadversió de l'autora envers aquesta assumpte. I és que, tal com ens recorden bona part de les seves biografies i els mateixos textos escrits per l'autora, no hi té massa simpatia. Aquest fet, es pot copsar en alguna de les seves intervencions:

“És a dir, tot això que ens han ensenyat a nosaltres, de petites i als col·legis de monges, són problemes secundaris....” [Roig, 1978:208]

Finalment, d'entre les altres qüestions que aborda hi ha la dels sentiments i les emocions. Aquesta està present, essencialment, en la novel·la *L'agulla daurada* (1985). Aquest fet contribueix a la naturalitat i a la versemblança de l'obra de Roig. La mateixa autora exposa, en aquest llibre, els sentiments que experimenta al llarg del procés de creació, per exemple, les seves pors plasmades en el novè capítol d'aquest llibre, al mateix temps que fa referència a qüestions tan íntimes com l'amor i el sexe en el mateix escrit. Heus aquí la mostra:

“Mentre tornàvem cap a Leningrad, vaig adonar-me que estava espantada. Aquell viatge era absurd. Mai no escriuria un llibre sobre el setge de Leningrad, mai ningú em diria què va passar”. [Roig, 1985: 52]

“Quines coses dius, Montserrat, jo crec en l'amor perquè és paraula i gest. Comunicació i no m'agraden les porqueries” [Roig, 1985: 154]

“No cal la bellesa física per estimar de debò. T'oblides de l'interior, i això és el que descobreix l'enamorat o l'enamorada” [Roig, 1985: 154]

Maruja Torres (Barcelona, 16 de març de 1943). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

Temes principals

Les obres analitzades giren al voltant de tres temàtiques destacades: la cultura (amb especial èmfasi en el turisme), la política i el periodisme.

La primera de les temàtiques centrals és la cultura. Aquesta és present essencialment en els articles. Per exemple, és el tema central del text *Maria del Mar Bonet canta al Mediterráneo en Madrid* (1982) que fa referència al concert que la balear va fer a la capital espanyola:

“Y ha sonado en Madrid durante dos días, el 15 y 16 de octubre, en el teatro Español. Nunca se había presentado María del Mar en Madrid con tanta gente en escena” [Torres, 1982-10-17]

El tema cultural està estretament vinculat amb el turisme en dos dels textos que escriu Torres a *El País*. En el cas del relat *Dos grupos de ochenta personas, primeros “turistas” del Liceu*.(1983). En aquest text, Torres narra la primera visita dels primers turistes al recinte. En el paràgraf introductori, ho explica:

“El teatro del Liceo abrió ayer sus puertas para una visita a las instalaciones. El público entró en dos tandas de ochenta personas. Una mínima parte eran turistas

ilustrados. Otro pequeño sector de público estaba formado por liceístas habituales. Estos salieron muy frustados de la visita, porque sólo vieron lo que ya conocían. Quienes sí aprovecharon la oportunidad fueron las personas que jamás habían pisado el local” [Torres, 1983-01-04]

També en el text *Paseo de verano por el Museo del Prado* (1982). En primer lloc, convé destacar que la cultura apareix representada a través de les pintures que hi ha en el museu, fent especial èmfasi en les d'autors com Velázquez, Goya i Murillo. Per altra banda, el turisme és un dels altres grans temes important del text, sobretot quan l'autora posa de manifest el pànic a la invasió d'estrangers al museu en detriment als locals, que exposa el director de l'espai el pare Sopeña:

“Y, a propósito, a mí me duele que los madrileños no vengan más, que no vengan a conocer el Museo por zonas, que es como hay que hacer estas cosas ” [Torres, 1982-08-22]

Un altre tema principal que tracta l'autora en les seves obres és la política. Aquest l'aborda bàsicament en el text *La Plaza Mayor volvió a ser socialista* (1983). El tema central d'aquest article és la nit electoral a la Plaza Mayor de Madrid, comicis en els que es decidia qui era el nou alcalde de la ciutat. Torres en fa una gran descripció de l'ambient que es vivia al que és l'epicentre de Madrid:

“Si te zambullías en la corriente humana (...) te encontrabas con esa sensación especial, promiscua y cálida, que sólo suele experimentarse en días de elecciones o de nevada” [Torres, 1983-05-09]

Finalment, un dels altres temes principals és el periodisme. Aquesta temàtica apareix a la novel·la *Oh, es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias* (1986). En alguns passatges del llibre, l'autora fa referència a l'ofici:

“La mujer de Viceversa (....) cambió por completo su destino, metiéndola de lleno en el fascinante mundo del periodismo al que Encarna, que en sus ratos de ocio escribía poesías, siempre había deseado pertenecer” [Torres, 1986: 20]

A més, al llarg de la novel·la, Torres va explicant, a través de la seva protagonista, les tasques com a periodista en una redacció i, especialment, en la feina de treball de camp que aquest fa abans d'escriure. Aquests coneixements del gremi, són possibles gràcies al fet que ha treballat en diverses publicacions, abans d'escriure aquest llibre.

Altres temes abordats:

A banda de les temàtiques centrals, l'autora fa referència a altres qüestions a les seves obres. Un d'aquests és la reflexió existencial sobre la vida. Aquest tema el trobem al text *Paseo de verano por el Museo del Prado* (1982). L'autora estableix un paral·lelisme entre les pintures i la vida:

“Es fácil, en el Prado y en agosto, hallar paralelismos entre la pintura y la vida. Porque ahí están las tres gracias, rotundas, rubensianas y minifalderas, contemplando complacidas a sus ancestras, y, en la sala donde mandan las pinturas negras de Goya, una nutrida representación de la tercera edad almuerza desmigando el pan blandito entre los dientes” [Torres, 1982-08-22]

Una altre tema el sexe. Aquest apareix en el llibre *Oh, es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias* (1986):

“El desconocido se abalanzó sobre ella y empezó a manosear bajo su recién adquirido uniforme de campaña, jadeando expressivamente” [Torres, 1986: 92]

També aborda el tema de la fama en aquesta mateixa novel·la. Només al principi del llibre, per exemple, ja et pot copsar l'estil de vida d'en Julio, impregnada per la fama, que li porta com a conseqüència ser un egòlatra:

“Se le notaba contento. Dejó que le secara el cuerpo con delicadeza y pidió a la ama de llaves francesa que le preparara los pantalones blancos de hilo, las zapatillas italianas y la cazadora roja. – Triunfaré – dijo para si mismo, aunque audiblemente” [Torres, 1986:14]

Isabel-Clara Simó (Alcoi, 4 d'abril de 1943) és una escriptora, periodista i política valenciana. Considerada una de les autores més importants del segle XX.

Temes principals

L'autora té diverses temàtiques principals, a través de les quals desenvolupa els seus escrits. Aquestes són la política i la cultura el que fa als textos periodístics i el sexe i els complexos, pel que fa als relats. Pel que fa a la primera, la política, és present en les tres entrevistes seleccionades. En els tres casos, també, fa una especial èmfasi en els Països Catalans. A tall d'exemple, una cita a aquesta qüestió es pot mostrar unes declaracions de Joan Fuster (primera cita), unes de Joan Ballester (segona cita) o unes paraules d'Heribert Barrera (tercera cita):

“Caldrà recuperar la pròpia consciència al País Valencià, al Principat, a les Illes i al Rosselló. Una vegada tinguin consciència redescobriran la seva unitat” [Simó, 1975-05-24: 18]

“La satisfacció més gran és que en l'època més difícil hagi reeixit el concepte de Països Catalans” [Simó, 1976-01-10:16]

“Les diferències entre els Països Catalans són falses, no les he trobades mai” [Simó, 1978-05-20: 8]

En la primera de les converses, amb Joan Fuster, dins també del tema polític, també s'aborda la qüestió del socialisme:

“Mira: una persona com cal s'ha d'il·lusionar per una societat sense classes. Això, però, en la pràctica representa molts embolics, que ja s'excedeixen de les meves possibilitats: ja sóc massa vell per a ser marxista” [Simó, 1975-05-24: 19]

Per altra banda, una altra de les qüestions principals tractades per Isabel-Clara Simó en els seus textos periodístics és la cultura. Aquesta es troba present, en el cas de l'entrevista amb Fuster a través de la literatura per haver guanyat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (primera cita), també en la de Joan Ballester amb especial èmfasi en la llengua (segona cita) i en el cas de la d'Heribert Barrera també (tercera cita):

“Jo el Premi no l'he encaixat com un final de carrera. No és una coronació. És una cosa incidental, que em fa gràcia i que, no cal dir-ho, agraisc molt, però l'enfocament de les coses que he fet no ha canviat. Estic fent ara una cosa que pot ser important: una història social de la llengua catalana” [Simó, 1975-05-24: 19]

“L'argument de la llengua materna és erroni: cal parlar de la llengua del país. Si no és així, no s'integraran. I donar-los escola castellana, per allò de la llengua materna, és donar-los el mateix tractament que donen els ianquis als negres, és a dir, és voler que no s'integrin” [Simó, 1976-01-10:16]

“Per a Suárez el català està bé per a la poesia lírica, però no per a la física nuclear. Tarradellas en canvi veu que hi ha una manca de mitjans preparats per ensenyar el català a tots els centres del país” [Simó, 1978-05-20: 9]

Pel que fa als relats, l'autora estableix com a una temàtica destacada la qüestió del sexe. En el text *Engruna de Res*, per exemple, El sexe es fa palès ja a l'inici del text, amb el plantejament del què és l'escena principal:

“Li fregà els pits amb els llavis, dolçament, gairebé sense tocar-la. I els pits de la Lena s'enduriren i la mà li anà al clatell del xicot (...) I s'abraçaren fort i féren l'amor per segona vegada” [Simó, 1984:5]

Aquesta qüestió es tracta amb una certa pudor, ja que arriba un moment que els personatges els envaeix la tristor pel que acaben de fer:

“Els era físicament impossible sentir-se culpables, tanmateix tot això i moltes altres coses, els calgué de sobte una sobtada tristesa” [Simó, 1984:6]

Pel que fa al text *Sense aturador*, també es fa referència a l'atracció sexual, per exemple, quan el protagonista pensa en la carnissera:

“Com a trontoll, el pitram de l'Angelita, la carnissera! Quin goig que fa aquella mossa! (...) Quan la veig, inclinada sobre el tall, el ganivet, zig-zag, amunt i avall, i el pitram zig-zag, que sembla voler sortir de la bata” [Simó, 1984: 57]

Una altra de les qüestions que apareixen, en els dos relats, però amb especial èmfasi en el segon, *Sense aturador*, és la de la imatge d'altri sobre un mateix i els complexos propis. Això ho podem copsar durant bona part del text, en què el protagonista està preocupat pel què miren i deuen pensar:

“Què pensaran? Mira un pobre home que no s'aguanta els pets” [Simó, 1984: 57]

“El que més em rebenta és que no et compadeixen, no; només miren encuriosits” [Simó, 1984: 58]

Altres temes abordats:

A banda de la política i la cultura, pel que fa als textos periodístics, també hi ha una especial menció a la història (primera cita) i a la religió (segona cita) en el cas de l'entrevista a Joan Fuster, per exemple;

“Entre les conquestes de Mallorca i la de la Ciutat de València passen molts anys; i que a l'hora de constituir la Ciutat de València, Jaume I no té prou homes per fer el que havia fet a la Catalunya vella” [Simó, 1975-05-24:18]

“D'ençà del televisor, els capellans tanquen les esglésies. Com s'acabaren les bandes de música, que foren creades per sortir de l'avorriment” [Simó, 1975-05-24: 19]

A més, també emprà altres temàtiques secundàries en la resta de textos. A mode d'exemple, l'esport i en referència amb el Barça en concret (primera cita) i l'economia quan es refereix a les multinacionals (segona cita) en el cas de la conversa amb Joan Ballester i l'educació (tercera cita) en el cas de l'entrevista amb l'Heribert Barrera:

“Més que un club’! És un folklorisme, però la gent que el sedueix ha trobat una manera elemental d’expressar un sentiment de catalanitat” [Simó, 1976-01-10:17]

“Són la font de les injustícies econòmiques, socials, humanes. Les aguanten uns estats falsos que ens les han clavades” [Simó, 1976-01-10:17]

“Sobretot l’educació, comprenent-hi també la cultura en el seu sentit més ampli (...). L’educació i la cultura, per recatalanitzar el país” [Simó, 1978-05-20: 9]

Una altra de les temàtiques abordades, en aquest als relats, són la nostàlgia de la joventut (primera cita) en el relat *Sense aturador* i la sociologia en forma de reflexions finals (segona cita) en el cas de *Engruna de res*:

“Si pogués anar ben plantat, no m’importaria tenir les cames tan feixugues. Tan ben plantat que he estat tota la vida! No es noten tant els anys si vas ben tes, trobo jo” [Simó, 1984: 57]

“Són precisament aquestes coordinacions generals les que trobem en un grup i, primer de tot: a) la possibilitat d’un retorn al punt de partida (operació inversa al grup) i b) la possibilitat d’assolir una mateixa meta per camins diferents i sense que aquest punt d’arribada sigui modificat per l’itinerari recorregut (associativitat del grup)” [Simó, 1984:8,9]

Patricia Gabancho (Buenos Aires, 29 de setembre de 1952). Periodista i escriptora argentina en llengua catalana.

Temes principals

En els textos analitzats de la periodista i escriptora Patricia Gabancho, destaquen dues temàtiques importants: la cultura i la política. Pel que fa a la primera, la cultura, és present en tots els textos analitzats i, per tant, un tema recurrent en l’autora. Aquesta qüestió centra un dels seus assaigs: *Cultura rima amb confitura* (1980). Apareix de manera continua al llarg del llibre, ja que la reflexió general és en aquest àmbit. L’estudi s’emmarca, tal com diu Gabancho en el llibre, en la transició d’un model cultural a un altre:

“La cultura catalana, com el país tot ell, acaba de sortir d’una etapa i en comença – en teoria – una de nova” [Gabancho, 1980: 19]

Dins d’aquesta gran esfera cultural, el text de Gabancho fa especial èmfasi en la literatura catalana, com a emblema d’aquest camp. L’autora reflexiona al voltant del seu

estat. Per exemple, la periodista i escriptora argentino-catalana, fa referència a la feblesa de la literatura en aquell moment:

“Mai la novel·la catalana no ha estat una cosa continuada com en altres països. Per això, es compren que avui també sembli més feble que no pas la poesia, perquè això ha passat des de sempre. Cal pensar que, de totes maneres, existeix un Villalonga o una Rodoreda. La novel·la segueix un procés més lent que el de la poesia” [Gabancho, 1980: 30]

També fa, dins el terreny cultural, especial èmfasi en la qüestió de la llengua. Gabancho, per exemple, posa de manifest la situació també de feblesa del català:

“Llengua i literatura catalanes estan indissolublement lligades. La llengua catalana està fortament amenaçada per tota la sèrie de condicionants sociològics i polítics que des de fa anys té a sobre” [Gabancho, 1980: 105]

En el cas de l'entrevista a Quim Monzó a *El Noticiero Universal*, aquesta apareix vinculada amb la literatura, que és l'ofici de l'entrevistat. Se'n fa referència, per exemple, quan l'entrevistat parla de l'aparició de l'humor en els textos literaris, tan típicament de seus escrits:

“Los escritores jóvenes se lo toman todo en serio. Yo me lo tomo todo con tila. De pequeño ya me di cuenta que el humor no le hacía ningún daño a la narrativa, pero ahora ya sé que sin humor no hay literatura. Joyce i Kafka són dos grandes humoristas” [Gabancho, 1984-03-05: 17]

En els cas de la crítica *Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo* (primera cita) i dels dos articles d'opinió, *La cuestión cultural aquí y ahora* (segona cita) i *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada* (tercera cita) n'esdevé el tema central:

“En el marco propicio de la capilla de Santa Ágata se presentó anoche un espectáculo de regusto medieval sobre los textos de Gonzalo de Berceo. Canto gregoriano, muñecos animados y actores no consiguieron superar las deficiencias de la dramaturgia, que no ha querido otra cosa que la ilustración cultural del texto” [Gabancho, 1984-05-02: 26]

“La sociedad civil, espacio como mínimo teórico en la sociedad catalana actual, no puede competir con la sociedad oficial en materia de cultura” [Gabancho, 1985-02-16: 15]

“El Grec, que parece sin embargo consolidado como ‘festival’ de verano en Barcelona, ha vivido su peor temporada, precisamente cuando la inversión del Ayuntamiento y de las Instituciones col-laboradoras ha sido más elevada”
[Gabancho, 1985-10-05: 27]

L'altra qüestió important, en els textos de Patricia Gabancho és, sens dubte, la política. Aquest tema apareix en diversos fragments del llibre *Cultura rima amb confitura* (1980). Gabancho, per exemple, responsabilitza també a les institucions del desinterès per la cultura:

“El desinterès per la cultura es trasllada automàticament al nivell institucional: la responsabilitat, com és lògic, és a les mateixes mans. Amb una diferència, però: cada partit té dret a plantejar-se o no les qüestions fonamentals que afecten a la nostra societat; les institucions, hi estan obligades” [Gabancho, 1980: 99]

També, pel que fa als textos extrets del diari vespertí *El Noticiero Universal*, aquesta qüestió apareix en l'entrevista que la periodista i escriptora li fa a Quim Monzó (primera cita) i a l'article *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada* (segona cita):

“La sociedad civil acaba de descubrir el chollo de cobrar de la Administración”
[Gabancho, 1984-03-05: 17]

“La Casa Gran ha hecho un primer paso hacia la autocrítica y ha reconocido que el eclecticismo, la falta de promoción organizada y lo desordenado de la oferta cultural del Grec ha desconcertado al público” [Gabancho, 1985-10-05: 27]

Temes secundaris

A banda de les dues temàtiques mencionades, la política i la cultura, també hi apareixen en els escrits seleccionats, i concretament en el llibre *Cultura rima amb confitura* (1980), altres qüestions. En destaca, en primer lloc, la història. En aquest text, Gabancho fa constants referències a períodes històrics anteriors, essencialment, al període dictatorial anterior:

“Des de la mort de Franco, que tots vam celebrar (...), ha passat molta aigua per sota de molts ponts, però no es va produir allò que tothom intuïa (o volia creure) el 20-N: que començava una nova etapa històrica” [Gabancho, 1980: 13]

També en aquest mateix escrit, apareix la temàtica de la comunicació i els mitjans, essencialment, al voltant de la premsa escrita. Gabancho, relaciona aquest tema amb la cultura també i compara la situació d'anys enrere amb el del moment que escriu el text:

“Un dels fenòmens més evidents d’aquests últims anys és el progressiu abandonament dels temes més culturals per part de la premsa. Durant els últims anys del franquisme i les primeres etapes del postfranquisme, els diaris de Catalunya van fer una tasca realment interessant de cara a difondre la cultura catalana (...). L’espai dedicat a temes culturals (...) era considerablement més notable que el que es dedica avui. (...) La difusió de la premsa escrita és, per cert, relativament escassa” [Gabancho, 1980: 93, 94]

Margarita Rivière (Barcelona, 17 d’agost de 1944 - Barcelona, 29 de març de 2015) va ser una periodista, assagista i escriptora important tan a Catalunya com a Espanya.

Temes principals

Les obres analitzades giren al voltant de dues temàtiques principals: la moda i la política. Pel que fa a la moda, convé destacar que aquesta és una qüestió preferent en l’obra de Rivièr. De fet, el Premi Espasa d’Assaig que va guanyar l’autora l’any 1992, el va aconseguir per una obra que tracta aquesta qüestió: *Lo cursi y el poder de la moda* (1991). Però, pel que fa a les obres analitzades en aquesta recerca, cal destacar que aquest aspecte cobra un paper molt important. Ho fa també en un assaig que gira al voltant d’aquest tema: *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977). Precisament en aquest llibre, aquest tema es pot dir que esdevé el motiu bàsic del text i hi és present des de la primera fins a la darrera de les planes. Heus aquí alguns fragments a mode d’exemple:

“La moda es hoy el gran rito de la cultura de masas: sin saber casi como ni por qué, miles de personas del llamado mundo occidental aceptan, sin apenas discusión ni reflexión, la mágica e irracional dictadura del cambio periódico de vestimenta” [Rivièr, 1977: 15]

“Según la teoría burguesa, la moda es para todos porque la moda es o va a ser un gran negocio” [Rivièr, 1977: 49]

“La moda, es (...) una de las grandes evaciones y un elemento importante como motor de consumo” [Rivièr, 1977: 176]

També a l’article *Dieciocho años*, publicat a *El Periódico de Catalunya* el 2 de novembre de l’any 1978, esdevé una qüestió clau. En aquest text, el tema central és la moda i les noves tendències entre els joves:

“La moda de la brillantina no ha hecho más que empezar entre nosotros, pero los modelos estan bien aprendidos” [Rivière, 1978-11-02: 10]

Respecte aquesta qüestió, l'autora fa una clara diferenciació entre els nois i les noies en aquest article en concret:

“Por el centro de la ciudad podían verse mil y una copia de Miguelito Bosé, de Camilo Sesto y del mismo Travolta (...). Las chicas tienen más personalidad. Olivia Newton-John no cuaja entre nosotros” [Rivière, 1978-11-02: 10]

A més, l'autora compara els joves del nostre país amb els de França, territori que Rivière coneix bé per haver treballat de corresponsal de la revista *Marie Claire*:

“Los franceses saben, por las encuestas que han tenido la preocupación de hacer, que la nueva generación de jóvenes entre 16 y 20 años son mucho más conformistes que los anteriores, especialmente los iluminados de aquel mayo de 1968 (...). Aquí nuestros jóvenes han tenido mucho menos. Casi nada, salvo la influencia tremenda de las multinacionales del cine y del disco, y la posibilidad de copiar a unas figuras Populares”. [Rivière, 1978-11-02: 10]

Un dels altres temes principals és el món de la comunicació. Essencialment aquesta qüestió està present en el text *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977) i de la relació que aquesta qüestió estableix amb la de la moda:

“A través del vestido resulta evidente que se comunican una serie de valores, tanto a nivel individual como colectivo (...). El hecho de que cualquier moda pueda ser considerada como un sistema de signos-valores susceptibles de ser utilizados e interpretados por las personas, hace del fenómeno algo menos intrascendente de lo que a primera vista puede parecer” [Rivière, 1977: 105]

A més, la comunicació apareix d'una manera més directa, tal com s'ha exposat anteriorment, en la pròpia anàlisi de les tres revistes que fa Rivière en les darreres pàgines del text.

L'autora també centra un dels seus textos en els mitjans de comunicació, concretament, als diaris. És el cas de l'article *Dudas y periódicos*, publicat a *El Periódico de Catalunya*, el dia 26 d'octubre de 1978, a la mateixa jornada de fundació de la publicació. En aquest text, aprofitant el naixement d'aquesta nova publicació, Rivière hi plasma els seus dubtes al voltant de la trajectòria futura d'aquesta publicació i es pregunta qui els deurà llegir a partir d'aquest moment, especialment, es qüestiona si l'aleshores president Josep Tarradellas, els llegirà o no. Aquests dubtes i aquestes referències al que fou al

màxim representant de la nova Generalitat catalana, apareixen en diverses frases del text:

“Me asalta una duda, ¿nos leerá Tarradellas? Seguro que sí. El honorable presidente nos decía hace unos días <No leo los periódicos> en ese tono tan particular suyo” [Rivière, 1978-10-26; 12]

“Hoy es un día oportuno para poner las cosas en su sitio, porque (...) leen muchos, muchos periódicos cada día” [Rivière, 1978-10-26; 12]

La tercera de les qüestions centrals de la periodista i escriptora és la política. De fet, aquesta té una importància molt destacada en bona part dels textos analitzats. En el cas de les entrevistes és innegable el protagonisme, ja que les dues figures que conversen amb l'autora han estat claus en la política del nostre país: Ernest Lluch i Maria Dolores Ibárruri. Per exemple, en el cas del primer, aquest tema està present en tota l'entrevista, per exemple, quan l'entrevistat recorda la seva presa de possessió:

“El día de la toma de posesión, me emocioné. En ese momento se te seca la boca y piensas: ahora no podemos fallar” [Rivière, 1984: 147, 148] [Rivière, 2013: 40]

En el cas de la segona, també coneguda com a <Pasionaria>, a banda que és evident que aquest és un tema clau ja que la protagonista s'hi ha dedicat tota la vida i aquest és el motiu de l'entrevista, ho podem veure, per exemple, quan la periodista li pregunta sobre la seva tasca concreta al partit:

“¿Tienes la sensación de haber hecho algo por la gente, por el partido?” [Rivière, 2010: 92]

Concretament, l'entrevista se centra en la ideologia socialista i comunista que són les que ha defensat tota la vida Ibárruri:

“He participado en todas las luchas que se han producido en nuestra tierra, sobre todo después que ingresé en el partido socialista i después en el comunista” [Rivière, 2010: 92]

En el text *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977), també s'aborda aquesta temàtica. Estableix una relació entre la política i la moda:

“A través de una determinada forma de ir vestido y de unos símbolos específicos (...) se pretende llamar la atención de las gentes y propagar una determinada forma de pensar” [Rivière, 1977: 82]

Altres temes abordats:

A banda de les temàtiques mencionades, en els textos de Rivière hi trobem un pes important certes etapes vitals: la infància i l'adolescència. La presència d'aquesta qüestió la podem copsar, per exemple, en el cas de l'entrevista a Maria Dolores Ibárruri, que va publicar al diari *El Periódico de Catalunya*, l'any 1983. De fet, l'entrevista comença obrint amb aquest assumpte, quan l'autora li fa parlar sobre la vida. Això es pot copsar amb les preguntes que li fa Rivière:

“¿Cómo recuerdas tu infancia? ¿Como algo muy duro?” [Rivière, 2010: 92]

També, concretament amb la temàtica de la joventut es centra un dels seus articles, *Dieciocho años*, tal com es pot veure en cites anteriors d'aquest mateix text.

Una altra tema tractat per Rivière és la qüestió de gènere i el feminisme. La periodista i assagista menciona aquest aspecte, per exemple, en el mateix article *Dieciocho años*. En aquest text, se'n fa referència, tot i que de passada:

“De alguna forma, diríamos, que son [las chicas] menos dóciles, quieren trabajar y valerse por si mismas. ¿Es la labor de la zapa del feminismo? Habrá que preguntárselo a Maria Aurelia Capmany” [Rivière, 1978-11-02: 10]

En el cas de l'entrevista que Rivière fa a Maria Dolores Ibárruri, es parla del gènere femení, arrel de dues preguntes que li formula la periodista:

“¿Te ha costado moverte por la vida como mujer?” [Rivière, 2010: 93]

“Eres coqueta, Dolores?” [Rivière, 2010: 93]

Rivière també vincula aquest tema del gènere amb la moda en el seu text *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977):

“La moda (...) ha contribuido en gran manera a consolidar esta situación femenina y a ressaltar las diferencias iniciales de los sexos” [Rivière, 1977: 89]

L'autora també toca altres temàtiques de manera més puntual com és el cas de la cultura, que aborda a l'entrevista que fa a Ernest Lluch, també publicada a *El Periódico de Catalunya*, l'any 1984. podem copsar en dues ocasions clarament. La primera, quan Rivière fa una descripció del despatx i fa referència a les debilitats culturals que té l'Ernest Lluch, quan l'entrevistat fa referència a un poema o bé quan cita una dita catalana:

“Acto seguido explica sus debilidades culturales. Junto a su cama, Juan Rulfo, san Juan de la Cruz i el libro de un historiador holandès: La persistencia del antiguo régimen” [Rivière, 1984: 146, 147] [Rivière, 2010: 39]

“Para mí esto es como aquel poema de Rilke en el que explica que, si uno no puede dejar de hacer poesía, quiere decir que debe hacerla” [Rivière, 1984: 148] [Rivière, 2010: 40]

“Hay un dicho catalán que dice: pensar hace demasiado burro. Pero es que pensar poco también hace burro” [Rivière, 1984: 148] [Rivière, 2010: 40]

La cultura també és present en algun dels fragments del text *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977). Heus aquí un exemple:

“El vestido, cristaliza y refleja las normas y gustos estéticos y culturales de cualquier época histórica” [Rivière, 1977: 58]

També convé destacar que en aquesta escrit sobre el món de la moda, Rivière aborda altres temàtiques com la història, la sociologia o la religió:

“1967. Consagración definitiva de la falda corta, cada vez más corta. Microfalda. Las colecciones francesas de alta costura promocionan una moda ‘cosmonàutica’” [Rivière, 1977: 133]

“La moda ejerce una verdadera tiranía sobre los grupos de menores ingresos, los cuales tienden a imitar los diseños y modelos propuestos a través de de la moda por las clases dirigentes” [Rivière, 1977: 47]

“Al pronunciarse sobre lo que es bueno o moral y lo que es immoral, la religión contribuye a la aceptación o el rechazo de determinadas modas” [Rivière, 1977: 60]

A més, també fa apunts d'altres qüestions, com ara la sanitat, l'entrevista a Lluç, ja que aquest n'és ministre en el moment que es fa l'entrevista. Per exemple, se'n fa referència en una resposta de l'entrevistat:

“Conseguir la realización práctica de qué todos los ciudadanos sean iguales ante la sanidad, posibilitando la existencia de unos servicios sanitarios adecuados” [Rivière, 1984: 148] [Rivière, 2010: 41]

5.1.1.2 Caracterització genològica:

Montserrat Roig (13 de juny de 1946, Barcelona – 10 de novembre de 1991, Barcelona). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

L'autora emprà una gran diversitat de gèneres en les seves creacions periodístico-literàries. En els textos analitzats per aquesta recerca n'apareixen els tres més emblemàtics: l'article d'opinió, el reportatge novel·lat i l'entrevista.

Com a exemples d'article d'opinió hi trobem els dos textos que escriu a les publicacions diàries *Mundo Diario* i *Diario de Barcelona: Teatre Lliure* i *La dona davant les eleccions*. Segons el Servei d'Autoformació de la Llengua Catalana: "són textos que es publiquen en els mitjans de comunicació, com a col·laboracions o com a cartes al director, que exposen el parer sobre algun tema amb el propòsit d'influir o modificar l'opinió del receptor" [SALC, 2015]. En el cas de *Teatre Lliure*, per exemple, veiem com Roig combina perfectament la informació amb l'opinió:

"El Teatre Lliure (...) neix dins un local de nissaga obrera a la cooperativa de La Lleiialtat de Gràcia. Aquest grup format per gent que em mereix tant de respecte com són, entre d'altres, la Carlota Soldevila, en Lluís Pasqual o en Fabià Puigserver, es proposa fer un teatre d'art per a tothom, tot assumint la circumstància històrica que ens envolta" [Roig, 2011: 62]

I en el cas de *La dona davant les eleccions*, text podem copsar com la finalitat de l'autora, d'acord amb la definició de text argumentatiu o article d'opinió, és persuadir. En aquest cas, per tal que les dones vagin a votar i votin els socialistes:

"Ens cal votar, doncs, ens cal votar democràcia per poder-nos expressar i reunir i ens cal votar socialisme a fi que el camí cap al nostre alliberament no sigui tan llarg" [Roig, 2011:111]

Un altre gènere principal que apareix en els textos analitzats és l'entrevista en format de retrat. L'element periodístic del text, l'aporta l'entrevista en ella mateixa i els elements més literaris de la peça en qüestió, Roig els aporta especialment en l'inici i en el final del text. L'escriptora i periodista descriu des de les primeres línies al personatge, emprant un estil clarament literari:

"Des de les nou del matí fins a l'hora foscant, dia darrere dia veureu com una figura alta i de caminar lent i una mica solemne passeja per davant dels murs sinistres de la presó barcelonina" [Roig, 1978:199]

El tercer gènere utilitzat per l'autora, en els textos analitzats, és el reportatge novel·lat. En aquest tipus, tal com recull Albert Chillón a *Literatura dels fets* "tots els recursos amb què són escrits hi col·laboren: els personatges són caracteritzats mitjançant recursos diversos (...), la composició espacial i temporal és complexa (...), i la conducció del relat descansa en un o diversos punts de vista, la combinació dels quals permet al reporter

d'enriquir la quantitat i la qualitat de la informació que vol oferir al lector" [Chillón,1994:24]. En els dos textos seleccionats de Roig s'hi combinen tècniques periodístiques, com la documentació, i també elements propis de la novel·la. Com diu Chillón, i succeeix també en aquest casos, hi ha un "esborronament de les fronteres que tradicionalment han separat les categories alhora estètiques i epistemològiques de ficció i no ficció" [Chillón, 1994:24]. Per tant, aquests dos textos de Roig pertanyen a un terreny caracteritzat per la confluència entre literatura i periodisme, essent així un producte de caràcter híbrid.

En el cas de *L'agulla daurada* (1985), la simbiosi entre aquests dos àmbits és una evidència, per exemple, en aquest fragment que, enmig de les entrevistes escrites en forma de relat, Roig en fa aquestes consideracions en el seu llibre:

"A poc a poc, vaig entrar dins l'infern dels records dels altres. La ciutat blanca es tornà tenebrosa. I la gent adulta que caminava ara pels carrers tenien per a mi el rostre dur i tallant de la memòria" [Roig, 1985:157]

Es tracta d'un element clarament literari incrustat dins la una part periodística, com són les entrevistes. La frontera tan fina entre un gènere i un altre però, fa gairebé impossible destriar-ne un fragment per exemplificar la simbiosi, ja que aquesta només es pot exemplificar amb el conjunt del llibre, en la seva globalitat.

En el cas de *Els catalans als camps nazis* (1977), Pel que fa als elements propis del periodisme podem trobar-hi les mateixes entrevistes, a través de les quals en treu les declaracions que encadena, establint un natural fil conductor, guiat per la mateixa autora. A banda d'això, l'existència de la vessant periodística també es fa palesa a través de l'escurpolsa documentació:

"El primer transport de republicans arribà a Mauthausen el 6 d'agost de 1940. Eren tres-cents noranta-dos i en van quedar escassos supervivents (...). Del 6 d'agost de 1940 al 6 de juny de 1941 hi arribarien cinc mil nou cents noranta-vuit republicans. Al cap d'un any, n'hi haurien arribat mil mes" [Roig, 1977: 119]

Per altra banda, hi ha elements fragments del mateix llibre, més clarament literaris, com el següent:

"És difícil emmarcar un home com en T. Dins d'aquest ambient, tan allunyat del seu passat, de la seva memòria. És com si anés a trobar un home que no té res a veure amb la seva imatge: l'ombra d'un passat amb força que ara s'escola entre les boires d'una ciutat provinciana, els ocells del balcó i la jubilació" [Roig, 1977:37]

Maruja Torres (Barcelona, 16 de març de 1943). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

L'autora empra tres grans tipus de gèneres en les obres analitzades. El primer d'aquest, en el cas dels articles del diari *El País* són les cròniques. En aquest cas, dos dels tres textos que l'autora escriu a la publicació ho són i l'altre és un gènere híbrid, però que podríem catalogar, de manera genèrica, dins els articles d'opinió. Pel que fa a les cròniques, convé destacar que, segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, aquesta és el "gènere del periodisme interpretatiu que consisteix en l'exposició, avaluada i amb un estil molt personal, dels esdeveniments o de les situacions que es produeixen en un àmbit i en un espai de temps concret" [DIEC, 2015]. Els textos que s'engloben dins aquest gènere són: *Paseo de verano por el Museo del Prado* (1982), *Dos grupos de ochenta turistas, los primeros 'turistas' del Liceu* (1983) i *La Plaza Mayor volvió a ser socialista* (1983). En els tres casos, els textos inclouen informació, com a gènere també informatiu que és. Ho podem veure, per exemple, en el cas del text que es situa al Liceu, quan Torres exposa la història del finançament del Liceu:

"Empezó con un sucinto recordatorio a la historia arquitectónica del Liceo, construido gracias a las aportaciones de particulares que se convirtieron en propietarios de la sala, con derecho vitalicio a butaca o palco" [Torres, 1983-01-04]

També cal destacar que aquest gènere compta amb elements valoratius, com en el cas del text del Prado i al final del text, per exemple, l'autora emet el seu judici de valor sobre el museu:

"Y, sin embargo, pese a los turistas, pese a agosto, el Prado de siempre, apacible y recoleto, sigue existiendo (...) el Prado habitual, deleite de unos pocos contumaces y vitalicios, permanece inconvencible, ajeno a la invasión, indiferente al tiempo" [Torres, 1982-08-22].

Les tres produccions de Torres, a més, compten amb fragments d'un to més narratiu i literari. Es pot observar, per exemple, en el text ambientat a la Plaza Mayor:

"La explanada de las Vistillas, toda ella entrecruzada de cenefas de papel de colorines y bombillas centelleantes, parecía un barco. No un Titanic o un Andrea Doria, sino un barco gozoso, resplandeciente, anclado en una nube que olía a churros, en la noche de las elecciones municipales" [Torres, 1983-05-09]

La crònica és el gènere mixt per antonomàsia i permet conjuguar a la perfecció elements més literaris amb altres de més periodístics, tal com exemplifiquen aquests textos.

Per altra banda, l'article pendent, el de *Maria del Mar Bonet canta al Mediterráneo en Madrid* (1982) és força peculiar, ja que compta amb elements de diversos gèneres, tot i que es pot englobar, de manera genèrica, com a article d'opinió. Té elements de retrat de personatge (primera cita), de crònica (segona cita) i, fins i tot, de crítica (tercera cita):

“El último verano ha sido para ella especialmente duro (...)y con la voz -esa voz que parece tener raíces, piernas propias- debilitada en los registros ligeros. María del Mar Bonet, con todo, puede dar mucho hasta cuando le queda poco, hasta cuando se deja caer sobre la silla, en la informalidad de los ensayos, previamente molida a entrevistas. Se queja, respira hondo, arropa su garganta en la toquilla y eleva una copia alta” [Torres, 1982-10-17]

“La Bonet ataca ahora, flanqueada por la impresionante masa coral de sus compañeros, que se cierran en torno a su voz como un cepo, uno de los temas que, por la noche, alcanzarán mayor éxito: La ploma de perdiu, cantada a pelo, entusiásticamente” [Torres, 1982-10-17]

“Aparte de cantar muy bien y de realizar una labor meritoria en la investigación del folklore, María del Mar Bonet sigue ofreciendo esa cualidad limpia y tranquila de la chica que triunfó y que podría ser de la familia” [Torres, 1982-10-17]

Finalment, el tercer dels gèneres emprats per l'autora en les obres analitzades és el de la prosa narrativa de ficció en el cas del llibre *Oh es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias* (1986). Aquest, tot i que compta amb elements més realistes, com el propi personatge d'en Julio Iglesias que existeix de veritat o el tipus més aviat verídic de la protagonista Encara Alférez. Tot i així, Torres ja fa una advertència a l'inici del llibre, al pròleg:

“Este libro, o lo que sea, es un simple producto de la calienturienta imaginación (a falta de otra cosa) y que todos sus personajes son inventados” [Torres, 1986: 11]

Isabel-Clara Simó (Alcoi, 4 d'abril de 1943) és una escriptora, periodista i política valenciana. Considerada una de les autores més importants del segle XX.

L'autora empra, en els textos analitzats, dos grans tipus de gèneres: les entrevistes i la prosa narrativa de ficció. Pel que fa a les entrevistes, hi ha la figura de l'entrevistadora, que és la Isabel-Clara Simó, així com la figura de l'entrevistat, que són el periodista i

escriptor valencià Joan Fuster, l'editor i activista cultural català Joan Ballester i el polític republicà Heribert Barrera. En els tres casos, conversen i això es plasma en format de pregunta i resposta. Tot i que convé matissar que, també en els tres ocasions, hi ha preguntes amb interrogants, mentre que en d'altres hi ha frases en forma d'idees, no estrictament formulades com a preguntes. A tall d'exemple, es pot veure en l'entrevista a Joan Fuster:

“Hi ha qui diu que parlar dels Països Catalans és utòpic...” [Simó, 1975-05-24: 18]

“De quina obra estàs més content?” [Simó, 1975-05-24: 20]

També convé destacar que en les entrevistes hi ha un inici més narratiu, que ens serveix per copsar qui és el personatge. Ho podem veure, per exemple, en el cas de la introducció de l'entrevista d'Heribert Barrera:

“Trobem Heribert Barrera afable i somrient i amb un aspecte no gens fatigat després d'una setmana de gran activitat al Congrés i de l'homenatge que li tributà el seu partit, Esquerra Republicana de Catalunya, rera la seva contundent intervenció a les Corts” [Simó, 1978-05-20: 8]

També, en el cas del mateix Barrera i en el cas de Joan Ballester, es recupera la narració, amb tocs més literaris, cap al final del text. A mode d'exemple, la part final de l'escrit en què Isabel –Clara Simó conversa amb Ballester:

La llibreria, can Ballester, es va emplenant. Són diades de reis. Ens acomiadem. I, encara, seguim xerrant. Ballester ens explica la importància de la Fundació Bofill i la decisiva intervenció de Termes. Parla encara de com són d'ases els burgesos que s'han acontentat amb el mercat espanyol a canvi de... A canvi de tantes coses que haurem d'anar recuperant de mica en mica. Un llarg procés que potser ha començat amb un simple, però transcendental mapa: el de Ballester” [Simó, 1976-01-10:17]

En aquests dos casos també, l'autora parla en plural, ja que inclou als fotògrafs que l'acompanyen: Montserrat Manent en l'entrevista amb Ballester i Robert (no se n'especifica el nom) en l'entrevista amb Barrera.

En aquesta darrera amb Barrera, a més, Isabel-Clara Simó introdueix apunts informatius, en referència a una amenaça que ha rebut el protagonista:

“Ens acomiadem mentre l'Heribert Barrera, professor de química inorgànica, explica de manera molt entenedora la posició seva i de la ciència respecte a les

centrals nuclears. I gairebé sense donar-hi importància esmenta un anònim que l'amenaça de mort i que ha rebut ara amb motiu de la seva intervenció parlamentària" [Simó, 1978-05-20: 9]

Tot i que aporta informació en relació a l'anònim, es pot copsar com en aquesta part final, Isabel-Clara Simó s'erra en el fet que explica que Barrera té una posició envers les centrals nuclears, però l'autora no detalla quina és, tot i que es pot suposar. L'error és no definir-la.

Pel que fa als dos relats (*Engruna de res* i *Sense aturador*), es tracta de contes i, per tant, es poden englobar dins la prosa narrativa de ficció. En els dos casos, convé posar especial èmfasi en que aquests tenen la singularitat de ser d'una forma original. Pel que fa al primer, *Engruna de res*, no només hi ha una descripció de les escenes i una reproducció dels diàlegs dels personatges, sinó que l'autora escriu amb noves fórmules que li permeten introduir dins l'escena els pensaments d'un dels personatges (primera cita) i també allò "el diario hablado" que escolten des de casa (segona cita):

"Ah els pits de Lena! / no està bé tenir els pits tan plens als 15 anys / m'hauré d'aprimar, així em faig notar massa / con esos pechos no puedes llevar la blusa de gimnasia tan ceñida...." [Simó, 1984:5]

"Ayer, domingo 20 de diciembre de 1942, fue una fecha histórica para España. En el Palacio Nacional de Cintira...." [Simó, 1984:8]

Pel que fa al segon text, *Sense aturador*, l'originalitat rau que es narra d'una forma original: des dels pensaments d'un sol personatge. Per tant, aquest text també té característiques de monòleg en que es transmeten els pensaments i reflexions d'un personatge en concret:

"Quines coses que penso! M'agradaria escriure-ho. Tinc una mena de fons... filosòfic. El que passa és que no m'expresso bé. O que, com que sóc vell, ningú no m'escolta com cal" [Simó, 1984: 60]

En l'edició del recull de 1984, es destaca que la temàtica d'aquest recull i, per tant, el conte inclòs, "té una temàtica moderna i original" i, a més, posa de manifest un "estil fluent i àgil que testimonia la solidesa de recursos expressius d'Isabel-Clara Simó, prou avessada a conrear els difícils i compromesos camps de l'assaig i la crítica literària" [Simó, 1984].

Patricia Gabancho (Buenos Aires, 29 de setembre de 1952). Periodista i escriptora argentina en llengua catalana.

En els textos analitzats de l'autora, hi trobem quatre grans tipus de gèneres: l'entrevista en format retrat, la crítica, l'article d'opinió i l'assaig. Pel què fa a l'entrevista, en aquest cas a un jove escriptor Quim Monzó, l'entrevistadora i aquest conversen. I amb la voluntat d'integrar les declaracions de l'entrevistat i constituir un tot genèric, l'autora empra molt poc el sistema de pregunta i resposta, sinó que ella redacta el text, incloent, en la major part de casos les respostes de Monzó citades dins el mateix relat:

“Esta situación le ha aportado una novedad, por primera vez en siete años, de leerse una novela del tirón. ‘Es la única manera de escribir: me dan ganas de enmendar una página’. El resultado suele ser de frescura y novedad para la literatura del país” [Gabancho, 1984-03-05: 17]

Parlem d'una entrevista en format retrat, precisament perquè a banda que cerca caracteritzar i retratar el personatge que entrevista, alhora empra una manera de narrar-la i escriure-la, pròpia del retrat. En el primer paràgraf introductori, podem copsar aquest retrat del personatge:

“El autor catalán contemporáneo más traducido por los extranjeros, más envidiado por los colegas locales y más leído por la gente normal. Parece fácil, pero es casi un milagro” [Gabancho, 1984-03-05: 17]

L'entrevista conté elements valoratius de l'autora, en la caracterització del personatge, així com apunts informatius, quan informa, per exemple, que es tracta d'un dels autors més llegits i traduïts.

Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo és una crítica teatral que escriu l'autora als anys 80 al diari vespertí *El noticiario universal*. Aquesta és, segons el manual de periodisme *La eficacia de lo sencillo* de Fernando Sabés: “un gènere híbrid que aborda un tema especialitzat. És un text amb una notable presència d'opinió que inclou el punt de vista de l'autor, però en el que també s'incorpora un nivell molt alt d'informació” [Sabés, 2008: 40].

En aquest text, Gabancho dóna emet les seves valoracions respecte l'obra al llarg de l'escrit:

“El esfuerzo de la dramaturgia ha sido pues, mínimo, por debajo de lo imprescindible” [Gabancho, 1984-05-02: 26]

A més, com a crítica, el text compta amb apunts informatius que enriqueixen el text i donen crèdit a Gabancho per criticar l'obra, per exemple, quan explica aspectes sobre el ritual religiós a l'època medieval:

“El ritual religioso medieval lleva implícita, de por sí, una importante carga de teatralidad” [Gabancho, 1984-05-02: 26]

Pel que fa als articles d'opinió: *La cuestión cultural aquí y ahora* i *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada*, escrits a la mateixa publicació, es pot copsar la finalitat de persuació de l'autora. En el cas del text referent a la situació cultural del moment és convèncer que la cultura està subordinada al poder institucional i, en el cas del text referent al Grec de 1985 és que el Grec d'aquell any va ser el pitjor. En ambdós casos, l'autora escriu uns relats integrats d'arguments i raons per a persuadir el lector i que aquest cregui la posició que l'autora defensa. A més, en el text centrat en el festival Grec, es troba estretament vinculat amb la novetat i la disposició del text compta amb els elements de la notícia amb un titular, subtítols, lead, i amb una disposició de les idees jerarquitzada de major a menor importància. Podem copsar aquests elements informatius propis de la notícia, ja en el primer paràgraf.

“Barcelona. – De los 107 millones de pesetas presupuestados para la recién culminada campaña del Grec-85, el Ayuntamiento ha reconocido que no podrá recuperar el 50% del previsto en los cálculos iniciales. Este año, los casi doscientos espectáculos que integraron la programación estival en Barcelona no supieron o no pudieron atraer la atención del público. El Grec, que parece sin embargo consolidado como ‘festival’ de verano en Barcelona, ha vivido su peor temporada, precisamente cuando la inversión del Ayuntamiento y de las Instituciones col-laboradoras ha sido más elevada” [Gabancho, 1985-10-05: 27]

Finalment, pel que fa a l'assaig *Cultura rima amb confitura* (1980), podem determinar-ne aquest gènere pel caràcter reflexiu d'anàlisi al voltant d'una qüestió concreta: l'estat cultural del país. Gabancho planteja un debat sobre aquesta qüestió, acompanyant el text de declaracions de personatges importants del sector. Per exemple, un d'aquests és Joaquim Molas:

“El període que va des de l'any 62 fins a començament dels setanta és un dels més brillants de la cultura catalana”, afirma Joaquim Molas, qui va ser un dels protagonistes més destacats” [Gabancho, 1980: 26]

A més, el text també compta amb valoracions i opinions personals de l'autora, que esdevé el fil conductor de l'escrit, articulant i donant pas als diversos personatges que hi intervenen.

Margarita Rivière (Barcelona, 17 d'agost de 1944 - Barcelona, 29 de març de 2015) va ser una periodista, assagista i escriptora important tan a Catalunya com a Espanya.

L'autora emprava una gran diversitat de gèneres en les seves creacions. En els textos analitzats per aquesta recerca n'apareixen els tres més emblemàtics: l'article d'opinió, l'entrevista i l'assaig.

Pel que fa als articles d'opinió, en els dos casos (*Dudas y periódicos* i *Dieciocho años*) En aquest text podem copsar com l'autora copsa com la finalitat de l'autora, d'acord amb la definició de text argumentatiu o article d'opinió, és persuadir.

En el cas de *Dudas y periódicos*, Rivièr defensa que el diari *El Periódico* tirarà endavant, basant-se en la idea que són útils aquesta mena de presentacions:

“Para esto sirven los periódicos. Brindemos” [Rivièr, 1978-10-26; 12]

Malgrat tot, aquest, al tractar-se del primer text, és una mica diferent d'allò més convencional, és una mena d'oda a la tasca que fan els diaris i també una mena de carta de benvinguda als nous lectors. De fet, la mateixa autora s'hi adreça només començar:

“De entrada, salud y felicidad. Es buena cosa el que podamos conocernos. Yo estoy personalmente contenta” [Rivièr, 1978-10-26; 12]

En el cas de *Dieciocho años*, es mostra favorable, tal com diu al final del text, a atorgar responsabilitats als més joves:

“Ya era hora que el círculo vicioso se rompiera y que a esos Travoltas y Olivias patrios se les reconociera algo más que su habilidad para el bailoteo” [Rivièr, 1978-11-02: 10]

Aquest text, a més, compta amb inici amb tocs més literaris, posant de manifest també aquesta habilitat de Rivièr. Les primeres línies es caracteritzen per elements més descriptius i narratius i també compta amb apunts informatius el text:

“Ayer, las colas del travoltiano “Grease” eran mayúsculas y las discotecas rebosaban. Por el centro de la ciudad podían verse mil y una copia de Miguelito Bosé, de Camilo Sesto y del mismo Travolta”. [Rivièr, 1978-11-02: 10]

“El próximo Consejo de Ministros aprobará un decreto-ley que permitirá a los jóvenes de 18 años votar la Constitución.” [Rivièr, 1978-11-02: 10]

En el cas de les entrevistes a Ernest Lluch i a Maria Dolores Ibárruri, s'opta pel sistema de pregunta i resposta, tot i que algunes qüestions, en els dos casos, inclouen preguntes

directes i altres sense interrogant, que transmeten idees. En les dues els inicis són en format narratiu, però el de Lluch és més en format retrat descriptiu, mentre que en el cas d'Ibárruri es plasma una acció més concreta:

“Hace un año, recién incorporado al ministerio, me había hecho esta definición de si mismo: ‘No soy duro. Soy persistente. A mi me gusta la imagen del junco del cronista Ramon Muntaner. El junco se deja mecer por el viento, pero siempre vuelve a su posición inicial’. Tanto como fiel a sus orígenes. O no haber perdido el acento catalán, tras llevar cinco años en Madrid: ‘Hasta el día que me muera voy a ser catalán’” [Rivière, 1984: 147] [Rivière, 2010: 39]

“Después llega a la Santísima Trinidad (...), des de allí sigue la marcha del partido, se interesa por todo y habla con los compañeros” [Rivière, 2010: 91]

Finalment el text *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977) és un assaig. Aquest és, segons el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, és el “gènere en prosa (...) que aborda d'una manera lliure i no especialitzada els problemes més diversos amb voluntat de creació literària” [DIEC, 2015]. A través d'una sèrie de reflexions i exposicions inicials sobre aquesta qüestió, l'autora desenvolupa un relat que, tal com s'ha anunciat, fa una primera contextualització històrica, després n'analitza els que la protagonitzen o la influencien i, després analitza tres revistes espanyoles per tal de comprendre el tractament que donen els mitjans d'aquest tema.

L'autora combina l'exposició amb grans dosis d'opinió i mostra la seva postura respecte el què parla:

“La moda (...) no es en absoluto nada misterioso” [Rivière, 1977:105]

A més, l'autora nodreix la seva exposició a través d'anècdotes històriques que serveixen com a exemple i per il·lustrar i donar credibilitat a les seves explicacions:

“Innumerables són los posibles ejemplos históricos de cómo es el status es perfectamente perceptible por la estructura o por el adorno del traje” [Rivière, 1977:46]

També inclou cites textuais de diversos personatges, per exemple, una cita de Kimball Young:

“La moda es una especie de ritual social que, según se supone, las personas obedecen”, dice Kimball Young” [Rivière, 1977:30]

5.1.1.3 Anàlisi morfològica

Montserrat Roig (13 de juny de 1946, Barcelona – 10 de novembre de 1991, Barcelona). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

Punt de vista:

L'autora juga molt amb el punt de vista en les obres seleccionades per analitzar. Cal matissar que en tots els casos hi ha una mimesi narrativa, és a dir, textos “en els quals la veu conta la història des de la seva perspectiva particular” [Chillón, 1994:44]. En funció del gènere, aquest varia. Per exemple, en el cas dels dos articles d'opinió (*Teatre Lliure* i *La dona davant les eleccions*), Roig esdevé narradora en caràcter protagonista, ja que és una dona ella i, per tant, part implicada en el seu text. A més, en el cas de l'escrit referent a la nova companyia del Lliure, l'autora interactua amb el lector i el fa així partícip de la història. Ho fa, per exemple, a través de preguntes retòriques que fan que el propi lector esdevingui també un personatge amb qui dialoga:

“Sortirem algun dia d'aquest llarg i tèrbol malson en què ens van ficar després de no haver triat país, època i sexe? Perdoneu-me pensava en veu alta i això m'ha vingut a la ment” [Roig, 2011: 62]

En el cas de l'entrevista a Xirinachs, Roig adopta un segon pla menys principal, ja que el veritable protagonista és l'entrevistat. Tot i així, l'autora té alguns moments en què adopta un cert grau de protagonisme i, per tant, podríem catalogar el paper de Roig com a observadora participant en el relat. Per exemple, quan el mateix Xirinachs li demana la seva opinió sobre ell mateix:

“El que em sembla, si m'ho permetes, és que potser ets una mica massa místic.... Però així com hi ha gent que només pensa en l'altra vida, no acabo de veure en quina mena de vida creus....” [Roig, 1978:211]

En el cas dels reportatges novel·lats utilitza diferents estratègies respecte als altres gèneres i també entre ells. Per exemple, en el llibre *Els catalans als camps nazis* (1977), i segons les tècniques del punt de vista de Norman Friedman recollides per Albert Chillón en el seu llibre *Literatura de fets*, en el llibre de Montserrat Roig podem parlar d'un narrador més en caràcter de testimoni que no pas de protagonista, en alguns fragments la història és explicada pels mateixos personatges. També convé observar, en aquest cas, que té alguns trets del reportatge de narrador múltiple, ja que les històries són explicades pels mateixos personatges, vehiculats a través d'un fil conductor més testimonial que és Roig. Es tracta d'un reportatge novel·lat amb una clara estructura coral, és a dir, que el relat es va configurant a través d'enllaçar històries particulars.

Pel que fa a l'altre llibre *L'agulla daurada* (1985). S'estableix un joc amb el punt de vista, ja que en bona part dels casos es tracta d'una narradora protagonista. Tot i així, convé remarcar que en alguns casos, l'autora sovint narra les històries dels altres sabent què pensen, com es senten,....Tot i que no es tracta d'una omnisciència editorial. Montserrat Roig esdevé una narradora protagonista des de l'inici de la història i ho podem copsar en les primeres línies del llibre:

“El dia disset de maig de 1980 em trobava en un avió d'Aereoflot en direcció a Moscou. Les primaveres a Barcelona acostumen a ser opaques i feixugues, però aquell dia havia deixat al meu darrera un cel nítid” [Roig,1985:13]

Un exemple dels instants en què l'autora transmet els sentiments d'un dels seus personatges envers la situació, sense ser-ne ella la protagonista és en el cas de l'Al·la:

“L'Al·la se sentia molt a prop de la noia del retrat. S'havia enamorat d'un home casat. Un pilot dels Urals que desapareixia tot sovint pel nord extrem i que li feia promeses que ella no complia. I ella li era fidel, malgrat els pocs moments d'èxtasi i alegria” [Roig, 1985:122].

A més, Roig juga una mica amb el punt de vista, per exemple, quan un personatge com ara la mateixa Al·la li està explicant la història de Puixkin i ella l'adopta i la narra ella la història.

“L'Al·la s'havia abandonat dins del seu present. Al cap d'una estona continuà el relat. (canvi de punt de vista) Puixkin havia deixat de viure i només desitjava escriure, lluny del tràfec i l'enlluernament de Petersburg” [Roig,1985:130]

Per tant, respecte el punt de vista de Roig, podem concloure que sempre hi ha una mimesi narrativa, és a dir, un narrador que explica la història des del seu punt de vista particular. També convé matissar que, en els articles d'opinió, el treball del punt de vista és poc, en en sentit que no es tracta d'una narració, sinó d'un text argumentatiu. En el cas de l'entrevista, Montserrat Roig esdevé una observadora participant com ja s'ha explicat anteriorment, ja que el que fa és retratar un personatge, però ella, al mateix temps, participa del relat, en el benentès que es tracta d'una de les integrants de la conversa. En el cas dels reportatges novel·lats sí que hi ha un treball més exhaustiu de punt de vista. Montserrat Roig, en els dos casos forma part de la història que s'hi narra, de manera més especial en el cas del text ambientat a Rússia, que esdevé com una mena de dietari de la seva experiència. En els dos casos, es tracta d'una narradora interna en la història. A més, tal com s'ha dit, en el reportatge novel·lat dels deportats als camps de concentració, hi ha altres personatges que adopten el perfil de narrador

principal en la història i, per tant, es tracta d'un tipus de narrador múltiple. I la història s'articula a través d'una estructura coral, al mateix temps que parteix d'històries particulars per dibuixar una història més general i, també fa el contrari, en algunes ocasions, en les que parteix d'una situació general que exemplifica a través d'històries particulars.

Personatges:

Pel que fa a la classificació, presentació i caracterització dels diversos personatges, convé també fer una distinció entre gèneres, ja que no són tractats de la mateixa manera en textos més curts, com els articles d'opinió i l'entrevista, que en d'altres més llargs com és el cas dels reportatges novel·lats. Pel que fa als primers, als articles d'opinió, podem observar com els personatges principals i protagonistes són col·lectius: en el cas del text *Teatre Lliure* ho són els impulsors de la iniciativa cultural i en el cas de *La dona davant les eleccions* ho són el col·lectiu de dones i els partits polítics. No hi ha personatges secundaris ni tampoc una caracterització dels principals. Són tipus verídics i, en el cas del text referent a la nova companyia del Lliure, el que sí que es pot copsar és que Roig fa palesa la admiració que els té i, amb això, els eleva a herois de la cultura catalana:

Aquest grup format per gent que em mereix tant de respecte com són, entre d'altres, la Carlota Soldevila, en Lluís Pasqual o en Fabià Puigserver, es proposa fer un teatre d'art per a tothom, tot assumint la circumstància històrica que ens envolta" [Roig, 2011: 62]

Com ja s'ha mencionat en apartats anteriors, Roig en alguns casos esdevé un personatge més de la història: ja sigui a través de la interacció amb el lector que també és converteix en un més a *Teatre Lliure*; o bé en el cas de *La dona davant les eleccions* perquè és una dona també.

A més, també convé destacar, en el cas de l'article *La dona davant les eleccions*, com els partits de la seva corda ideològica, com els de centre-esquerra i, especialment, els socialistes els eleva a la categoria d'herois i salvadors, mentre que amb aquells que discrepa més ideològicament els titlla de "demagògics" i alguns, fins i tot, "d'haver participat en un règim profundament despòtic, durant quaranta anys".

Pel que fa a l'entrevista *Lluís M. Xirinachs, un místic de la resistència*, el protagonista és indiscutiblement Xirinachs. L'autora opta per una presentació inicial d'aquest en un format més literari que comença amb una inicial posada en situació d'aquest amb

l'entorn, cosa que serveix per posar de manifest la seva rellevància. Per aquest motiu, les primeres línies comencen amb la qüestió de la vaga de fam:

“Des de fa sis mesos, trobareu en Lluís Xirinacs assegut a terra o en una cadireta en forma d'estisores, passejant o repenjat a la paret de davant mateix de la presó Model. El desembre de 1975 acabava una vaga de fam, junt amb altra gent, a Montserrat” [Roig, 1978:199]

La caracterització fonamental del personatge és de tipus mixt. La fa a través de l'entrevista i de les respostes que dóna el personatge respectant, en tot moment, la manera de parlar i expressar-se pròpia del personatge. Tot i així, en alguns moments l'autora introdueix alguns elements de caracterització més directa. Al final de la peça, per exemple, l'autora arrodoneix el retrat amb una nova descripció de l'entrevistat, sota el seu punt de vista:

“En Xirinacs sorprèn, la primera vegada que el veus, perquè té una cara de criatura de casa bona, no sé si per la pell tan blanca, malgrat la morenor de tants dies d'estar-se al sol, davant la presó, o per uns ulls innocents i que tiren a tristos. Té els llavis sensuals i uns gestos pacífics, potser una mica massa controlats” [Roig, 1978:212]

Tot i que aquest text té bocins de prosopografia i etopeia, essencialment es tracta d'un retrat global del personatge. A més, Roig combina elements de síntesi biogràfica del personatge amb interpretacions, com s'ha vist en la cita anterior. Es tracta d'un personatge tipus verídic, que podríem englobar dins el calaix d'antiheroi, en el sentit que, tot i ser un personatge particular i singular, és versemblant. Roig, a més, utilitza les tècniques pròpies de la novel·la, per tal de retratar la figura, fer-la més pròxima al lector i, a través de detalls quotidians i habituals, com el defici que el protagonista té pel menjar, per exemple, ens el fa més humà, més proper i, per tant, més creïble i més real.

Finalment, en el cas dels reportatges novel·lats, hi ha un treball més complet dels personatges. De fet, són la base dels dos llibres. En aquests casos hi ha un ampli recull de personatges d'índole diversa. En el cas de *L'agulla daurada* (1985), Roig estableix un ampli recull de personatges: aquells més propers que fins i tot li esdevenen còmplices pel relat – com ara el Nikolai, el Valeri o l'Al·la -, els personatges passats – com el poeta Puixkin, Pere I o el tsar Nicolau – i finalment els diversos testimonis que esdevenen l'engranatge principal de la seva obra. El vincle que estableix amb aquests en determina el tractament i la seva caracterització. En el cas de *Els catalans als camps nazis* (1977) també hi ha una gran diversitat de personatges que l'autora agrupa en col·lectius. És el cas dels deportats catalans que esdevenen els protagonistes de la història,

acompanyats per un reguitzell d'altres grups que desenvolupen un paper més secundari com altres deportats catalans que apareixen menys, deportats d'altres nacionalitats o bé, els SS, entre d'altres.

La presentació dels personatges en ambdós textos és també diversa. En el cas del text ambientat a Rússia, Roig opta en alguns casos per una presentació d'aquests per la descripció física del personatge i com aquest es relaciona amb l'entorn, per tal de constituir al lector una primera imatge de la persona, és el cas, per exemple, de l'actor rus Ronald Bikov:

“Era un home baix i grassonet [Bikov] que tenia un aspecte de botiguer canadenc. Fumava puros llargs, fins i tot mentre passejava per la cambra – més luxosa que la meua amb cortines i finestres. Vam parlar una llarga estona sobre l'art i la llibertat” [1985:39].

També presenta d'una manera força directa a l'Al·la, un dels altres personatges importants del llibre de Roig:

“L'Al·la, que treballava de funcionaria de la Unió d'Escriptors, tenia la meua edat. Em va voler acompanyar el dia en què anàrem a l'Smolni” [Roig, 1985:76]

En d'altres ocasions, l'autora aposta per una descripció de l'escena en què coincideix amb el personatge per descriure'l. Per exemple, en el cas d'un ex-combatent del front de Leningrad amb qui parla en les primeres pàgines del llibre:

“L'home, que era molt sord, no es fiava de mi. Ens va rebre amb cara de pomes agres i ens va tenir una llarga estona al rebedor i amb la porta ajustada. Volia saber qui era jo, quines eren les meues idees i si de debò havia actuat sempre com una antifeixista espanyola” [Roig, 1985:51]

A més de la descripció física, Roig opta també en bona part de les seves ocasions contextualitzar el personatge amb el seu entorn més proper, com per exemple la seva família, per tal de que el lector tingui més informació no només de qui és, sinó de com viu aquell personatge. Per exemple, en el cas del periodista Drujnin, que els convida a dinar a casa i això permet que conegui la seva dona, la Tatiana i la relació que s'estableix entre ambdós.

En el cas de l'obra ambientada als camps de concentració nazis, l'autora combina també diverses maneres de presentar els personatges. En alguns casos, l'autora opta per fer una síntesi biogràfica, com en el cas, del Joan N:

“En Joan N. Tenia 28 anys al 1936. Va estar al front d’Aragó, al Velado de Zuera, a Tardiente, a Robles (...). Era de la CNT, perquè, diu, tots els de Campdevànol n’eren, de la CNT” [1977:27]

Després de la descripció, que és més del caràcter del personatge que no pas física, l'autora dóna pas a declaracions per tal que el lector conegui la seva història i, de retruc, a la mateixa persona.

En altres casos, Monsterrat Roig presenta els personatges directament a través d'una cita representativa seva i, a continuació, explica la història. És el cas del Francesc:

“<La deportació ha fet molt mal als nostres sentiments>, diu en Francesc. En Francesc té ara uns setanta anys (...). Tenia 32 anys quan va esclatar la guerra. Aleshores era un reserva i es va fer de les milícies” [1977:27]

Podem dir que l'autora ens ofereix, en aquest textos, una combinació de prosopografia i etopeia, amb una major presència d'aquesta segona. La primera pot ser perfilada, segons Chillón a *Literatura de fets*, “amb breus traços, partint de les dots de contemplació del reporter” i, la segona, “exigeix un treball minuciós i sostingut, doncs, es va afinant al llarg del relat indirectament, per mitjà del registre i l'observació dels diàlegs i les accions del personatge i els qui l'envolten” [1994:229]. A través d'aquesta combinació, l'autora aconsegueix, especialment en els personatges amb un major grau de protagonisme, el que Wolfe anomenà retrat global del personatge. Aquest és, segons Chillón, “un dels principals llegats que el periodisme literari contemporani ha rebut de la novel·la realista del segle XIX” [Chillón: 1994: 229].

També convé destacar que els personatges amb un major grau de protagonisme són més dinàmics i rodons, evolucionen al llarg del relat i tenen una caracterització més complexa i treballada. Ho fan en detriment a aquells que tenen un paper més secundari que els aboca a ser més estàtics i més plans. Finalment, cal mencionar que hi ha una caracterització antiheroica dels personatges que apareixen en els dos textos. D'aquesta manera, l'autora ens ajuda a copsar “la qualitat de l'experiència d'éssers humans en diverses situacions ben definides històricament i psicològicament” [Chillón: 1994: 270]. Es tracta de tipus verídics, propis d'aquesta mena d'escrits i de la novel·la testimonial, com és el cas. També hi ha una diferència de graduació de la distància entre el reporter i els entrevistats, perquè hi ha una major vinculació i contacte amb els deportats catalans, per raons que comparteixen país i realitat, a diferència del text ambientat a Rússia, en el que el distanciament cultural permet una proximitat menys evident amb la realitat que exposa i els personatges que la miren.

Finalment, convé apuntar que el que és evident és que Roig dóna molta importància a la presència de personatges queda palesa en l'onzè capítol del llibre *L'agulla daurada* (1985), on l'autora es desespera quan no troba persones amb les que parlar:

"No pots estimar la ciutat si no estimes a algú" [1985: 61]

"A cada racó hi ha història, però i la gent?" [1985:62]

Escenaris:

Els escenaris cobren un paper molt important en els textos de Roig, especialment en els reportatges novel·lats analitzats. En el cas de *L'agulla daurada* (1985), per exemple, hi té un pes fonamental i esdevé el fil conductor en molts passatges de l'obra. Es pot dir que la ciutat de Leningrad esdevé un personatge més de l'obra i a mesura que la va coneixent s'hi sent més còmode. En aquest llibre, l'autora fa constants referències a la ciutat, ja que durant bona part de la seva estada a Rússia, es perd entre els carrers de Leningrad. Ens en descriu el seu recorregut, donant, en bona part de les ocasions, amb especial protagonisme al riu Neva:

"Vaig arribar-me fins al Canal del Cigne, darrera la plaça de les Arts, entre el camp de Mart i el Jardí d'Estiu. El Neva s'estenia cap a l'horitzó. La ciutat de les pedres, però no la dels homes, m'entrava amb suavitat, amb el riu que la divideix i l'encercla alhora" [Roig, 1985: 62]

També ens descriu molts altres episodis en què la ciutat n'és protagonista, com ara la Plaça Roja de Moscou, els museus que visita a Leningrad o el vincle emocional que estableix amb l'estàtua del poeta Puixkin que és al carrer. A més, es posa de manifest la forta vinculació de l'autora amb l'entorn urbà, precisament en les darreres línies de l'obra, on mostra la seva melancolia en abandonar Leningrad:

"El tren se n'anà i el grup de Leningrad es tornà cada vegada més petit (...). Un tel de pluja esboirà el paisatge. Havia arribat amb pluja i amb pluja me'n anava. I, entremig, un lluminós parèntesi de nits blanques" [Roig, 1985:232]

I això també es fa palès en la inicial descontextualització que sent quan arriba a la seva ciutat: Barcelona:

"Veia la meva estada a Leningrad com si no l'hagués viscuda. Com una fantasia que em duia a l'enyorament: m'enyorava del jo que hi havia deixat, de mi mateixa, que ja no era la de Barcelona" [Roig, 1985:232].

En aquest cas, tot i que l'escenari és essencialment una sola ciutat, es desenvolupa a través de més d'un pla espacial, és de tipus cinètic, ja que l'autora ens presenta diverses

parts de la ciutat de manera separada i independent. Per tant, segons Chillón, es tracta d'una història composta "d'una articulació de plans espacials diferents disposats seqüencialment" [Chillón, 1994: 202]. Aquests plans són externs als personatges, és a dir, que no estan instal·lats dins la ment de cap personatge, com sí que es veurà que succeeix en el cas de l'altre reportatge novel·lat. Pel que fa a la caracterització de l'espai en aquest llibre, es tracta d'un escenari descrit directament per la mateixa autora i alhora, protagonista de la història. Es tracta d'un tipus de descripció de caràcter relativament figuratiu, ja que no es limita a fer esbossos de la ciutat de Leningrad sinó que hi trasllada al lector, a través d'una "pintura fidel i exhaustiva". La funció que hi desenvolupa l'espai és essencialment explicativa i simbòlica, ja que "la descripció esdevé un element major de la mímesis novel·lística, en la mesura que permet representar atmosferes, escenaris i psicologies, això és, encastar l'acció relatada en un món palpable, versemblant" [Chillón, 1994:205].

En el cas de *Els catalans als camps nazis* (1977), l'espai també esdevé clau, ja que és l'element central que vehicula tot el conjunt de les històries, al mateix temps que és el motiu del mateix relat: els camps d'extermini nazis. Roig, en un fragment del llibre, recull els casos on hi havia catalans:

"Hem sabut que han passat catalans pels camps següents: Mauthausen, Sachsenhausen, Dachau, Bergen-Belsen, Ravensbrück, Buchenwald-Dora, Treblinka, Auschwitz i Neuengamme. També en va haver a l'illa anglo-saxona d'Aurigny i a Eperlecques" [Roig, 1977:130]

Tot i així, les zones amb major protagonisme dins el relat de Roig són: Mauthausen, Dachau i, el que hi anaren les dones amb un rol més protagonista dins el llibre: Ravensbrück. En aquest cas, per tant, hi ha més d'un escenari i, per tant, l'articulació d'aquest és també de tipus cinètic, com en el cas anterior. El què passa, en aquest reportatge, tal com descriu Chillón, és que "l'acció relatada succeeix simultàniament a llocs diversos" i per tant, es desenvolupa en diversos escenaris de manera paral·lela. Els testimonis que recull Roig en el seu treball expliquen la situació que vivien en camps de concentració diferents, però durant el mateix període de temps. L'espai, a més, es caracteritza per la mateixa autora, alhora que pels seus protagonistes, a través de la descripció i té una funció clarament explicativa i simbòlica, com en el text anterior. La descripció és figurativa, com en el cas anterior i, convé destacar, finalment, que tot i tractar-se d'escenaris reals i d'espais que existeixen, aquests són recordats pels propis personatges i, per tant, descrits a través dels seus records. Per això, podem parlar de

plans interns, és a dir, “instal·lats en la ment d’un o diversos personatges” [Chillón, 1994: 202].

En el cas del l’entrevista-retrat *Lluís M. Xirinachs, un místic de la resistència* també hi té pes l’escenari, tot i que l’autora no el descobreix al lector fins a les darreres línies:

“Aquesta conversa ha estat repetida en dos moments: el primer va ésser davant de la presó, en un bar casolà (....). La segona vegada que conversàrem, ho férem amb més calma mentre la Vicenta li preparava una truita de patates i de mongetes” [Roig, 1978:212]

En el primer cas, el del bar del costat de presó, és important la situació, ja que és el lloc habitual per on passejava Xirinachs i el segon és interessant, perquè dóna pistes de l’entorn familiar amb la Vicenta. Per tant, es tracta d’un espai clarament explicatiu o simbòlic que ajuda a descriure el personatge. El relat però, a diferència dels casos anteriors, és estàtic, és a dir, compost a través d’un sol pla espacial i és descrit directament per la pròpia autora.

En el cas dels articles d’opinió, els escenaris no són un lloc físic concret, sinó que és el país en general el propi entorn en el que s’emmarca el relat. En el cas de *Teatre Lliure*, és important per les referències contextuais que fa al llarg de l’article, però especialment al principi i al final del text. Ens trobem a l’any 1976, a l’inici de la recuperació democràtica i també de la normalització lingüística i cultural. En aquest sentit, la història de la nova iniciativa de Teatre Lliure, queda emmarcat dins aquest panorama específic. En el cas de *La dona davant les eleccions*, és important també, ja que és el territori on tenen lloc les eleccions: el conjunt de l’Estat Espanyol. A més, l’escenari o panorama social, és present al llarg de tot el text: condicions laborals i socials de les dones, entorn familiar,...

Temps del relat:

El temps del relat, convé analitzar-lo d’una manera específica en cada un dels tres gèneres en els que es poden classificar els textos. En el cas dels reportatges novel·lats, si ens fixem, per exemple, amb *L’agulla daurada* (1985), veiem que és un viatge de dos mesos que s’inicia al primer capítol i que acaba en el darrer. Per tant, es tracta d’un relat isocrònic. En el cas de *Els catalans als camps nazis* (1977), tot i que també és isocrònic, ja que la història comença amb l’arribada dels catalans als camps de concentració i finalitza amb l’alliberament, en alguns passatges l’ordre més prioritari per l’autora és més l’agrupació per temes, especialment al mig del llibre. Tot i així, l’autora, en ambdós casos, fa també flashbacks o viatges al passat per ajudar-nos a comprendre les

històries. Per exemple, en la narració sobre el setge a Leningrad, Roig en fa un quan ens exposa la història de l'edifici que ara ocupa el museu nacional rus:

“En aquest palau neoclàssic, la gran duquessa Helena, una princesa alemanya de Württemberg que s’havia casat amb Miquel, el fill petit de Pau I, hi donava vetllades musicals amb l’aristocràcia més culta de Rússia” [Roig, 1985:53]

Cal explicar que aquests viatges al passat tenen molt de sentit en aquests dos textos que, precisament, tenen la finalitat de descobrir quelcom que va succeir amb anterioritat: el setge a Leningrad o la situació als camps d’extermini nazis. I, finalment, pel que fa al ritme narratiu dels dos reportatges, cal posar de manifest una diferència: mentre *Els catalans als camps nazis* té un ritme més àgil, fruit de l’encadenament constant de testimonis i compta amb més declaracions que no pas descripcions, *L’agulla daurada* té un ritme molt més lent, perquè hi té un pes més fonamental la descripció de la ciutat i de les pròpies experiències de l’escriptora que no pas els testimonis que arriben en comptagotes al llarg del relat, essencialment literari. No és fins al final de la novel·la que el temps del relat s’agilitza una mica, per la presència de més personatges en escena com són els testimonis del setge de Leningrad. L’autora juga, en els dos textos, amb els canvis de ritme, en els diversos moments del text, per tal d’emfatitzar determinades situacions que creu que tenen més interès pel lector, que explica amb més detall. A més, sovint recupera informacions que ja ha mencionat amb anterioritat, per aconseguir una major comprensió per part del lector.

En els dos casos, l’autora emprà sumaris narratius, per tal d’anar situant al lector, al mateix temps que aquest fet provoca, inevitablement, desacceleracions en el temps del relat dels dos textos.

En el cas del l’entrevista-retrat *Lluís M. Xirinachs, un místic de la resistència*, tot i que aparentment sembla tractar-se d’un relat isocrònic de la conversa, en les darreres línies, la mateixa autora desvetlla al lector que el retrat resultant ha estat fruit de dues converses. Tot i així, es cospa un tot uniforme. Aquest fet és gràcies a que l’escriptora esdevé un fil conductor clau i que sap formular les preguntes en base a les respostes de l’entrevistat:

“- Ja tinc un llibre que en parla, d’això. Però el bisbe me’l va prohibir. I això que ja me l’han pagat. – Ara que parles de diners, de què vius, tu?” [Roig, 1978:211]

A més, l’autora juga amb les qüestions a abordar en un moment o altre de la conversa. Inicialment planteja el tema, en la presentació de la vaga de fam i no el tracta fins gairebé al final de la conversa. També cal destacar que Roig enllaça els temes d’una manera

molt natural, donant al lector una sensació de fluïdesa. Té un ritme àgil i això és mèrit de la periodista que sap quan i com intervenir perquè no es converteixi en un discurs monòton només de l'entrevistat, fet que podria alentir el temps del relat.

Finalment, en els casos dels articles d'opinió, Roig articula ambdós textos amb una gran quantitat de signes de puntuació que donen ritme al text i que el fan àgil en la lectura. A més, en el cas de *Teatre Lliure*, utilitza connectors com ara “tot això”, “per això” que li serveixen per ordenar les idees per transmetre-les d'una manera més clara al lector, al mateix temps que serveixen per anar canviant el ritme del relat i donar-li agilitat per tal de que el lector tingui ganes i li sigui més fàcil arribar al final del text. En el mateix article també utilitza enumeracions, com per exemple a l'inici del text, que serveixen per donar un cert ritme narratiu de caràcter àgil:

“Ens haurà de portar maldecaps, estèrils discussions, lluites absurdes, empenyades gratuïtes” [Roig, 2011: 62]

El fet de combinar la opinió amb certs blocs o frases de caire més informatius, fa que el ritme del relat varii en els diversos fragments de l'article, cosa que li atorga dinamisme a la lectura. I, en el cas de l'altre article, *La dona davant les eleccions*, empra, en alguns fragments del text, un encadenament de frases curtes que contribueixen en el ritme i l'agilitat del text, al mateix temps que ajuden a emfatitzar les idees que ens planteja:

“L'explicació és clara: som, si fa o no fa, el 52% de votants. El nostre vot existeix. Per tant, les dones existim” [Roig, 2011: 107]

Altres recursos emprats:

A banda de tots aquests elements mencionats amb anterioritat, convé destacar l'ús d'altres recursos estilístics per part de l'autora. Entre aquests, destaquen l'ús de les comparacions. A tall d'exemple, entre els textos analitzats, podem trobar-ne a *L'agulla daurada* (1985), a *Els catalans als camps nazis* (1977) i a l'entrevista-retrat *Lluís M. Xirinachs, un místic de la resistència*:

“Una música que es desbordava com les aigües del Neva, tan fúnebre com les execucions a la fortalesa de Pere i Pau” [Roig, 1985:120]

“És un pis tan fosc, tan fosc com la barriada i com la ciutat” [Roig, 1977:37]

“Com un oficinista puntual i purità quant a disciplina, en Lluís Xirinachs, no ha faltat mai a cap encontre personal amb la presó” [Roig, 1978:199]

També convé destacar l'ús de personificacions, com per exemple aquestes de la novel·la *L'agulla daurada* (1985):

“Els palaus que llepen els marges de l’aigua eren embolcallats per la mateixa pàtina” [Roig, 1985:28]

“Gairebé no hi passaven cotxes, els carrers dormien i tot era ple de llum” [Roig, 1985:42]

A, més, en alguns casos hi ha la presència de metàfores, com en el cas del mateix títol del retrat de Xirinachs:

“Un místic de la resistència” [Roig, 1978:199]

L’autora també, en *Els catalans als camps nazis* (1977), fa servir una contraposició evident entre l’idíl·lic paisatge de Mauthausen amb l’horror que era aquest indret per tot el que hi va passar:

“Els qui hi ha estat, diuen que Mauthausen és un lloc meravellós. Al cor de la vall del Danubi. (...) Mauthausen seria una immensa societat paral·lela, amb les seves classes internes, amb una rigorosa organització, una perfecta sistematització de la mort quotidiana” [Roig, 1977: 139, 140]

Finalment, en el cas dels articles convé destacar l’ús d’un llenguatge proper i de caràcter quotidià, fet que estableix un mateix idioma amb el lector i això fa que aquest darrer esdevingui còmplice amb l’autora. Ho podem copsar amb diverses expressions, qualificatius o verbs diversos que apareixen, per exemple, a *Teatre Lliure*: “vessar tinta en discussions eternament provisionals”, “emprenyades”, “començar a viure tranquil”, “escarrassar-se”,

Maruja Torres (Barcelona, 16 de març de 1943). Periodista i novel·lista destacada del segle XX a Catalunya i a Espanya.

Punt de vista:

En tots els textos, hi ha una mimesi narrativa, és a dir, una veu que narra la història. En el cas dels quatre articles del diari *El País*, Torres esdevé una narradora de caràcter testimonial i observacional, que descriu les diverses situacions que veu i de les quals n’és testimoni. A més, convé destacar que en els quatre casos l’autora narra en primera persona com, per exemple, en el cas del text *La Plaza Mayor* volvió a ser socialista (1983):

“No tengo más remedio que darle la razón” [Torres, 1983-05-09]

En els articles, no es pot fer un treball concret de punt de vista, en el sentit que no es tracta de textos pròpiament narratius, sinó més aviat de textos argumentatius, en què la

finalitat no és desenvolupar un minuciós treball estilístic, sinó persuadir el lector a través d'una sèrie d'arguments que es van desenvolupant al llarg del text.

En canvi, en el cas del llibre *Oh es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias* (1986), sí que hi ha un major treball d'aquest. El punt de vista d'aquesta novel·la és d'omnisciència editorial. És, segons Albert Chillón a *Literatura dels Fets*, "el punt de vista en virtut del qual la història és alhora relatada i valorada per un narrador extern (...). Tot actuant com un déu omnipresent i omnipotent, el narrador extern té accés a tots els detalls de la història, inclosos els pensaments i sentiments dels personatges. A més, (...) l'autor (...) comenta les peripècies dels personatges, jutja el seu comportament o introdueix digressions genèriques sobre la vida, els costums o la moral. (...) Implica que tota la informació que rep el lector raja de narrador heterodiegètic, qui explica la història des de dalt, com un petit demiürg omnipresent i totpoderós" [1986: 46]. Algunes mostres de, per exemple, el caràcter omniscient de la peça són les següents:

"A Encarna, en el fondo, Ignacio le hacía cierta gracia, con su cortinilla de pelos pringosos atravesándole el cráneo con inútil precisión" [Torres, 1986: 19]

"Cerró los ojos pensando en zapatillas de deporte, en chandals blancos y chaquetas rojas" [Torres, 1986: 19]

Cal matissar però que, en bona part dels casos, el narrador extern valora els seus personatges a través de la percepció d'altres individus que apareixen a la història. Per exemple, en un fragment en què parla de Titi el Amoroso:

"Para sus compañeros de redacción era un simple cuarentón poco favorecido por la naturaleza, un marica reprimido de bastante mala lengua, admirador insubornable de El Puma y de las viejas pel-lículas de María Montez" [Torres, 1986: 29]

Tot i així també hi ha fragments en què el mateix narrador extern emet els judicis de valors, per exemple, quan parla de la protagonista al principi del llibre:

"A sus treinta y dos años, Encarna Alférez no era guapa y parecía, realmente, un poco pasada de moda, pero puede decirse que había extraído de la vida todo lo que Max Factor y Helena Rubinstein podían ofrecerle" [Torres, 1986:19]

Pel que fa referència al punt de vista, convé destacar que en els diversos capítols, canvia la perspectiva des de la qual s'enfoca la història. Tot i que en la major part dels casos la protagonista i el focus d'atenció de la història és l'Encarna Alférez (Diana Dial, de sobrenom), hi ha determinats capítols en que aquest focus es desplaça i el narrador

extern explica la història des de la perspectiva d'altres personatges, com per exemple, el Titi el Amoroso, el matrimoni Thatcher o el matrimoni Reagan, el Julio Iglesias, Mayo de Altiplano,... Per tant, la novel·la compta una estructura coral, en el sentit que el relat es construeix a partir de les històries particulars de diversos individus que s'enllacen en una història comuna.

Personatges:

En la major part dels articles (*Dos grupos de ochenta personas, primeros "turistas" del Liceu* del 1983, *Paseo de verano por el Museo del Prado* del 1982 i *La Plaza Mayor volvió a ser socialista* del 1983), els protagonistes són col·lectius de persones. En el cas de la crònica ambientada al Liceu i al Prado són els turistes i visitants dels dos recintes, i en el cas del text de la Plaza Mayor de Madrid els grups de persones que hi ha al lloc la nit de les eleccions. En canvi, en el cas del text *Maria del Mar Bonet cantó al Mediterráneo en Madrid* (1982), la protagonista indiscutible és la cantant balear. A més, els quatre textos compten amb personatges secundaris que complementen el retat. Aquests són les organitzadores de la visita, l'Adelita Rocha i la Cristina Montserrat en el cas de la visita del Liceu. En el cas del Museu del Prado és el pare Sopeña, per exemple. En el cas del que es centra en l'actuació de Maria del Mar Bonet, són els components del grup Al Tall i els companys d'actuacions habituals de l'artista.

Pel que fa a la caracterització dels personatges en aquests articles, cal destacar que al tractar-se de textos curts, no són propensos a un tractament exhaustiu del caràcter dels personatges. Tot i així, en el cas del text de la Maria del Mar Bonet, sí que hi ha una caracterització més completa, ja que l'autora en fa un retrat global del personatge a través de la descripció física i de comportament de l'artista. A més, Torres, en aquest darrer cas el que fa palès un alt grau d'admiració cap a la seva protagonista:

"Aparte de cantar muy bien y de realizar una labor meritoria en la investigación del folklore, María del Mar Bonet sigue ofreciendo esa cualidad limpia y tranquila de la chica que triunfó y que podría ser de la familia" [Torres, 1982-10-17]

Pel que fa al llibre *Oh es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias* (1986), el treball de personatges i de caracterització d'aquests és, lògicament per extensió, més ampli. En aquesta història hi ha una diversitat de personatges que hi intervenen i que giren al voltant dels dos protagonistes, el tàndem Julio –Encarna. Els personatges principals i amb més dinàmics són, per tant, aquests dos. Els secundaris amb un major protagonisme són, per exemple, Mayo de Altiplano, Viceversa, Ignació Clavé o Titi el Amoroso i en Moncho. Aquests dos darrers amb un paper més antagonista en el relat. També hi ha altres secundaris, però amb un menor protagonisme i estàtics com són, per

exemple, Flop, Lucas, Maria La Guapa, cap de premsa d'en Julio Iglesias, germà i pare del Julio Iglesias. I també hi ha cor i figurants, dins els mateixos secundaris que, tal com ens recorda Albert Chillón a *Literatura de Fets*, “donen forma a l'ambient humà en el qual es mouen els actors principals” [Chillón, 1994:258]. Aquests són, per exemple, les hostesses de l'avió, la gent de la festa d'en Julio, els habitants de Venice,... La presentació dels personatges combina la presentació indirecta amb la directa. En la major part dels casos, és indirecta, i en els personatges no hi ha una abundant descripció física, hi ha una petita introducció i el personatge comença a parlar, com per exemple, en el cas d'en Julio Iglesias:

“En las aguas transparentes (...) se dibujó un rostro masculino excepcionalmente parecido. – Piscinita mágica – dijo Julio Iglesias -. ¿Quién es el mejor cantante del mundo?” [Torres, 1986: 13]

També en el cas de l'Encarna Alférez per exemple, es presenta al lector a través d'una acció:

“Encarna Alférez tomó dos decisiones mientras se daba rimmel color verde intenso (...) en el cuarto de baño de la redacción de la revista Acaso: la primera, cortarse el pelo en Llongueras Unisex (...); la segunda consistía en cambiarse el nombre” [Torres, 1986: 16]

En altres casos la presentació és més en estil directe com en el cas de Mayo de Altiplano:

“Bajo el haz de la farola se dibujó una mujer morena, de unos treinta años, de pelo oscuro, corto y revuelto, y boca agresiva” [Torres, 1986:38]

Pel que fa referència a la caracterització dels personatges, convé reconèixer que hi ha un major treball d'aquesta en el cas de la novel·la. La major part de personatges són de tipus estàtic, és a dir, que no es transformen al llarg del relat. Es corresponen a estereotipus i aquest fet es fa palès, per exemple, en el cas del personatge de Julio Iglesias, que es tracta d'un personatge “unidimensional, d'una sola peça, sense matisos, (...) les seves característiques físiques, psicològiques i morals són proverbials, conegudes d'antuvi i establertes per la tradició literaria” [Chillón, 1994: 258]. Maruja Torres, el que fa és inspirar-se en el personatge real i, agafant els estereotips més bàsics d'un personatge famós, construeix com una mena de retrat bàsic del seu personatge. El personatge es podria englobar dins la categoria d'heroi, però més aviat de tipus icònic.

Els personatges secundaris i també els antagonistes són plans “construïts a partir d'una sola idea i qualitat, unidimensionals”. [Chillón, 1994: 160]. Aquesta sèrie de personatges

tenen una característica que els descriu i són força estàtics, és a dir, que no es transformen en el curs del relat. Aquests acostumen a ser estereotipus: per exemple, la prostituta representada per María La Guapa, el cap repel·lent representat pel Viceversa, el company envejós representat per Titi el Amoroso.

En canvi, els personatges que potser tenen una mica més de relleu psicològic, són la protagonista Encarna Alférez i el personatge de Mayo de Altiplano. No són tan plans com la resta, sinó que compten amb un major grau de complexitat, són una mica més rodons. Aquests compten amb un toc de dinamisme, en el sentit que evolucionen al llarg del relat. Comencen en un determinat punt i el lector pot veure que, a través de les circumstàncies i experiències que van vivint, van canviant al llarg de la història. Enlloc de caracteritzar-se com a estereotipus, estarien dins la categoria de tipus, ja que es tracta d'un tipus de personatges més complexes i multifacètics i que poden recordar a individus reals.

En el cas també d'aquests dos rols, es tracta de personatges de la categoria d'antiherois. En la caracterització antiheroica, els personatges són verídics, però alhora, "gràcies als procediments novel·lístics amb què són caracteritzats, també versemblants", recorda Chillón [Chillón, 1994: 270]. Esdevenen més versemblants. Per exemple, la protagonista Encarna Alférez, a la qual qualsevol persona s'hi pot sentir identificada, en el sentit que es tracta d'una dona normal que ha de fer una entrevista a un personatge famós al que admira. Mayo de Altiplano, té la categoria d'antiheroi per la seva naturalitat i essencialment per la manera col·loquial de parlar genera complicitats amb el lector. La virtut del personatge de Mayo de Altiplano és que Torres ha estat capaç de respectar l'ideolecte que li correspondria a aquest tipus de personatge, sovint groller i malsonant, però que el fa creïble i versemblant.

Escenaris:

Els escenaris tenen un paper molt important en els textos seleccionats de Maruja Torres i, en alguns casos, esdevenen un element clau i imprescindible del relat. És el cas del Liceu, el Prado o la mateixa Plaza Mayor en el cas dels articles. Les localitats que mencionen els textos, Barcelona i Madrid, esdevenen també punts importantíssims en el transcurs del relat. En tots tres casos es tracta d'un sol pla espacial i és, per tant, estàtic. Es tracta d'espais externs, caracteritzats a través de la descripció que en fa la pròpia autora. En aquest desenvolupen una funció més decorativa, per a la localització de les accions narrades. A més, la descripció esbossa, a grans trets l'ambient i, per tant, es de tipus impressionista.

Pel que fa al llibre *Oh es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias* (1986), L'escenari en què es desenvolupa la història és important, pel fet de que la protagonista s'hi ha hagut de desplaçar i el viatge és el motiu de la història. En aquest sentit, la ciutat de Los Angeles, Califòrnia, té força protagonisme i n'apareixen referències com, per exemple, quan descobreix la ciutat:

“Ante sus ojos se desarrollaba el espectáculo más sensacional que le había sido dado contemplar todos los días y folletos de su vida. Una inmensa colcha de luces, una verbena multicolor que parecía no tener fin se extendía allá a bajo (...). Diana Hall contenía el aliento. Así que esto es América” [Torres, 1986: 36]

També adopta una presència destacada l'escenari, quan la protagonista va a Venice, un barri de mateixa ciutat. Especialment, en aquest cas hi ha una especial atenció en l'ambient nocturn d'aquest indret.

Per tant, es pot dir que l'escenari, en aquesta novel·la de Torres, és de tipus cinètic. Tal com el defineix Chillón, es tracta d'un espai “compost d'una articulació de plans espacials diferents disposats seqüencialment” [Chillón, 1994: 202]. Es tracta d'espais externs que són descrits pel mateix narrador de la història de manera directa a través de la descripció, alhora que també són suggerits pels mateixos personatges, a través dels diàlegs i, per tant, d'una manera més indirecta. Aquests són de caràcter impressionista, és a dir, que el relat “es limita a suggerir les característiques de l'ambient mitjançant algunes pinzellades sumàries” [Chillón, 1994: 204]. La funció que hi desenvolupa és més aviat decorativa, és a dir, per localitzar la història que s'explica.

Temps del relat:

En la major part dels textos analitzats, el relat de tipus isocrònic, és a dir, comença en un determinat punt inicial i es va desenvolupant de manera progressiva i ordenada en el temps fins al final. És el cas del text *Dos grupos de ochenta personas, primeros “turistas” del Liceu* (primera cita), *Paseo de verano por el Museo del Prado, La Plaza Mayor volvió a ser socialista* (segona cita) i la novel·la *Oh es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias*:

“A las once, en el interior del Liceo se ultimaban los preparativos. El precio es de 75 pesetas, la tarifa de los museos municipales (...) Se llegó a la platea, estación de termino del trayecto (...) La visita terminó alzándose el telón entre los aplausos de los visitantes” [Torres, 1983-01-04]

“A esa hora, el río lento pero implacable de votantes que salían a recoger su fruto empezó a arrastrarse por las calles del centro, para converger en una sola dirección: la Plaza Mayor (...). Al cabo de diez minutos, alguien anuncia desde

un balcón que el alcalde nos va hablar. Y ahí está, despertando un entusiasmo frenético en sus seguidores” [Torres, 1983-05-09]

En canvi, en el cas del text *Maria del Mar Bonet canta al Mediterráneo en Madrid* (1982), no és isocrònic sinó anacrònic, ja que no comença en un moment i culmina en una altre que representi el final. Es tracta d'un recull de descripcions i cites que estan ordenades de manera temàtica i no tant, seguint l'ordre temporal.

Pel que fa al ritme narratiu dels textos, cal matissar que són textos àgils, molt ben organitzats i conduïts. Intercalen frases més llargues i descriptives amb d'altres més curtes, fent així una combinació de fragments amb ritmes diversos: més lents en alguns casos i d'altres amb un ritme més lent, trencant així una possible monotonia del text. Fa ús dels signes de puntuació per anar variant l'entonament dels relats fent-los així amens. Per exemple, una mostra de l'agilitat de la lectura és al final del llibre, quan la protagonista salva a Julio Iglesias:

“Diana, sin pronunciar más palabras, se le arrojó encima y le arrebató la botella. Luego, manteniéndola a prudente distancia de su cuerpo, echó a correr como si estuviera poseída por el tipo que prendió fuego olímpico en los últimos Juegos”
[Torres, 1986: 208]

En canvi, en aquesta mateixa novel·la, hi ha moments concrets lents, ja que el que es pretén és generar aquesta sensació de que no hi ha manera de contactar amb en Julio Iglesias i donar una sensació d'espera i d'agonia que sent la mateixa protagonista.

Per tant, es produeixen acceleracions i desacceleracions volugudes, amb finalitats clarament novel·lístiques que, alhora, permeten trencar amb un possible ritme narratiu homogeni i monòton.

Convé destacar, a més, en el cas del llibre, que aquest compta amb un alt grau d'intriga que combinada amb l'humor i l'alt ritme narratiu o els canvis de la perspectiva dels personatges del narrador extern converteix aquest llibre en un relat fresc, àgil i divertit. Per exemple, aquesta intriga la podem copsar en l'estada a Venice de la nostra protagonista, quan Mayo desapareix i es fa de nit i no sap què fer.

“Mayo había desaparecido. Caminó hacia derecha e izquierda, buscándolo. La enorme alfombra de bañistas se había esfumado (...) Se detuvo, no sabía que hacer (...). Diana sentía miedo (...) Siguió avanzando hacia la zona más oscura (...) Tenía ganas de gritar” [Torres, 1986: 88, 89, 90]

Isabel-Clara Simó (Alcoi, 4 d'abril de 1943) és una escriptora, periodista i política valenciana. Considerada una de les autores més importants del segle XX.

Punt de vista:

Per tal d'analitzar el punt de vista de les obres seleccionades d'Isabel-Clara Simó, convé matissar que convé fer una distinció entre els dos gèneres: les entrevistes i la prosa narrativa de ficció, tot i que en tots els casos hi ha una mimesi narrativa, és a dir, una veu que narra la història. Pel que fa a les entrevistes, Isabel –Clara Simó ocupa un segon terme en el desenvolupament d'aquestes, ja que els veritables protagonistes són els entrevistats: Joan Fuster, Joan Ballester i Heribert Barrera. L'autora adopta, però un cert grau de protagonisme. Podríem parlar, doncs, d'una observació participant. La intervenció de l'autora en el transcurs de les entrevistes es pot copsar, per exemple, en el cas de l'entrevista amb en Joan Fuster per dues raons: en primer lloc, per la vinculació amb l'entrevistat pel fet que ambdós són del País Valencià i, en segon lloc, perquè ella mateixa s'inclou en el relat inicial i previ a l'entrevista pròpiament dita, com a part del grup de persones influenciades per Joan Fuster:

“Ell, que ens redescobrí la nostra pròpia personalitat històrica” [Simó, 1975-05-24: 18]

També convé destacar que l'autora dóna la seva opinió, per exemple, en forma de reflexió, en el cas de l'entrevista amb l'Heribert Barrera, com per exemple en les darreres línies (primera cita) i també en el cas de l'entrevista amb en Joan Ballester (segona cita):

“Si aquests són els ‘arguments’ amb què es contesta el nacionalisme català, ja anem ben llestos” [Simó, 1978-05-20: 9]

“Bé, és evident que hi ha una unitat cultural i lingüística” [Simó, 1976-01-10:16]

Pel què fa als relats, hi ha dos punts de vista completament diferents. En el cas del primer, *Engruna de res*, té un caràcter omniscient amb un narrador extern. Podem copsar aquest caràcter omniscient, per exemple, quan l'autora expressa els pensaments dels seus protagonistes:

“Ah els pits de Lena! / no està bé tenir els pits tan plens als 15 anys / m'hauré d'aprimar, així em faig notar massa / con esos pechos no puedes llevar la blusa de gimnasia tan ceñida....” [Simó, 1984:5]

En canvi, en el cas del segon relat, *Sense aturador*, està narrat des de la perspectiva d'un sol personatge, que és un narrador intern en la història, en rol protagonista. Es tracta d'un soliloqui en què l'autora, com s'explica més endavant, empra un tipus de

llenguatge desordenat propi dels pensaments, cosa que atorga versemblança al personatge i a la història, al mateix temps que respecta l'idolecte propi del personatge i fa ús d'un llenguatge molt col·loquial.

En aquests textos, tant en les entrevistes com en els relats, no hi ha un exhaustiu treball de punt de vista, si el comparem amb textos i narracions anteriors, pel fet que es tracta d'escrits més curts en els quals s'estableix una única modalitat d'explicar la història, des d'una sola perspectiva i no es juga amb una diversitat de punts de vista.

Personatges:

Pel que fa als personatges dels textos periodístics hi ha tres clars protagonistes: Joan Fuster, Joan Ballester i Heribert Barrera. L'autora els presenta a través de paràgrafs introductoris i els caracteritza amb l'ajuda dels qualificatius i també, d'una manera més indirecta, a través de les pròpies respostes dels entrevistats. Per tant, la caracterització és de tipus mixt i també hi ha registres totals de diàleg, ja que es tracta de converses. Tot i que es tracta de tipus verídics, pel fet que són personatges complexos i versemblants, ja que són reals, convé apuntar que en el cas de l'entrevista amb en Jaume Fuster hi ha un punt de caracterització heroica, ja que admira el personatge:

“¿Et podem fer una ‘declaració d’amor’? ¿Ets conscient que, de la nostra generació endavant, ets un eix fonamental, un home que ens desperta una apassionada fidelitat?” [Simó, 1975-05-24: 19]

L'autora té un rol més secundari i, a més, en les entrevistes també apareixen una sèrie de personatges secundaris que es mencionen en el transcurs dels textos. Aquests són, per exemple, en l'entrevista de Joan Ballester, en Josep Pla i d'altres que l'entrevistat menciona:

“Podria esmentar Joan Fuster, Sanchis Guarnier, Moll...(…) Hi ha Coromines, Badia, Soldevila...” [Simó, 1976-01-10:16]

O bé, també en el cas de l'entrevista amb l'Heribert Barrera: Jordi Pujol, Manuel Fraga, Manuel Azaña, Josep Tarradellas,....

L'autora fa un retrat global dels tres personatges principals, que són rodons, és a dir, que no són definits únicament amb un sol tret. Isabel-Clara Simó, gràcies al coneixement que té sobre la trajectòria vital d'aquests, els presenta en diverses facetes. Per altra banda, no es pot parlar d'evolució d'aquests en el relat, ja que en el cas de les entrevistes, aquesta anàlisi no és possible. És a dir, són personatges reals i versemblants i, com a tals, tenen diversos matisos i, per tant, no es tracta de figures

essencialment planes. Isabel-Clara Simó ho intenta posar de manifest, tant en les descripcions que fa d'aquests, com en les preguntes sobre diverses qüestions que els planteja. És evident que el gènere de l'entrevista, per les seves característiques, només permet fer una aproximació en els personatges, però el mèrit és de l'autora quan aconsegueix que el lector n'obtingui un retrat global, com és el cas.

Pel que fa als personatges dels relats convé dir que hi ha clars protagonistes, el Lluís i la Lena en el cas del primer text *Engruna de res*, i l'ancià en el cas de *Sense aturador*. Els tres són caracteritzats de manera indirecta, a través del transcurs de l'acció.

Es tracta de personatges rodons, tot i que, dels tres personatges, el que compta amb una major complexitat psicològica i és, per tant, més rodó és l'ancià del segon text. Tenen, a més, una caracterització antiheroica, es tracta de tipus verídics, que gràcies als procediments novel·lístics que emprava l'autora adquireixen la categoria de versemblants. El lector es pot sentir identificat amb aquests, precisament, pel seu caràcter proper i creïble que se'ls hi atorga. També convé destacar que en el cas del text *Sense aturador*, l'autora respecte l'idiòlecte propi del personatge principal, cosa que contribueix a aquesta versemblança. Al mateix temps, la manera de parlar d'aquest, també ajuda a caracteritzar-lo i fa palesa la seva complexitat psicològica.

El text no ens permet determinar, a causa de la seva curta extensió, si hi ha una evolució dels personatges en el relat, ja que Isabel-Clara Simó ens ofereix en aquests relats, un primer contacte amb els personatges i una presentació de les característiques que els defineixen.

En els dos casos hi ha un rol antagonista que no és un personatge concret, sinó la societat que els envolta. Pel que fa als personatges secundaris dels textos són plans, caracteritzats a través d'una sola característica i unidimensionals. En el cas del text *Engruna de res* són la família de la Lena i en el de *Sense aturador* també la família del protagonista, que la coneixem a través dels pensaments de l'home, així com la resta de passatgers que viatgen amb ell al metro. És el propi narrador intern que descriu als personatges secundaris a través d'una característica definitòria per a cada un d'ells. Aquesta mena de rols en les dues històries són estereotipus, és a dir, personatges "d'una sola peça, sense matisos, caracteritzats per un únic tret" [Chillón, 1994: 258]. Per exemple, la jove de l'ancià la pinta com una manipuladora com a una característica definitòria i al seu fill com a influenciable a les ordres d'aquesta primera, sense més matisos i convertint aquests personatges en plans.

Escenaris:

Tenen un rol de major o menor importància, en funció del text. Per exemple, en el cas del relat *Sense aturador*, aquest cobra molta importància, ja que és amb el pretext del trajecte que és desenvolupa la història. El fet que no arribi a la parada es converteix en una obsessió pel protagonista, com es pot copsar al llarg del text i, especialment, en les darreres línies:

“No hi arriba, l'estació. No hi arriba. Estic cansat. Les cames em pesen. I aquesta creu d'esquena. No s'atura, el tren. No hi arribem. Quin cansament, Senyor, quin cansament! I no s'atura. No s'atura. No” [Simó, 1984: 66]

En aquest relat l'espai és descrit de manera directa, mitjançant la descripció, pel propi personatge. Es tracta d'un mateix pla espacial i, per tant, és estàtic. Tota la història succeix en una vagó de tren que és caracteritzat de manera impressionista, és a dir, esbossant a grans trets l'ambient. Té una funció clarament explicativa, en aquest cas, ja que “permet representar atmosferes, escenaris i psicologies” i, per tant, “encastar l'acció relatada en un món palpable i versemblant” [Chillón, 1994: 205].

En el cas de les entrevistes a Joan Ballester i Heribert Barrera, també té força importància. Es tracta d'escenaris reals. Es tracta també d'espais estàtics amb una funció decorativa i descrits per l'autora, en alguns casos, de manera impressionista. En el darrer cas, és el despatx de Barrera que es pot copsar en les imatges del fotògraf i en el primer cas, la llibreria Ballester:

“La llibreria, can Ballester, es va emplenant. Són diades de reis. Ens acomiadem. I, encara, seguim xerrant” [Simó, 1976-01-10:17]

Cobren una menor importància els escenaris en el relat *Engruna de res*, ja que són espais quotidians com una habitació privada i el menjador i, també en el cas de l'entrevista amb en Joan Fuster, que ni es menciona un escenari concret. En el cas del relat, però, convé matissar que l'acció es localitza a llocs diferents i, per tant, l'espai és cinètic, és a dir, “compost d'una articulació de plans espacials diferents disposats seqüencialment” [Chillón, 1994: 202]. És descrit per la mateixa autora de manera impressionista i té una funció de localització i, per tant, merament decorativa.

Temps del relat:

Tots els textos seleccionats i analitzats són relats isocrònics, és a dir, que comencen en un punt inicial i van evolucionant fins a un punt final. Pel que fa al ritme de les entrevistes, convé destacar que s'evidencien canvis de ritme narratiu. A aquests canvis hi

contribueixen l'extensió de les diverses respostes, algunes més curtes i algunes més llargues. Isabel-Clara Simó dóna més pes a la primera part de l'entrevista, amb respostes més llargues i per tant, més lenta, ja que el que li interessin més els temes inicials a l'autora i després toca les altres qüestions més per sobre i, per això, empra el sistema de pregunta-resposta és més àgil, curt i ràpid. L'autora, a més, planteja preguntes curtes, que fan que el relat tingui més ritme i a la vegada, sigui més àgil.

Pel que fa als relats de ficció, convé destacar que es tracta d'uns textos àgils i fluents, com a conseqüència dels recursos emprats per l'autora. Isabel-Clara Simó ho aconsegueix amb frases curtes, multiplicitats de signes de puntuació i la combinació de moments més lents, quan reflexiona tranquil·lament, amb altres instants més ràpids, així com també de la divisió en escenes, en el cas del relat *Engrura de res*. Per tant, l'autora fa acceleracions i desacceleracions que contribueixen a trencar amb un relat homogeni i evitar, per tant, la possible monotonia.

Altres recursos:

En el cas estricte dels textos periodístics, les entrevistes, a banda dels elements mencionats, convé destacar que en el cas de les preguntes, hi afegeix un interrogant a l'inici, com en la forma castellana, per tal de remarcar on comença aquesta. Ho fa en el cas de l'entrevista amb en Joan Fuster i en la de l'Heribert Barrera. A tall d'exemple, una mostra d'aquest fet en aquest darrer cas:

“Si Heribert Barrera representés a un partit gran, ¿hagués fet la mateixa intervenció a les Corts?” [Simó, 1978-05-20: 9]

A més, convé destacar que tracta dos dels personatges de vostè, com en el cas de l'entrevista amb en Joan Ballester i amb l'Heribert Barrera, però no ho fa amb en Joan Fuster.

Finalment, també convé destacar, en el cas de la conversa amb Barrera, que posa entre cometes l'expressió “inoportú” ja que és un qualificatiu que alguns van emprar per referir-se al text de Barrera a les Corts i també per distanciar-se d'aquest qualificatiu com a autora i que, erròniament, no se li atribueixi al discurs de l'entrevistadora.

Patricia Gabancho (Buenos Aires, 29 de setembre de 1952). Periodista i escriptora argentina en llengua catalana.

Punt de vista:

El punt de vista més emprat, essencialment en el textos més curts té un rol més aviat observacional, en el benentès que aquesta observa el que succeeix i, a partir d'aquí

n'extreu una sèrie d'opinions que plasma en forma d'arguments per tal de convèncer el lector. Per això es tracta de textos d'opinió. i augmentatius. Tot això, es fa palès en els dos articles, *La cuestión cultural aquí y ahora* i *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada*, i a la crítica, *Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo*.

En el cas de l'entrevista que Gabancho fa a Quim Monzó i l'assaig *Cultura rima amb confitura* (1980), el narrador és de tipus protagonista. A més, també en aquests dos casos, la narració és en primera persona. Se'n pot copsar un exemple, com a mostra, en el cas de l'assaig:

“Apunto que, en comentar aquesta situació amb un dels entrevistats (...), em deia que el fet que es parlés de la necessitat d'un govern d'unitat quan encara no se sabien els resultats de les futures eleccions (...) no podia atribuir-se a la por, sinó al pànic” [Gabancho, 1980: 16]

També convé destacar que en el cas de l'entrevista, el protagonista és l'entrevistat Quim Monzó i que l'autora, per tant, es situa en un segon terme i a través de la observació del personatge i de la informació que té d'aquest, emet judicis de valors sobre el personatge que, com es veu més endavant, això ajuda a caracteritzar-lo. Per tant, hi ha un paper de Gabancho d'observadora participant, en aquest cas. En el cas de l'assaig, l'autora cedeix, en alguns casos el testimoni a d'altres personatges protagonistes com ara Montserrat Roig, Quim Monzó, Castellet o Molas, entre d'altres. A través de la reproducció de declaracions textuais dels entrevistats que participen en el text, va configurant-ne la història. Per tant, es pot dir que aquest darrer text té una estructura coral que contribueix en el seu desenvolupament. També fa ús del plural majestàtic, amb la finalitat d'integrar al lector dins la història.

Personatges:

Pel que fa a l'anàlisi dels personatges, convé destacar que en la major part dels casos, amb algunes excepcions, no es tracta d'individus concrets, sinó de col·lectius d'individus. Per exemple, en el cas de la crítica *Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo*, els personatges principals del text són els intèrprets: Maria Graciani, Pepe Palao, Jesús Pérez Gil i J. Pedro de Aguilar, als que critica en el text:

“Los interpretes van recitando sin gracia los versos históricos y la escena se desarrollando entre ellos y los muñecos que dan vida a la mitad de los personajes, incluyendo a la Virgen María” [Gabancho, 1984-05-02: 26]

En els cas de l'article d'opinió *La cuestión cultural aquí y ahora*, els protagonistes del text són col·lectius també: la societat civil i les institucions polítiques que gestionen la cultura. També apareixen en un rol més secundari, els intel·lectuals del moment i els tertulians dels antics ateneus. I en el cas de l'altre article, *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada*, també. Són el públic, els responsables de l'Ajuntament i les companyies que fan els espectacles. En els tres casos, els articles i la crítica, no hi ha un tractament explícit dels personatges. La presentació és directa i la caracterització és inexistent, degut al tipus i a l'extensió del text.

Pel que fa a l'entrevista que Gabancho fa a Monzó, el protagonista i principal del text és aquest. La presentació és directa i, per part de l'autora. Al llarg de l'entrevista, la caracterització és mixta: n'hi ha d'indirecta construïda per les respostes del mateix entrevistat, alhora que també directa, feta per les intervencions de l'autora i els qualificatius que emprava per descriure'l:

“Monzó es un ‘self-made man’ que no tiene ninguna intención de encajar en los tópicos establecidos y ni siquiera habla francés” [Gabancho, 1984-03-05: 17]

Monzó es un personatge real i, per tant, es pot englobar dins en què en la literatura s'anomena un tipus verídic. Gabancho, en el seu cas, fa un text que és un retrat global del personatge, en el que s'intueixen breus traços literaris en l'escrit. També convé destacar que l'autora és un personatge més, tot i que no essencialment protagonista. Gabancho és una de les integrants, juntament amb Monzó en caràcter protagonista, de la conversa.

Finalment, pel que fa a l'assaig *Cultura rima amb confitura* (1980), Els personatges que apareixen en el text són la mateixa autora, que comparteix protagonisme amb els que ha entrevistat i dels quals en transcriu les converses. Aquests són per estricte ordre alfabètic: Josep Maria Castellet, Narcís Comadira, Pere Gimferrer, Joaquim Molas, Quim Monzó, Oriol Pi de Cabanyes, Montserrat Roig i Joan de Segarra. Heus aquí uns exemples:

“És possible que actualment hi hagi un cert miratge de la societat de consum (...), el joc dels premis i de quedar consagrats amb un parell de llibres”, reflexiona Josep Maria Castellet” [Gabancho, 1980: 61]

“El període que va des de l'any 62 fins a començament dels setanta és un dels més brillants de la cultura catalana”, afirma Joaquim Molas, qui va ser un dels protagonistes més destacats” [Gabancho, 1980: 26]

“Jo sempre m’he sentit continuador de la gent que m’ha precedit’, confessa Oriol Pi de Cabanyes” [Gabancho, 1980: 74]

“Àbans de la mort de Franco’, diu Quim Monzó, ‘la cultura jugava un paper de cavall de Troia’” [Gabancho, 1980: 126]

“Quan jo vaig guanyar el premi <Víctor Català> tenia vint-i-quatre anys i era un fet insòlit que una persona tan jove hi arribés’, explica Montserrat Roig” [Gabancho, 1980: 40]

Aquests personatges són presentats de manera directa i la caracterització d’aquests és a través de les seves declaracions i, per tant, de manera més indirecta. A més, també hi ha altres personatges més secundaris presentats en forma de col·lectiu, per exemple, els joves del moment o el grup dels intel·lectuals. Heus aquí un exemple dels darrers:

“El tema dels intel·lectuals ha estat latent al llarg de tots els capítols. No es tracta d’atribuir-los la responsabilitat de tots els mals que pateix la nostra societat ni encomanar-los la funció de guies espirituals del país” [Gabancho, 1980:113]

Aquests són caracteritzats col·lectivament d’una manera directa per l’autora. Els personatges, tan principals com secundaris, són reals.

Escenaris:

En els textos analitzats de Gabancho, hi ha diverses maneres de tractar els espais en què es desenvolupa la història. En el cas de la conversa amb Monzó i del l’article *La cuestión cultural aquí y ahora*, no s’explicita un espai físic concret, per tant, que es podria dir que la ubicació és més de caire contextual, és a dir, l’escenari és el moment històric en què es desenvolupa, la Catalunya de mitjans dels anys 80, que s’està construint com a nova societat. En el cas de l’altre article d’opinió, *Grec -85: la mayor inversión no salvó la peor temporada*, i de la crítica *Frustrada interpretación de los textos de Gonzalo de Berceo*, l’escenari és a la ciutat de Barcelona. Per exemple, aquest darrer cas, el de la crítica, s’ambienta en un espai de la ciutat concret: la capella de Santa Àgata:

“En el marco propicio de la capilla de Santa Ágata se presentó anoche un espectáculo de regusto medieval sobre los textos de Gonzalo de Bercero” [Gabancho, 1984-05-02: 26]

Es tracta d’espais estàtics, ja que s’articulen a través d’un sol pla espacial. Aquests són mencionats per l’autora, quasi ni descrits, i desenvolupen una funció decorativa, de simple localització.

Finalment, en el cas de l'assaig, a la mateixa introducció l'autora especifica els indrets concrets on s'han fet les entrevistes que són també a Barcelona, amb excepcions:

“Totes les entrevistes, realitzades durant aquest estiu pre-estatutari, van ser fetes a Barcelona, amb l'excepció de tres, que van tenir lloc, respectivament, en una masia dels afores de Vilanova i la Geltrú, en una casa vora mar de sa Tuna (Begur) i en un apartament de Calella de Palafrugell” [Gabancho, 1980: 8]

Per tant, l'espai on succeixen els fets que narra l'autora, són espais reals i, essencialment del Principat, amb un protagonisme destacat de la ciutat de Barcelona. La història, per tant, es desenvolupa en diversos escenaris i té plans espacials diferents. Això, permet catalogar l'espai de l'assaig com a cinètic. No hi ha una caracterització concreta, sinó que l'autora menciona i suggereix els escenaris, amb la finalitat de localitzar allò que explica i, per tant, amb una finalitat essencialment decorativa.

Temps del relat:

En la major part dels textos, l'ordre és anacrònic, excepte en el cas de l'article *La cuestión cultural aquí y ahora* que té un punt de relat isocrònic en el sentit que fa un recorregut des d'un punt inicial, que són les tertúlies dels antics ateneus fins a la societat del moment. El fet que no ho siguin es deu que l'ordre ve determinat per criteris essencialment periodístics o bé, per una necessitat d'ordre temàtic, com és el cas de l'assaig *Cultura rima amb confitura* (1980). La mateixa autora ho especifica a la introducció del text. A més, afegeix que les entrevistes també estan ordenades segons aquest criteri:

“Cal dir que la forma del llibre – ordenat temàticament i no per entrevistes unitàries – els condemna a una descontextualització (i re-contextualització) de llurs declaracions” [Gabancho, 1980: 8]

En aquest cas, es tracta d'un text àgil i amè. Compta amb fragments en què l'autora remarca més les idees sintetitzant les intervencions dels entrevistats, cosa que porta repeticions i alhora un moments de desacceleració del ritme narratiu. Però aquest s'accelera també, en alguns moments, gràcies a la bona i ordenada disposició de les idees i també de la presència de frases curtes, amb la presència d'un reguitzell de signes de puntuació que n'agilitzen la lectura:

“Aquí, doncs, tenim un problema. Un desencant. I tot problema requereix solucions. I les solucions hauran de venir d'un debat” [Gabancho, 1980: 12]

En el cas de l'entrevista a Monzó, es nota que es tracta d'un relat que s'ha elaborat després d'una conversa i que l'ordre va subordinat a la voluntat de l'autora i del seu text. Es tracta d'un text curt i àgil. L'autora utilitza frases curtes que intercala, a més, amb intervencions del propi entrevistat dins el text, que contribueixen a fer-lo un text amè i dotar-lo de ritme. A més, el fet d'estructurar el text en apartats, n'agilitza la lectura, n'estructura la comprensió i organitza les idees. En canvi, en el cas dels dos articles d'opinió i de la crítica, pel que fa al ritme de lectura, es caracteritza per ser àgil pel fet que no es tracta d'un text extens. La possible monotonia i lentitud que poden donar l'ús de frases subordinades, és pal·liada amb un reguitzell de signes de puntuació que fan més amè i comprensible el relat, a més, d'una bona i ordenada disposició dels arguments en el text.

Margarita Rivière (Barcelona, 17 d'agost de 1944 - Barcelona, 29 de març de 2015) va ser una periodista, assagista i escriptora important tan a Catalunya com a Espanya.

Punt de vista:

Rivièr empra un determinat punt de vista, en funció del gènere emprat. Per exemple, en el cas dels articles d'opinió l'autora parla en primera persona. Com a mostra, es pot observar en el text *Dieciocho años*:

“Puede ser el adiós definitivo (...) al paternalismo en general, aunque (...) tengo mis dudas” [Rivièr, 1978-11-02: 10]

A més, en el cas de l'altre article, *Dudas y periódicos*, Rivièr esdevé protagonista també com a part implicada en la mateixa redacció, alhora que fa partícip el lector amb el que interactua:

En el cas de les dues entrevistes a Ernest Lluch i a Maria Dolores Ibárruri, Margarita Rivièr ocupa un segon terme en el seu desenvolupament ja que els veritables protagonistes és els entrevistats. Però mentre l'autora adopta un punt més testimonial en la conversa amb Ibárruri, en el cas de l'ex-ministre hi té més protagonisme donant la opinió o especificant antigues trobades amb l'entrevistat. Per tant, adopta un punt d'observadora participant, ja que mira amb detall i cedeix el protagonisme als entrevistats, al mateix temps que intervé al llarg d'aquestes.

Pel que fa l'assaig *La moda, ¿Comunicación e incomunicación?* (1977), l'autora dona la seva opinió des d'una perspectiva pròpia. Tot i que no es cospa la presència d'un narrador en rol protagonista, ja que els elements més importants són els arguments i les

tesis que desenvolupa aquesta. Malgrat això, es tracta d'una narració en primera persona i això es copsa en alguns casos:

“Me atrevería a afirmar que han hecho explosión casi súbita tras la muerte de Franco” [Rivière, 1977:94]

Fa ús d'un plural majestàtic, que permet fer partícip al lector:

“Determinados factores culturales como los que aquí vamos a revisar son de cambio lento y pausad” “ [Rivière, 1977:58]

“Podemos observar tanto en arte como en moda dos tipos de corrientes o tendencias” [Rivière, 1977:66]

Personatges:

En el cas dels textos analitzats de la periodista i assagista Margarita Rivière, convé fer una distinció en l'abordament de cada un d'ells, en funció del gènere que emprà l'autora en cada un dels seus textos. En el cas dels dos articles (*Dudas y periódicos* i *Dieciocho años*), es poden distingir d'entrada, dues grans categories, entre els principals i els secundaris. Per exemple, en el cas del primer dels textos, centrat en la premsa escrita, els personatges principals són el president Josep Tarradellas, al què fa referència el text, però també l'autora menciona a l'escriptor Josep Maria de Segarra:

“Me asalta una duda, ¿nos leerá Tarradellas? Seguro que sí. El honorable president nos decía hace unos días <No leo los periódicos> en ese tono tan particular suyo” [Rivière, 1978-10-26; 12]

“¿Cómo nos leerá Joan de Segarra? A mi me preocupa mucho porque nuestro delegado municipal de Cultura sabe de periódicos un largo rato” [Rivière, 1978-10-26; 12]

Els que tenen un rol més protagonista i principal, en el segon dels textos, *Dieciocho años* és el col·lectiu de joves que centren l'article:

“Por el centro de la ciudad podían verse mil y una copia de Miguelito Bosé, de Camilo Sesto y del mismo Travolta (...). Las chicas tienen más personalidad. Olivia Newton-John no cuaja entre nosotros” [Rivière, 1978-11-02: 10]

“Y ahora, de repente, este millón y medio de jóvenes se encuentran ante el voto, el voto a la Constitución, decidir sí o no a una determinada forma de vida: la responsabilidad” [Rivière, 1978-11-02: 10]

També, Rivière i el lector, al que aconsegueix fer partícip, esdevenen clars personatges principals dels textos. A més, l'autora, omple els dos articles de personatges secundaris que, en el cas del text *Dudas y periódicos* són, per exemple, l'advocat i periodista Josep Miquel Servià, en Josep Ametller, en Paco Borda, el Josep Maria Urreta i també l'Elisa Lumbreras; i en el cas de *Dieciocho años* són, entre d'altres, Miguel Bosé, Camilo Sesto, John Travolta, Olivia Newton John i Maria Aurèlia Capmany.

En aquests textos, degut a la seva extensió, no hi ha una caracterització d'aquests, ja que el fet que els articles siguin curts, no ho permet.

En el cas de les entrevistes, no hi ha dubte que els personatges principals són els entrevistats i, per tant, Ernest Lluch i Maria Dolores Ibárruri, ocupant Rivière un paper més secundari en el desenvolupament d'aquestes, com ja s'ha comentat. Pel que fa a la presentació del personatge podem dir que Rivière opta, en els dos casos, per una presentació directa que combina, a més, una descripció física, i en el cas d'Ibárruri també a través de l'entorn en el que es mou el personatge.

Les caracteritzacions dels personatges es fan a mesura que avancen les entrevistes i són a través d'una combinació entre l'exposició de l'autora i de la pròpia entrevista en si, a través de les respostes del mateix entrevistat. Per tant, de tipus mixt. Podem afirmar que, tot i que aquests textos tenen bocins de prosopografia i etopeia, essencialment es tracten de retrats globals del personatge, que són tipus verídics, personatges reals. A més, en el cas de la conversa que Rivière té amb Ibárruri, es pot copsar un cert grau d'admiració de l'entrevistadora a l'entrevistada. Per exemple, això es pot veure ja a les primeres línies que s'hi desfà en elogis:

“A los ochenta y siete años mantiene genio, estampa, cabeza, figura y un gran sentido del humor” [Rivière, 2010:91]

Finalment, pel que fa a l'assaig *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977), no hi ha personatges principals ni secundaris, ni tampoc un treball de caracterització d'aquests, ja que l'element principal del text és el discurs pròpiament dit, els arguments que empra l'autora per tal de desenvolupar la seva tesi que és: l'estreta vinculació que hi ha entre la moda i la comunicació. Per tant, els personatges són elements persuasius més que utilitza Rivière per reforçar el seu discurs i dotar-lo de credibilitat. En aquest sentit, el que fa l'autora és utilitzar cites textuais d'aquests per complementar el seu text, en la major part dels casos. El que sí que succeeix és que es poden agrupar els personatges que hi apareixen en diversos grups. Per exemple, l'autora estableix un grup de personatges vinculats amb la moda com els creadors o figures populars importants com Brigitte Bardot, Jane Fonda o Maria Schneider, entre molts d'altres:

“Cuando Brigitte Bardot decidió ponerse un traje a cuadritos vichy, la gran textil patrocinadora del tejido dio por seguro el éxito de venda” [Rivière, 1977: 110]

“Tal fue el caso de Jane Fonda, que desde el podio del pacifismo y la militancia política lanzó, por lo menos, un nuevo corte de pelo, y también, el de Maria Schneider, la muchacha-tango bisexual” [Rivière, 1977: 113]

També apareixen personatges cèlebres i històrics com es el cas del rei francès Lluís XIV:

“En la época de Luis XIV: el rey no sólo puso de moda la casaca y la peluca masculina, sino que fomentó el desarrollo de las industrias textiles inglesas, hasta el punto que puede decirse que desde principios del siglo XVIII Francia ha dictado la moda europea” [Rivière, 1977: 22]

I també agrupacions de personatges, com el col·lectiu de joves o la burgesia, però amb especial èmfasi en les elits:

“El llamado jet set, que reúne a las élites actualmente más ricas y ociosas del mundo, representa el status de la diadema, del gran solitario, de la joya única en el mundo, a la vez que ayuda a sostener el último baluarte de la moda burguesa, la alta costura” [Rivière, 1977: 47]

A través d'aquests personatges, Rivière exposa la trajectòria i la situació de la moda, al mateix temps que reforça les seves tesis, al voltant d'aquest àmbit, tan abordat per l'autora en bona part dels seus escrits.

Escenaris:

Els escenaris cobren importància en els textos de Rivière, especialment pel que fa a les entrevistes. En el cas de la conversa amb Ernest Lluch, aquest és clau ja que es troben al despatx ministerial (primera cita) i en el cas d'Ibárruri, succeix quelcom semblant ja que es troben al seu despatx de la seu del partit comunista (segona cita):

“Ahora. desde su despacho de Sanidad, hace balance de esos diez meses. ‘Ser ministro es difícil’ asegura y habla de que hay que aprender a decidir en soledad, en medio de un agobiante trabajo” [Rivière, 1984: 146] [Rivière, 2010: 39]

“Después llega a (...) la sede del comité central del partido comunista, y se instala en un despacho forrado de mandera y lleno de sol” [Rivière, 2010: 91]

Per tant, en ambdós casos, els escenaris contribueixen a la caracterització dels personatges als que entrevista, perquè són els llocs on aquests desenvolupen la seva

tasca. A més, en el cas de l'entrevista amb Ibárruri, a través d'aquest es plasma la ideologia de l'entrevistada, clau en la seva trajectòria vital. En els dos casos, es pot parlar d'espai estàtic, és a dir, que compta només amb un sol pla espacial el text. Són espais externs als personatges, descrits de manera impressionista per part de l'autora, és a dir, que aquesta "es limita a suggerir les característiques d'un ambient mitjançant algunes pinzellades sumàries" [Chillón, 1994: 204]. Tenen una funció decorativa, per tal de localitzar el text.

Pel que fa als articles d'opinió, no es menciona un espai físic concret, però l'escenari dels dos textos és l'Espanya de l'any 1978, que just sortia de prop de quaranta anys de dictadura.

En el cas de l'assaig *La moda, ¿Comunicación o incomunicación?* (1977), no hi ha un escenari principal on es desenvolupa la història. Tot i així, en aquest text hi apareixen diversos escenaris, ciutats i països, en els que l'autora hi atorga cert grau de protagonisme. Rivière, però dóna especial èmfasi a França, ja que es tracta del país de la moda per excel·lència, al qual l'autora hi va treballar uns quants anys com a corresponsal de la revista *Marie Claire*:

"Esta institución, en Francia, hoy se mantiene principalmente gracias a dos importantes resortes. Por una parte, las subvenciones del Estado (...) y, por el otra, porque tras cada firma de alta cultura francesa están potentes grupos económicos que han convertido el nombre del creador en reclamo comercial de otros productos" [Rivière, 1977:50]

També hi apareixen referències a Àsia Menor, Gran Bretanya i la seva capital Londres, Estats Units o Espanya. L'espai és, doncs, cinètic. És a dir, que compta amb plans espacials diferents. Aquests no són descrits ni caracteritzats per l'autora i tenen una finalitat decorativa en el text, és a dir, que Rivière els empra per tal de localitzar allò que exposa.

Temps del relat:

Margarita Rivière articula els seus articles (*Dudas y periódicos* i *Dieciocho años*) amb una gran quantitat de signes de puntuació que donen ritme al text i que el fan àgil en la lectura. També empra, en alguns fragments del textos, un encadenament de frases curtes que contribueixen en el ritme i l'agilitat del text, al mateix temps que fa ús de les interrogacions per canviar el to del text, captant així l'atenció del lector. Per exemple:

"Me asalta una duda, ¿nos leerá Tarradellas? Seguro que sí." [Rivière, 1978-10-26; 12]

En el cas de les entrevistes, es tracta de relats isocrònics durant l'entrevista pròpiament dita, ja que comença amb l'inici de la conversa i acaba amb la fi d'aquesta. Pel que fa al ritme del relat, convé destacar que s'evidencien canvis de ritme narratiu: més lent en les descripcions inicials i més ràpid en el sistema pregunta – resposta posterior, ja que es tracta d'intervencions més curtes i, com es diu en llenguatge col·loquial: va “de cara a barraca”.

Finalment, pel que fa a l'assaig *La moda, ¿comunicación o incomunicación?* (1977), Aquest text esdevé, en els seus diversos apartats, un relat majoritàriament isocrònic. Per exemple, en el cas de la contextualització històrica, comença des de l'origen del vestit, passant per la Revolució Industrial del segle XIX a Anglaterra i també fa referència al segle XX, amb la Primera i la Segona Guerra Mundial. L'assaig a més, culmina, posant l'atenció a la percepció de la moda que es té en el moment que s'escriu el text, a través de l'anàlisi de tres de les revistes actuals, de finals dels 70.

Pel que fa al temps del relat, convé destacar que el text té un ritme narratiu canviant, amb acceleracions i desacceleracions, pretesament volgudes. L'autora atorga al text un ritme més lent, sobretot quan fa el repàs històric, ja que li interessa aportar-li al lector una sèrie de detalls que n'alenteixen el transcurs del text. En canvi aquest s'agilitza més en l'apartat que repassa els condicionants de la moda, ja que dosifica més la informació i la presenta d'una manera més dosificada. Cap al final del llibre, el ritme és molt més alt, ja que el que fa l'autora és analitzar una sèrie de revistes. Utilitza diversos apartats, frases i textos més curts, que condensen la informació en blocs de text més curts. En general, l'autora utilitza frases llargues, amb ús de subordinades, que ajuden a explicar de manera més exhaustiva les seves idees i això fa que majoritàriament l'assaig tingui un ritme lent. Tot i així, en l'apartat de les conclusions utilitza frases més curtes i exposa les idees d'una manera ordenada i breu per tal que el lector es quedi amb l'essència d'allò que l'autora ha volgut transmetre en el seu text.

5.1.2 Quadre comparatiu de les autores

Per tal de resumir i sintetitzar la singularitat de les autores, en funció dels temes emprats per cada una, els gèneres més utilitzats, així com els recursos morfològics més emprats en cada un dels casos, és clau en aquesta recerca plasmar tot això en un quadre resum amb una finalitat comparativa.

[Taula comparativa a la pàgina següent]

QUADRE COMPARATIU I ESQUEMATIC DE LES AUTORES ANALITZADES

AUTORES	Temes	Gèneres	Morfologia
Montserrat Roig	Principals: política, feminisme i cultura Altres: història, religió i emocions	Article d'opinió Entrevista Reportatge novel·lat	Punt de vista: Variat // Personatges: combinació de caracterització directa i indirecta, antiherois, tipus verídics // Escenaris: Europa i Catalunya// Temps del relat: isocrònic
Maruja Torres	Principals: cultura, política i periodisme Altres: existencialisme, sexe i fama	Crònica Article d'opinió Narrativa de ficció	Punt de vista: Testimonial i protagonista // Personatges: caracterització directa, herois i antiherois, de ficció i reals // Escenaris: Barcelona, Madrid i Estats Units // Temps del relat: isocrònic
Isabel-Clara Simó	Principals: política, cultura, sexe i complexos Altres: història, religió, esport, economia, educació i joventut	Entrevista Narrativa de ficció	Punt de vista: Variat // Personatges: combinació de caracterització directa i indirecta, majoritàriament antiherois, tipus verídics reals i inventats // Escenaris: reals a Barcelona i de ficció// Temps del relat: isocrònic
Patricia Gabancho	Principals: cultura i política Altres: història, comunicació,	Crítica i article d'opinió Entrevista Assaig	Punt de vista: majoritàriament testimonial // Personatges: abundància de col·lectius, presentació directa, caracterització diversa, tipus verídics // Escenari: Catalunya // Temps del relat: anacrònic.
Margarita Rivière	Principals: moda i política Altres: infància i adolescència, comunicació, sanitat i gènere	Article d'opinió Entrevista Assaig	Punt de vista: Variat // Personatges: presentació directa i caracterització indirecta en el cas de les entrevistes, tipus verídics // Escenaris: Espanya, Europa i Món // Temps del relat: isocrònic

6. CONCLUSIONS

A partir de la investigació i la recerca desenvolupada al llarg d'aquest treball es poden extreure un seguit de conclusions. En primer lloc, convé destacar que en el període de transformació corresponent a la primera dècada posterior al franquisme, la presència de les dones és significativament menor en comparació amb la dels homes. Això és una conseqüència directa de l'herència rebuda durant els períodes anteriors que pretenia evitar la presència d'aquestes al mercat laboral i per tant, també dins l'exercici de la professió periodística. Es tractava d'una societat en què majoritàriament el paper de les dones estava molt reduït a l'àmbit domèstic. El franquisme juntament amb l'església, havia creat una ideologia molt tradicional i conservadora pel que fa al paper femení. La moral era molt estricta per les dones. Per tant, sortir d'aquesta moralitat era molt mal vist per la societat.

Tot i així, aquesta presència als mitjans de comunicació i a la vida pública i social, anirà incrementant en els anys posteriors, com a conseqüència de la transformació democràtica i com a resultat del treball fet per les dones en favor de la igualtat entre els dos sexes. En la dècada dels 70 hi ha una revolució social que arriba amb retard dels seixanta europeus i americans. Aquest fet contribueix que hi hagi la consciència que cal fer visible les dones. També cal matissar que, essencialment en la premsa escrita, bona part dels articles no van signats pels redactors corresponents, ja que molts dels textos són extrets d'agències d'informació o bé, són peces elaborades i signades sota el nom genèric de la redacció. Aquest fet dificulta la tasca d'identificació de l'autoria de molts escrits.

Pel que fa al periodisme literari convé destacar que té molt poc arrelament al principat i, a més, té encara menys pes quan ho analitzes des de la perspectiva de gènere. Són casos excepcionals els de les dones que es dediquen a l'exercici d'aquesta modalitat periodística, entre les que sobresurten Montserrat Roig i Maruja Torres. Si s'amplia el focus d'anàlisi i s'analitzen les dones que duen a terme una tasca en els dos camps, el periodisme i la literatura, en paral·lel, hi ha una mica més de presència femenina, tot i que també resulta complicat trobar-ne un bon nombre. Això és degut al fet que són tasques que porten, de manera intrínseca, prestigi i notorietat que no tenien bona part de les dones, per la seva tardana incorporació i presència al mercat laboral d'una manera sistemàtica i habitual. És precisament per això, que no totes les dones analitzades compten amb àmplies mostres d'aquesta mena de treballs.

També convé destacar que l'extensió dels textos escrits per dones a la premsa escrita del moment és més reduïda. Per contrarestar el poc pes de les figures femenines als

mitjans, hi ha una sèrie de publicacions que ho promouen a través de publicacions essencialment dedicades a aquestes, com ara *Vindicación femenina* i també a la revista *Canigó*, ja que està dirigida per una dona: Isabel-Clara Simó, cosa poc habitual en l'ecosistema de mitjans del moment. També, al diari *El Periódico de Catalunya*, comparativament amb altres mitjans, hi ha una major presència d'aquestes. Això és degut al fet que es tracta de publicacions amb tocs més progressistes, propensos a la regeneració democràtica i, en el cas de la revista de Simó, que aposten per una normalització lingüística i cultural.

Un dels temes centrals en els seus escrits és la política i, amb especial èmfasi, des d'un vessant més progressista, amb tendències clares al socialisme i al nacionalisme. Aquest fet s'explica pel fet que el moment històric concret, de revitalització democràtica i nacional, ho fa més propens. L'altra temàtica abordada majoritàriament en els textos analitzats és la cultura. Això també es deu al moment històric, perquè és un període clau de recuperació de llibertats, així com d'impuls de la normalització lingüística i cultural en el cas de Catalunya.

Tot i que encara no hi ha una presència excessivament extensa dels textos en llengua catalana, a mesura que avancen els anys, hi ha una normalització d'ús més freqüent en els escrits de les dones.

Pel que fa als gèneres, convé destacar que n'hi ha una diversitat sorprenent, tot i que hi ha molt poca presència del reportatge novel·lat i textos híbrids similars, convertint així la barreja entre el periodisme i la literatura en casos anecdòtics. Els gèneres més emprats són generalment aquells més curts com les entrevistes i els articles d'opinió. Alguns d'aquests textos compten amb tocs literaris, tot i que se'n preveia una major presència del què ha acabat resultant.

Pel que fa a la morfologia, convé destacar que bona part de les autores estableixen jocs interessants pel que fa al punt de vista, combinant-ne els diversos tipus i donant lloc a textos originals i singulars des d'aquesta perspectiva. En els textos periodístics es nota que són dones que també tenen l'ofici d'escriptores per la manera com aquests estan escrits, amb un gran domini del llenguatge i de les tècniques narratives. També hi ha força treball al voltant de la presentació i la caracterització dels personatges essencialment en aquells escrits més llargs i en una menor mesura en aquells que són més curts que impossibiliten un treball exhaustiu dels personatges, per la seva extensió. Els escenaris en què s'ambienten els seus textos són indrets majoritàriament catalans, tot i que també amb una forta presència a la resta de l'Estat i és que, bona part de les dones seleccionades escriuen per a mitjans d'abast espanyol, com és el cas, per

exemple, de Maruja Torres que va marxar a viure i a treballar a Madrid i compta amb molts textos a *El País*; o de Margarita Rivièrre que escrivia al *Periódico de Catalunya* i va conversar, per exemple, amb figures espanyoles emblemàtiques com Dolores Ibárruri o el que era en aquell moment ministre espanyol, l'Ernest Lluch. La major part dels textos són relats isocrònics i a més, a través d'una sèrie de recursos, essencialment l'ús de frases curtes i de signes de puntuació, que agilitzen i donen ritme als seus escrits.

A més, també convé destacar que es tracta d'autores que, generalment, empen un llenguatge col·loquial i estàndard, com el de la gent del carrer, cosa que contribueix a generar una complicitat amb el lector dels seus textos.

Aquesta recerca és, doncs, un punt de partida interessant per aproximar-se a la producció escrita, ja sigui a nivell periodístic o literari, d'una sèrie de dones claus en la història de la comunicació d'aquest país. A través de l'exemple d'aquests cinc personatges representatius del moment, es poden conèixer a grans trets les singularitats dels textos de bona part de les dones de l'època. Unes dones que van lluitar, políticament i professionalment, per una societat més justa, igualitària i democràtica que la que havien heretat, esdevenint emblemes de la lluita per les llibertats perdudes i, també en alguns casos, de la revitalització de la nostra llengua i cultura.

El treball ha pretès ser una anàlisi el més rigorosa possible de les seves produccions escrites des d'una triple perspectiva: temàtica, genològica i morfologia. A més, també pretén ser un reconeixement a tota la tasca i contribució feta per aquestes dones, sovint mancades de l'homenatge que els hi correspondria. Per aquest motiu, no hi ha estudis vinculats a la temàtica aquí tractada, que no ha suscitat, malauradament, el suficient interès per a ser abordada. També cal destacar el mèrit que té el tipus de periodisme que algunes d'aquestes fan, amb especial èmfasi en Roig, que resulta interessant perquè són autores que no només busquen el "què" en els seus treballs, sinó que sovint cerquen el "per què" del món que les envolta, fent del periodisme una veritable font de coneixement i una via no només per a conèixer la realitat, sinó per a comprendre-la. Així doncs, amb la major modèstia possible, aquesta recerca vol contribuir a difondre més coneixement sobre la situació de les dones als mitjans, la seva feina feta per aquestes i, per tant, retre'ls-hi, per fi, l'homenatge que fa temps que es mereixen.

Barcelona, juny del 2015

7. BIBLIOGRAFIA I FONTS D'INFORMACIÓ

Per a la realització d'aquesta recerca s'han utilitzat una diversitat de fonts d'informació d'índole diversa. Aquestes apareixen recollides en aquest apartat, classificades en funció del tipus de suport en diversos apartats que, al mateix temps, estan ordenats alfabèticament en el seu interior.

Llibres:

- ✓ ALTÉS, E (2007): *Les periodistes en el temps de la república*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya amb el suport de la Diputació de Barcelona. (Col. Vaixells de Paper, 32).
- ✓ CHILLÓN, A (2014): *La palabra facticia. Literatura, periodismo y comunicación*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona (Col. Aldea Global; 28).
- ✓ CHILLÓN, A (1994): *Literatura de fets*. Barcelona: Ediciones La Tempestad SL.
- ✓ CULLA, J.B; DE RIQUER, B. (1989) "El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)". A: VILLAR, P *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- ✓ GABANCHO, P. (1980): *Cultura rima amb confitura. Bases per a un debat sobre la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- ✓ MEROÑO, P. (2005): *El goig de viure. Biografia de Montserrat Roig*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Col. Biblioteca Serra d'Or).
- ✓ RIVIÈRE, M. (2010): *Entrevistas: diálogos con la política, la cultura y el poder*. (p.39-41/ p.91-93) Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona (Col. Periodismo activo; 3).
- ✓ RIVIÈRE, M. (1984): *La generación del cambio* (p.146-150). Barcelona: Planeta.
- ✓ RIVIÈRE, M (1977): *La moda, ¿comunicación o incomunicación?*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili (Col. Punto y Línea).
- ✓ RIVIÈRE, M (1998): *Lo cursi y el poder de la moda*. (primera ed: 1991). Madrid: Espasa (Coll.Espasa Bolsillo).
- ✓ ROIG, M (1977): *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62. (Col. Cultura Catalana Contemporània; 6).
- ✓ ROIG, M (1985): *L'agulla daurada*. Barcelona: Edicions 62. (Col. Cara i Creu; 45).
- ✓ ROIG, M (2011): "La dona davant les eleccions". A: *Diari d'uns anys (1975-1981)* (pg 108-111). Barcelona : Acontravent. Edició a cura de Quim Torra ; pròleg de Roger Semper Roig. (Col. Abans d'ara -A contra vent-; 20).

- ✓ ROIG, M (1976): "Lluís M. Xirinacs, un místic de la resistència". A: *Retrats paral·lels* 3. Montserrat: Publicacions de l'Abadia. (Col. Biblioteca Serra d'Or; 8; 19).
- ✓ ROIG, M. (1982) *Molta roba i poc sabó...* Barcelona (5a ed): Edicions 62, Col·lecció universal de butxaca El Cangur 38.
- ✓ ROIG, M (2011): "Teatre Lliure". A: *Diari d'uns anys (1975-1981)* (pg 62-63). Barcelona : Acontravent. Edició a cura de Quim Torra ; pròleg de Roger Semper Roig. (Col. Abans d'ara -A contra vent-; 20).
- ✓ ROIG, M (1992): *Un pensament de sal, un pessic de pebre. Dietari obert 1990-1991*. Recopilació i pròleg de Josep Maria Castellet. Barcelona: Edicions 62.
- ✓ SABÉS, F; VERÓN, J.J. (2008): *La eficacia de lo sencillo. Introducción a la práctica del periodismo* (pàg. 40). Sevilla: Comunicación Social Ediciones y Publicaciones (Col. Periodística).
- ✓ SIMÓ, I (1986): "Engruna de res". A: *És quan miro que hi veig clar* (pàg. 5-9). Barcelona: Editorial Selecta-Catalònia (Col. Club de butxaca, 41).
- ✓ SIMÓ, I (1986): "Sense aturador". A: *És quan miro que hi veig clar* (pàg. 5-9). Barcelona: Editorial Selecta-Catalònia (Col. Club de butxaca, 41).
- ✓ SIMÓ, I. (2005): *Si em necessites, xiula* ¿Qui era Montserrat Roig? (pàg.26-29). Barcelona: Edicions 62.
- ✓ TORRES, M (1986): *Oh, es él! Viaje fantástico hacia Julio Iglesias*. Barcelona: Anagrama.

Estudis, articles acadèmics i treballs de recerca:

- ✓ ACOSTA, J. (1973): *Periodismo y literatura*. Madrid: Guadarrams. Volum I. Pg.51
- ✓ AGUILERA, O. (1989): *L'article com a font per a la polèmica literatura – periodisme*. [article en línia]. Barcelona: Periodística [Data de consulta: 19-12-14]. Disponible a:
<http://www.raco.cat/index.php/Periodistica/article/view/245666/328941>
- ✓ CARRASCO, M (2009): *Evolució de la presència de dones periodistes en les publicacions d'informació general (1966-1982)*. [recerca en línia] Barcelona: Associació de Dones Periodistes de Catalunya. [data de consulta: 20-12-2014] Disponible a:
http://www.adpc.cat/05_ComFem/recerques/Franquisme_definitiu.pdf
- ✓ CERVERA, M (2004): *Fent Història. Materials guia de la historia local de les dones*. [recerca en línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona (Col. Guies Metodològiques; 6) [data de consulta: 22-12-14]. Disponible a:

<https://www.diba.cat/documents/233376/233762/dones-descarrega-publicacions-fent-historia-pdf.pdf>

- ✓ CHILLÓN, ALBERT (1989): *Què pot manllevar el periodisme a la literatura? Propostes per a la fonamentació del comparatisme periodístico-literari* [article en línia]. Barcelona: Periodística. [Data de consulta: 19-12-2014]. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Periodistica/article/view/245672/328947>
- ✓ GOMIS, L. (1989): *Gèneres literaris y gèneres periodístics*. Barcelona: Periodística. [data de consulta: 19-12-14]. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Periodistica/article/view/245673/328948>
- ✓ GUILLAUMET, J. (2005): Antoni Brusi Mirabent, impressor i segon editor del *Diario de Barcelona*. [article en línia] Barcelona quaderns d'història [Data de consulta: 4-01-2015]. Disponible a <http://www.raco.cat/index.php/BCNQuadernsHistoria/article/view/105600/176988>
- ✓ NÚÑEZ, T. (1988): La prensa històrica de Barcelona en el siglo XVIII. Prensa erudita, gacetas y pronósticos. [article en línia] Manuscris: Revista d'història moderna. [Data de consulta: 4-01-2015]. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Manuscris/article/viewFile/23152/191591>
- ✓ TRESSERRAS, JM (2013): "Catalunya i la mundialització: nous reptes per a la llengua i la cultura" dins ALBAREDA, J (dir) *Catalunya, nació d'Europa. 1714-2014*. (Pp 766-789) Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana.
- ✓ WOLFE, T (1973). *The New Journalism*. Nova York: Harper & Row.

Publicacions diàries i premsa:

- ✓ ACN/DDG (3 de desembre de 2012): "Patricia Gabancho novel·la la història de la seva família argentina al premi Bertrana" [article en línia] *Diari de Girona*. [Data de consulta: 2-05-2015]. Disponible a: <http://www.diaridegirona.cat/cultura/2012/12/03/patricia-gabancho-novella-historia-seva-familia-argentina-al-premi-bertrana/594019.html>
- ✓ EFE (29 de març del 2015): "Muere a los 70 años la periodista y escritora Margarita Rivière" [article en línia]. *El Mundo*. [Data de consulta: 18-04-15]. Disponible a: <http://www.elmundo.es/cataluna/2015/03/29/55182fc4268e3eb95a8b457e.html>
- ✓ GABANCHO, P (2 de maig de 1984): "Frustrada interpretación de textos de Gonzalo de Bercero". *El Noticiero Universal*. (Pg.26)

- ✓ GABANCHO, P (5 de setembre de 1985): "Grec-85: la mayor inversión no salvó la peor temporada". *El Noticiero Universal*. (Pg.27)
- ✓ GABANCHO, P (16 de febrer de 1985): "La cuestión cultural aquí y ahora". *El Noticiero Universal*. (Pg.15)
- ✓ GABANCHO, P (5 de març de 1984): "Quim Monzó: a divertirse llaman". *El Noticiero Universal*. (Pg.17)
- ✓ SIMÓ, I (24 de maig de 1975): "Joan Fuster honora un premi". *Canigó* (pg. 18-20).
- ✓ SIMÓ, I (10 de gener de 1976): "Joan Ballester: Una lluita aferrissada pels Països Catalans". *Canigó* (pg. 15-17).
- ✓ SIMÓ, I (20 de maig de 1978). "Heribert Barrera, exportant dignitat. Un discurs contundent a les Corts Espanyoles". *Canigó* (pg. 8-9).
- ✓ TORRES, M (22 d'agost de 1982). "Paseo de verano por el museo del Prado" [article en línia]. *El País*. [Data de consulta: 28-02-2015]. Disponible a: http://elpais.com/diario/1982/08/22/cultura/398815201_850215.html
- ✓ TORRES, M (17 d'octubre de 1982). "Maria del Mar Bonet canta al Mediterráneo en Madrid" [article en línia]. *El País*. [Data de consulta: 28-02-2015]. Disponible a: http://elpais.com/diario/1982/10/17/cultura/403657206_850215.html
- ✓ TORRES, M (4 de gener de 1983). "Dos grupos de ochenta personas, los primeros 'turistas' del Liceo" [article en línia]. *El País*. [Data de consulta: 28-02-2015]. Disponible a: http://elpais.com/diario/1983/01/04/cultura/410482805_850215.html
- ✓ TORRES, M (9 de maig de 1983). "La Plaza Mayor de Madrid volvió a ser socialista". [article en línia]. *El País*. [Data de consulta: 28-02-2015]. Disponible a: http://elpais.com/diario/1983/05/09/ultima/421279201_850215.html
- ✓ RIVIÈRE, M (2 de novembre del 1978): "Dieciocho años". *El Periódico de Catalunya*. (pg.10).
- ✓ RIVIÈRE, M (26 d'octubre del 1978): "Dudas i periódicos". *El Periódico de Catalunya*. (pg.12).
- ✓ VILA-SANJUÁN, S. (29 de març de 2015): "Muere Margarita Rivière" [article en línia]. *La Vanguardia*. [Data de consulta: 18-04-15]. Disponible a: <http://www.lavanguardia.com/cultura/20150329/54428547516/margarita-riviere.html#ixzz3XflBgay2>
- ✓ VILAWEB (7 de juny de 2012): "Edicions 62: cinquanta anys en xifres" [article en línia]. *Vilaweb*. [Data de consulta: 27-05-15]. Disponible a: <http://www.vilaweb.cat/noticia/4017989/20120607/edicions-62-cinquanta-any-xifres.html>

Altres portals web:

- ✓ ASSOCIACIÓ D'EScriptors EN LLENGUA CATALANA. "Aurora Bertrana"
[data de consulta: 5-01-15]. Disponible a:
<http://www.escriptors.cat/autors/bertranaa/>
- ✓ ASSOCIACIÓ D'EScriptors EN LLENGUA CATALANA. "Isabel-Clara Simó"
[data de consulta: 5-03-15] Disponible a:
http://www.escriptors.cat/autors/simoic/pagina.php?id_sec=157
- ✓ ASSOCIACIÓ D'EScriptors EN LLENGUA CATALANA. "Montserrat Roig"
[Data de consulta: 10-12-14]. Disponible a:
http://www.escriptors.cat/autors/roigm/pagina.php?id_sec=1843
- ✓ ATENEU BARCELONÈS: "Patricia Gabancho" [Data de consulta: 2-05-15].
Disponible a: <http://www.ateneubcn.org/patricia-gabancho>
- ✓ BIOGRAFIAS Y VIDAS: Biografias y Vidas: "Federica Montseny" [data de consulta: 05-01-2015]:
<http://www.biografiasyvidas.com/biografia/m/montseny.htm>
- ✓ BTV (15 de febrer de 2013): "Patricia Gabancho, una cortsenca molt televisiva".
[Data de consulta: 2-05-15]. Disponible a:
<http://www.btv.cat/btvnoticies/2013/02/15/patricia-gabancho-periodista-les-corts/>
- ✓ DICCIONARI BIOGRÀFIC DE DONES: "Irene Polo" [Data de consulta: 6-05-2015]:
http://www.dbd.cat/index.php?option=com_biografies&view=biografia&id=673
- ✓ DICCIONARI BIOGRÀFIC DE DONES: "Llucieta Canyà" [data de consulta: 5-01-15]:
http://www.dbd.cat/index.php?option=com_biografies&view=biografia&id=62
- ✓ DICCIONARI BIOGRÀFIC DE DONES: "Regina Opisso" [data de consulta: 5-01-15]:
http://www.dbd.cat/index.php?option=com_biografies&view=biografia&id=684
- ✓ DIEC. DICCIONARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. "Assaig" [Data de consulta: 28-05-2015]. Disponible a: <http://www.teatrelliure.com/ca/el-teatre-lliure/gui-som/el-lliure/cronologia/19761986>
- ✓ DIEC. DICCIONARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. "Crònica" [Data de consulta: 05-05-2015]. Disponible a: <http://dlc.iec.cat/results.asp>
- ✓ EL PAÍS: "Historia de El País" [Data de consulta: 27-05-2015]. Disponible a:
<http://escuela.elpais.com/historia-de-el-pais/>

- ✓ EDICIONS 62: "Isabel Clara-Simó" [Data de consulta: 4-03-2015]. Disponible a: <http://www.grup62.cat/autor-isabel-clara-simo-monllor-000001695.html>
- ✓ EDICIONS 62: "Patricia Gabancho" [Data de consulta: 2-05-2015]. Disponible a: <http://www.grup62.cat/autor-patricia-gabancho-ghielmetti-000053714.html>
- ✓ EDICIONS 62: "Qui som?" [Data de consulta: 27-05-2015]. Disponible a: <http://www.grup62.cat/editorial-edicions-62-64.html>
- ✓ EDITORIAL ANAGRAMA: "Margarita Rivière" [Data de consulta: 18-04-2015]. Disponible a: <http://www.anagrama-ed.es/autor/903>
- ✓ EDITORIAL ANAGRAMA: "Recorrido por cuatro décadas". A: "Recorrido histórico". [Data de consulta: 27-05-2015]. Disponible a: <http://www.anagrama-ed.es/PDF/Recorrido%20historico.pdf>
- ✓ EDITORIAL LA BROMERA: "Isabel-Clara Simó" [Data de consulta: 4-03-2015]. Disponible a: <http://www.bromera.com/index.php/fitxa-autor/items/isabel-clara-simo.html>
- ✓ EDITORIAL METEORA: : "Patricia Gabancho" [Data de consulta: 2-05-2015]. Disponible a: <http://www.editorialmeteora.com/autor/gabancho-patricia/25>
- ✓ EL CONVIDAT DE TV3 (28 d'octubre de 2013). "Maruja Torres". [Data de consulta: 25-02-2015]. Disponible a: <http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/el-convidat/maruja-torres/video/4726791/>
- ✓ ESCRITORAS.COM: "María Luz Morales" " [Data de consulta: 5-01-15]: <http://escritoras.com/escritoras/Maria-Luz-Morales>
- ✓ ESCRITORAS.COM: "Maruja Torres" [Data de consulta: 26-02-2015]. Disponible a: <http://escritoras.com/escritoras/Maruja-Torres>
- ✓ GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA: "Editorial Selecta" [Data de consulta: 27-05-2015]. Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0238395.xml>
- ✓ GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA: "Maruja Torres" [Data de consulta: 26-02-2015]. Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0242671.xml>
- ✓ GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA: "Patricia Gabancho" [Data de consulta: 2-05-2015]. Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0519014.xml>
- ✓ GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA: "Segona República" [Data de consulta: 2-01-2015]: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0054964.xml>
- ✓ PERIODISTES EN TEMPS DIFÍCILS DE L'ADPC: "Margarita Rivière" [Data de consulta: 18-04-2015]. Disponible a: <http://periodistesentempsdificils.adpc.cat/?p=104>
- ✓ PERIODISTES EN TEMPS DIFÍCILS DE L'ADPC: "Rosa Maria Arquimbau" [Data de consulta: 5-01-2015]: <http://periodistesentempsdificils.adpc.cat/?p=36>

- ✓ PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT: "Qui som" [Data de consulta: 27-05-2015]:
<http://www.pamsa.cat/pamsa/informacio/presentacio.html>
- ✓ SALC: SERVEI D'AUTOFORMACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA: "Article d'opinió. [Data de consulta: 17-03-2015]. Disponible a:
<http://salc.upf.edu/gl/salc/3/32/327/te22001.htm>
- ✓ WIKIPEDIA, L'ENCICLOPÈDIA LLIURE: "Diari de Barcelona: Directors". [Data de consulta: 27-05-2015]. Disponible a:
http://ca.wikipedia.org/wiki/Diari_de_Barcelona
- ✓ WIKIPEDIA, L'ENCICLOPÈDIA LLIURE: "El Periódico de Catalunya". [Data de consulta: 5-01-2015]. Disponible a:
http://es.wikipedia.org/wiki/El_Peri%C3%B3dico_de_Catalunya
- ✓ WIKIPEDIA, L'ENCICLOPÈDIA LLIURE: "Editorial Gustavo Gili". [Data de consulta: 27-05-2015]. Disponible a:
http://es.wikipedia.org/wiki/Editorial_Gustavo_Gili
- ✓ WIKIPEDIA, L'ENCICLOPÈDIA LLIURE: "Maruja Torres". [Data de consulta: 26-02-2015]. Disponible a: http://ca.wikipedia.org/wiki/Maruja_Torres
- ✓ XTEC.CAT: "Isabel-Clara Simó" [Data de consulta: 5-03-2015]. Disponible a:
<http://www.xtec.cat/~jducros/Isabel%20Clara%20Simo.html>
- ✓ XTEC.CAT: "Maruja Torres". [Data de consulta: 26-02-2015]. Disponible a:
<http://www.xtec.cat/~jducros/Maruja%20Torres.html>
- ✓ XTEC.CAT: "Patricia Gabancho". [Data de consulta: 5-05-2015]. Disponible a:
<http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/2b6f4ba2-0283-40be-8e64-55e4c7187165/conferenciesPACOCANDEL.pdf>

Fonts orals:

- ATENTAS, JM. Professor de Moviments Socials Contemporanis de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- FERRÉ, C. Professora adjunta d'Història del Periodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona.
- GALLEGU, j. Professora de Comunicació i Estudis de Gènere a la Universitat Autònoma de Barcelona.
- MARÍN, E. Professor d'Història del Periodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona.

6. AGRAÏMENTS

Aquest treball no hagués estat possible sense la col·laboració i la participació de:

- Albert Chillón, tutor del TFG i professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Associació de Dones Periodistes de Catalunya
- Biblioteca de Comunicació i Hemeroteca General
- Ca la Dona
- Carme Ferré, professora de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona
- Enric Marín, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona
- Joana Gallego, professora de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona